

ulaznica

časopis za kulturu, umetnost i
društvena pitanja

Izdaje Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ Zrenjanin. Izlazi pet brojeva godišnje. Cena po jednom primerku 200,00 dinara, godišnja pretplata 1000,00 dinara (za inostranstvo 2000,00 dinara) Pretplatu slati na žiro-račun broj 840-74664-12 Gradske narodne biblioteke sa naznakom za „ULAZNICU“.

Rukopise slati na adresu: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ Trg slobode broj 2, 23000 Zrenjanin, otkucane, o d n o s n o odštampane ili u elektronskom obliku, sa naznakom: „za ULAZNICU“
Rukopisi se ne vraćaju.
Telefon: +381 23 566 210
E-mail: biblioteka@zrbiblio.rs
ulaznica@zrbiblio.rs
zrulaznica@gmail.com

Tehnička priprema: Nenad Dajić
Štampa: Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin“
Zrenjanin



ulaznica

časopis za kulturu, umetnost i
društvena pitanja
Zrenjanin, god. LII, septembar 2019.
broj 253-254

ZA IZDAVAČA
Milan Bjelogrić

REDAKCIJA
Vladimir Arsenić (glavni urednik),
Milan Bjelogrić (odgovorni urednik),
Mića Vujičić, Goran Lazičić
i Vladimir Tot (tehnički urednik)

Ovaj broj je priredio
Zoran Slavić

KOREKTURA
Dragana Sabovljević

IZDAVAČ
Gradska narodna biblioteka

ulaznica
ADRESE IZ SREDNJEG BANATA

ulaznica

ADRESE IZ SREDNJEG BANATA

УЛАЗНИЦА

Шта је унутра

Зоран Славић: УЛОГА ЗАЈЕДНИЧКИХ ИЗДАЊА У КЊИЖЕВНОЈ ИСТОРИЈИ, 7

Иван Ивањи: КОНСТАНТИН (ЈЕРМЕНСКА ЛЕГЕНДА), 9

Вуксан Кнежевић: ПРИЧЕ ИЗ КОЊУШНИЦЕ... , 14

Дејан Бошњак: РОЂЕНИ ПОКРАЈ ТИСЕ... , 18

Богдан Џувер: НИЈЕ ШТО ОДЕ... , 22

Ђорђе Петровић: ОБЗОРЈЕ ПРОТКАНО ХЛОРОФИЛОМ, 25

Тибор Варади: ПРОНЕВЕРА ЧИЗАМА, 29

Петар Жебељан: СРБИ ОД 1459. ДО 1804, 33

Петар (Михајлов) Јакшић: БЛАГО ЦАРА РАДОВАНА... , 38

Драган Зечевић: БАНАТСКИ АМАРКОРД, 42

Миленко Херцег: АНЂЕО МИЛЕШЕВСКИ... , 45

Биљана Димитријевић Мартинов: ОДЛОМАК ИЗ КЊИГЕ ОСМЕХ КРОЗ СУЗЕ... , 49

Зоран Славић: ПЕРОН, ОДЛАЗАКА НЕМА, 53

Слободан Мандић: СЛОВО О ЧОВЕКУ КОЈИ НИЈЕ ПОСТОЈАО, 57

Милан Ненадић: ЦРНИ ПОТОЦИ... , 62

Бранко Атлагић: СТЕВИЈИН САЛАШ, 66

Милорад Родић: ***, 70

Ружена Краћица: ПРИЧА ИЗ ПРЕДГРАЂА БЕРБЕРСКОГ, 72

Радивој Шајтинац: НИКАД НИ ИЗАБРАНО НИ САБРАНО... , 76

Душан Милићев: ЧУЈ СИНЕ... , 79

Вучина Шћекић: ДЕВОЈКА НА ПЕСКУ, 82

Недељко Куљић: СВЕВРЕМЕНИ ДУХ СКОРОЈЕВИЋА, 87

Љубомир Живков: СМРТНА ОПАСНОСТ... , 93

Станко Ж. Шајтинац: РОМАН О ОКУ, 97

Бранка Јајић: ЛИКА... , 101

Шандор Мајор: КИША... , 105

Новак Зубац: ПРЕПЛИТАЊА, 108

Марија Пехо Качар: СЕНКЕ ДУШЕ, 109

Илеана Урсу: ПРЕДЛОГ... , 113

Раде Воденичар: СЕДИМ ЗА ПИСАЋИМ СТОЛОМ... , 116

Александра Хајдин: ПРАВОСЛАВНИ ТРИПТИХ
БОГОЈАВЉЕЊЕ... , 119

Перица Марков: ВОДО МОЈА ВОДИЦЕ... , 123

Гавра Влашкалин: ДАН КАО И СВАКИ ДРУГИ, 126

Радован Влаховић: ЋЕСАРОВ СОЛДАТ ПАНТА ПЕРКОВ... , 131

Марина С. Грујић: АКО ОДЕШ... , 134

Милан Мицић: ПУТОВАЊЕ У ТЕМИШВАР, 138

Горан Ибрајтер: ИЗ НЕДОВРШЕНОГ РУКОПИСА МИЛЕТСКА
БЕЛЕЖНИЦА, 143

Биљана Тодорић: ПЕСМЕ, 147

Драгица Стојановић: НИШТА И НИГДЕ... , 150

Станиша Бањанин: СРПСКИ НАЦИОНАЛНО-РОМАНТИЧКИ
ДИСКУРС, 155

Светлана Тодоровић Гвозденовић, ***... , 159

Горана Шаренац–Аћимовић: БАЛАДА О
СМЕТЕНОЈ ЖЕНИ..., 163

Данијела Милосављевић: ЖДРАЛ, 166

Горан Лунгул: ДИЈАЛИЗА САВЕСТИ... , 170

Наталија Лудошки: СВИ СМО МИ ОДНЕКУД - ПОРЕКЛОМ, 172

Александра Максић: ЋУТАЊЕ КАО ОСЛУШКИВАЊЕ БИЋА, 177

Угљеша Шајтинац: КОСМОС ЈЕ СРБИЈА, 181

Бојана Ковачевић Петровић: САЛАМАНКА: СИМБОЛ
КЊИЖЕВНЕ ТРАДИЦИЈЕ И ОБРАЗОВАЊА, 188

Драгана Сабовљев: НАСЛЕЂЕ ТОДОРА МАНОЈЛОВИЋА, 192

Владимир Арсенић: VIVA LA REVOLUCION... , 197

Душан Ковачев: НАШ ЗАВИЧАЈ НИЈЕ ПАОРСКИ, 201

Оливера Скоко: SHOULD I STAY, OR SHOULD I GO, 204

Аница Гарић: ***** , 206

Иван Трифуњагић, ФАТАЛНА ПРИВЛАЧНОСТ „ЖИВОТА“ И
„УМЕТНОСТИ“, 212

Маја Пандуров: 1. ТРАГ... , 217

Данијела Грбић: ИСКЛИЈАЛА СЛОВА... , 222

Биљана Минић: АКО ОДЕМ ПРЕ ТЕБЕ, 225

Драгана Мокан: МРВИЦЕ, 227

Сенка Влаховић: У КЊИГУ ОБУКОХ СЕ... , 230

Маја Радомировић, ЕПИСТОЛАРНА БИОГРАФИЈА ИСИДОРЕ
СЕКУЛИЋ, 233

Мирослава Малбашки: МИЛОШ ЦРЊАНСКИ ЗА СЛОБОДНИ
СТИХ, 238

Оливера Грујић: ПРВИ ДАН, 243

Тамара Јованов: СВЕТИЊА, 248

Дуња Срданов: ЈУТРО САДАШЊОСТИ... , 252

БИОГРАФИЈЕ АУТОРА, 255

**АДРЕСЕ ИЗ
СРЕДЊЕГ БАНАТА**

УЛОГА ЗАЈЕДНИЧКИХ ИЗДАЊА У КЊИЖЕВНОЈ ИСТОРИЈИ

Овај „излог“ у актуелно књижевно стваралаштво регије Средњи Банат, књижевни радови у часопису *Улазница*, који нису строг избор, нити циљани узорак, већ панорама ауторских радова оних који живе у овом делу Србије и Војводине, или су пореклом из њега и доживљавају га као свој завичај, првина је у послератној историји по обухвату, јер су претходне „заједничке књиге“, и *Улазница* је то својевреме чинила, покривале искључиво град Зрењанин. *Адресе из Средњег Баната* сабрале су, међутим, књижевне радове из општина Новог Бечеја, Житишта, Нове Црње, Сечња и Зрењанина, што је омогућило широк увид у књижевне актуелности регије. Поред те географско-управне обухватности, наравно да је био присутан и вредносни критеријум. Не ригорозан, али свакако довољно висок.

Овај сепарат/зборник савремених средњобанатских аутора, њихова заједничка презентација, после дугог времена наставља низ сличних едиција које постоје у хроници банатског издаваштва. Те претходне књиге/плакете/сепарати наговештавале су појаву будућих значајних, чак великих писаца. И њихових самосталних издања. Зрењанински „Клуб младих писаца“ (основан 1964) у својим брошурама *На сунчаној страни земље* и *Тишина говори о људима*, а поготово *Памфлети* (1968) најавили су једног Перу Зупца, Вујицу Решин Туцића, Војислава Деспотова, Јовицу Аћина, Радивоја Шајтинца и многе друге. Ти помало „герилски“ издавачки подухвати тадашњих младих Зрењанинаца као да су крунисани покретањем *Улазнице*, часописа који је већ деценијама глобални и драгоцени стожер банатске литературе. Часописа у чијим се корицама, данас и овде, појављује овај сепрат/зборник.

Долазимо коначно и на упитну синтагму у наслову овог текста, који многи могу препознати као парафразу наслова романа Боре Ћосића *Улога моје породице у светској револуцији*. Јасно је да коришћење Ћосићеве духовите и ироничне „реплике“ о интеракцији општег и појединачног учешћа у

глобалним процесима, говори о малим шансама да већина из данашњег књижевног средњобанатског извода досегне до глобалних признања, док имплицира да за понеке од њих такви изазови нису недостижни. Јер је опште само збир или количник појединачног. Уз напомену да су неки аутори из ове презентације већ део општег књижевног контекста.

У сепарату/зборнику *Адресе из Средњег Баната* постоји импресиван стваралачки лук остварења, од „класика“ Ивана Ивањија, до талентованих средњошколаца, мост кроз време, стилове, поетике, у коме једни сведоче о високим креативним и културолошким остварењима, док други означавају будућу уметничку виталност Средњег Баната. Сви они заједно творе ово издање као литерарни полог данашњег времена читалачким генерацијама.

Зоран Славић, књижевник,
председник Средњобанатске књижевне заједнице

КОНСТАНТИН (ЈЕРМЕНСКА ЛЕГЕНДА)

Краљ Јерменије Тиридат стао је за тренутак у полукружном вестибилу купатила саграђеног по римском узору у летњиковцу Гарни, недалеко од престонице Ечмиадзин. Незадовољан, окренуо се својој старој робињи: „Ко је од јутрос на служби, Нушривана?” „Синоћ ништа ниси изволео да наредиш, зато сам те ја сачекала.” Збацио је са себе плашт, испод кога није носио ништа, и го прешао у одају са базеном. Вода се загревала системом подземних цеви кроз које је пролазила пара, а цела инсталација ложила се споља. Тиридат је градитеље довео из Диоклецијанове дворске управе. Сео је на треножац од абносовог дрвета и ћутећи сачекао стару жену. Почела је да га полива великом дрвеном кутлачом. „Само ти кажи, зачас могу да пошаљем по неку младу девојку...” Пошто је краљ и даље ћутао, додала је интимније: „Жао ми је што се љутиш, Тиридате.” „Свеједно ми је. Све ми је свеједно. Окупаћу се на брзину, није ми стало до твојих девојака. Ти ћеш ме најбоље намазати и измасирати, као некада, стара моја, зар не?” Иако је понекад умео да се сасвим опусти у разговору са некадашњом дадиљом, тог јутра је био ћутљив. А она је тачно знала шта себи сме да дозволи. Посматрала га је с нескривеним поносом. Тиридат је био висок човек, иако је зашао у пету деценију, деловао је као младић. Као изгнаник у младости, својевремено је био чак и победник на Олимпијским играма, а наставио је да свакодневно тренира и док је био римски генерал, па и сада, када је по други пут владар своје домовине. Дуго је без речи седео у топлој води, зеленој од мирисних соли. Расејано се уштиную за трбух, ухватио је сала за два прста. А некад су му мишићи били тврди и глатки као мрамор. Најзад се испружио на лежају исплетеном од прућа и препустио старици која га је мршавим рукама трљала час нежно, час свом снагом. Нагло је устао, огрнуо се: „Пођи са мном!” Нушривана је зачуђена пошла.

„Ти баш не волиш овај мозаик?“, краљ је показао на под од брушеног камена, у петнаест боја, лепо сложених у фигури. Биле су то љубавне сцене између богова и нимфи, између девојака и кентаура, али и између старца и младића. „Зашто би било важно шта се мени свиђа?“ „Направили су га најбољи римски мајстори!“ Пошто је сад она ћутала, мрзовољно је додао. „Ваљда могу да имам бар нешто од луксуза кад су ме већ прогнали у ову пустињу.“ „Дозвољаваш ли да ти нешто кажем, краљу?“ „Чим разговарам с тобом, не само што дозвољавам, него и захтевам.“ „Својевремено си одавде отеран у тај Рим у изгнанство. Сад си у својој отаџбини. А ако је заиста пустиња, ти си позван да је учиниш баштом.“ „Ако и богови тако желе...“ Старица није одговорила. „Добро, де. Твој Бог. Знам да си хришћанка. Не бој се, има их довољно и на двору цара Диоклецијана.“ Брзо корачајући, тако да је старица једва успевала да га следи, прешао је преко троугластог платоа. Она је прво мислила да ће се широким степеницама попети у храм бога Сунца Митре, који су саградили још грчки неимари за његовог деду. Међутим, краљ је прошао поред тог здања и упутио се ка самом рубу провалије. Висораван се завршавала нагло, а неких три стотине метара под њиховим ногама хучала је брза планинска река Азат. Комплекс палата, храмова и зграда за војску и послугу стиснуо се на прилично узаном простору, једва се нашло места за римско купатило, али Тиридат без њега није хтео да живи. Сећајући се исувише добро сопствених борби са Персијанцима и знајући за њихове нападе током протеклих деценија и векова, све је опао снажним бедемом одогромних базалтних квадера, али ту, над окомитим стенама, никакав зид није био потребан. Уз ту стрмину нико се није могао попети. Смртне казне најлакше је било извршавати тако што би се осуђеници везани бацали доле. Ако би неко ипак успео да остане жив и ослободи се, могла је то бити само воља богова. Облаци су прелазили преко јутарњег неба ношени пролећним ветром, сунце се пробило. С друге стране теснаца такође су се дизала брда, између њих је летео усамљени орао. Изненада се у даљини из измаглице појавила висока планина Арарат, која се одавде ретко могла видети. Најчешће је своје разбуђене врхове скривала иза облака.

„То је добар знак!”, рекао је Тиридат и не осврћући се, уверен да га је стара робиња већ стигла. „Ако ти тако кажеш.” „Приближи се, зашто се бојиш? Зар ми ниси била као мајка?” Тиридат ју је својом снажном десницом загрлио око рамена и привукао је себи. Сасвим тихо је питао: „А онај ваш Григорије? Да ли је још жив?” „Зар не знаш?” „Свашта ја знам. Знам, на пример, да му ти и неке од робиња под твојом управом носите храну и спуштате у шпиљу све што му треба, иако је тамо бачен због завере против богова. Ако сте довољно препредено изигравале моја изричита наређења, можда је још жив.” Допустио је Нушривани да се извуче из његовог загрљаја. Стала је на сам руб амбиса и исправила се: „Мени до мог живота није стало, краљу. Гурни ме малим прстом и нећу више бити у недоумици шта желиш од мене. Да си хтео да умре од глади под земљом, лако си могао да нас спречиш да га хранимо. Ако нећеш да испрљаш чак ни свој прст, само реци, могу и сама да скочим, јер знам да ће моју душу прихватити анђели небески и узнети је...” „За сада немој. Нисам уверен да твоји анђели постоје. Дабоме да знам да сте га снабдевали вином, па чак и књигама и светиљкама. Зовете га Илуминатор, просветљени, па ми реци зашто онда не светли сам себи у тмини кад је такав.” „Чини шта хоћеш, али немој да ми се ругаш.” „Нећу више, Нушривана, само немој да се дуриш. Зар овде није добар ваздух? Имаш право, нигде другде у Римском царству не може да се дише тако лако као овде, на овој висини. Ближи смо боговима. Па и твој једином Богу. Колико ја знам, он је некакав Митрин рођак...” „Он је једини Господ Бог наш и ми немамо других богова осим њега.” „Пустимо то. Кажи ти мени када си последњи пут разговарала са Григоријем?” „Синоћ, краљу.” „Добро је?” „Доста добро.” „Вечерас му кажи да се припреми. Наредићу да га сутра изваде из те рупе. Морам да разговарам с њим.” Нагло је кренуо натраг ка храму. Попео се уз два-три степеника, па се још једанпут осврнуо. „Нушривана!” „Краљу?” „Међу робињама има једна која се зове Рипсима, зар не?”

Старица је тог јутра први пут деловала збуњено. „Тако је, величанство.” „Колико је већ дуго на мом двору?” „Неколико месеци. Можда и више.” „Да, чуо сам. Послали су ми је са још

једанаест њених другарица. Зашто је до сада нисам видео у својој спаваћој соби? Зато што је хришћанка, па покушаваш да је заштитиш од грешника као што сам ја?" Нушривана је ћутала. Најзад се краљ насмејао: „Ноћас њу и њене другарице хоћу да видим за трпезом. Лепо их припреми..." Лако се попео до самог храма. Критички је посматрао фриз. Камен беше исклесан вештом руком, око лављих глава обавијале су се гирланде, орнаментика разноликог лишћа извајана је у тврдој стени тако пластично као да је иловача. Око жртвеног олтара постављена су двадесет и четири грчка стуба. Могао је бити задовољан таквом архитектуром, складније мало светилиште не би нашао нигде другде у Империји. Али овде није имао с ким да разговара. Досадили су му увек исти ловови, увек исте пијанке, исти загрљаји различитих жена. Свештеник непобедивог Сунца Азир стигао је мало задихан, обавештен да је краљ изненада изволео да се појави у његовом храму. „Величанство!", поклонио се. „Данас ми нећеш бити потребан, али хвала ти што си дошао. Нећу да принесем жртву. Морам насамо да се обратим Митри. То ће бити разговор између краља и бога, разумеш?" Азир се поклонио и повукао помало зачуђен. Тиридат је осећао лаку дрхтавицу. Изненада је почела и она чудна главобоља која га је мучила већ месецима. У каменом храму сад му је било хладно, јер испод лаког плашта није обукао ништа. Покушавао је да се концентрише. Стајао је мирно, задржавао дах, натерао своје истренирано тело да се не покрене, да не затрепери ниједан мишић. Морао је нешто да учини. Да донесе неку одлуку. И цар Аурелијан је посебно поштовао Митру, а својом великом победом над Персијанцима омогућио је ослобођење Јерменије. И Констанције Хлор у далеком Ебокаруму, један од два цара, члан тетрархије царева на чијем је челу стајао Диоклецијан, посебно је неговао Митрин култ, називајући га *Sol invictus*, непобедиво Сунце. Ако сам ја краљ, тај бог просто мора да ми да неки знак! Енергијом и дисциплином борца покушавао је да савлада изненадну слабост организма, још није хтео да се помакне, али му се учинило као да му се камени под нагло диже у сусрет. Краљ је пао лицем напред, једва је успео, инстинктивно подметнувши руку, бар донекле да ублажи пад. Онесвешћен,

лежао је доста дуго. Чело му је било криво од ударца. Азир се тек после пола сата усудио да завири у храм и, видевши обамрлог владара, сместа је издао наређење да га пренесу у дворцац и позову лекара. „Краљ Тиридат је разговарао са богом Сунца!”, шапутао је уверен да то може бити врло повољно за његов култ и његову каријеру, било да краљ преживи, било да умре, јер је тај сусрет са божанством покушао да оствари без посредовања свештеника и жртава.

(одломак из истоименог романа)

ПРИЧЕ ИЗ КОЊУШНИЦЕ

ЈЕСИ ЛИ ПИСМЕН

Са железничке станице упутили смо се према граду, прешли преко моста на реци Босни, затим кроз периферни део града и неравним, макаданским путем, два до три километра дугим, стигли испред гарнизона. На капији, са чије се обе стране, поред жичане ограде, налазила по једна барака штаба бригаде, пропуштали су нас једног по једног, а одатле, на раздаљини од двадесетак метара у кругу, по одлагању наших дрвених кофера, стајали смо у реду за распоређивање по јединицама бригаде.

За столом су се налазила двојица с подофицирским чином и један официр у чину капетана. Пошто сам изговорио своје име и презиме, прво питање које ми је постављено било је:

- Јеси ли си писмен?

- Ја сам по занимању учитељ.

- Нисам те питао шта си по занимању, но да ли си писмен?
- издерао се један од подофицира.

- Па... мислим да јесам.

- Нема шта мислиш, но кажи је л' знаш да читаш и да пишеш, разумијеш?

- Наравно да знам, како бих могао бити учитељ - одговорио сам помало увређен што безразложно вииче на мене.

- У артиљерију код капетана Бојанца! - огласио се капетан уз осмех и тиме је мој распоред био завршен. Стао сам поред свог кофера да сачекам још кога „писменог“ од регрута за ту јединицу, а и неког ко ће нас у огромном кругу са бројним баракама одвести до станишта моје будуће јединице.

У бараци, дугој више од двадесетак метара, смештен је цео артиљеријски дивизион од три батрије. Поред хаубичке, затим још једне артиљеријске, налазила се и моја минобацачка батерија од 120mm, чији је командир био капетан прве

класе Јанез Бојанц. У батерији са два вода и осам одељења, распоређен сам у први вод поручника Милована Илића, у прво одељење десетара Аљија Кељмендија, полуписменог Шиптара с Космета који се, зачудо, доста добро служио српским језиком.

Нисам му се допао, а недопадање се мора искијати. Чуо је Кељменди да ме је поручник Илић ословио „учо“, а то је за њега значило нешто страшно ружно и опасно. Када је још сазнао да ни на политичком плану са мном није све у реду, онда сам за њега од самог почетка постао црна овца коју треба максимално дриблати. После занимања, следовало ми је рибање изрованог пода ходника бараке или пољског клозета, а у току сваке друге ноћи по једно пожарчење уз сошке са оружјем, или још горе - у коњушници.

Трајало је то дуго, више од месец дана. Узалуд сам се бунио, одлазио на рапорт код командира јединице, по свом захтеву, чешће по казни и захтеву десетара.

Ошишали су нас, обукли у војничку униформу, али за мене није било чизама које сам могао обути. Било је бројева 43 и 44, али круте коже и због високих рисова мојих ногу, нисам могао да навучем ниједне од оних које су ми доносили. Тако сам неколико дана, уз војничку униформу, носио своје цивилне ципеле. То је, по наређењу командира батерије, значило да не могу улазити у строј за одлазак на смотре или у строј када се иде у трпезарију, већ сам се шверцовао са старим војницима - забушантима који су строј, због честих претходних смотри, избегавали. Стога сам већ за први дан дежурства капетана Катањића, једног од најстрожијих дежурних у гарнизону ухваћен у „забушавању“ и са осталом групом изведен на круг. Казнио нас је да пузимо по прашњавом тлу круга док нисмо балдисали. А када је приметио да сам и непрописно обучен, односно обувен, онда ми је одредио да допунски отпузим још неколико кругова. Наредног дана су ми ипак нашли одговарајуће чизме, па се више нисам морао скривати иза бараке. Више није било сметње да ме десетер Кељменди узме под своје. Сваког дана, од десетара, добијао сам још по неку казницу више. Дакле, горе и од најжешћег дрила.

Једног дана, беше недеља, зажелео је Кељменди да напише љубавно писмо девојци у свом родном крају. Како ће, кад полуписмен, не уме лепо да га срочи. Обрати се он Петру Михајловићу, незавршеном гимназијалцу, по Кељмендију најписменијем и најпаветнијем војнику из друге десетине, да му писмо напише. Петар га одбије и упуту на мене. „Шта? Како на Ућу? Он не зна...” „Како не зна, он је учитељ!” „Ућа - ућитељ?!” Откровење за Кељмендија! А за њега је учитељ малтене полубог. Како то он није знао и како му нико није рекао да је „ућо” ућитељ? Из основа мења однос према мени, уз бог зна каква извињења и правдања. Када се још, презадовољан, уверио у одговарајућу садржину написаног му писма, одмах сам, уместо црне овце, постао јагње са златним руном.

КОБИЛА ЛИСА

Била је лепа и, на први поглед, са пристојног одстојања, допадљива кобила. Подгојена, са савршеним облинама тела и риђом длаком, деловала је привлачно, права лепотица; да се на први поглед заљубиш у њу. Њено понашање, међутим, одударало је од спољашњег изгледа. То је многе могло да завара и да лако постану њене жртве. Иначе је знала да буде врло интелигентна, да скоро непогрешиво процени са ким има посла, кога и кад треба да опали.

Неколико дана по доласку нас ремаца (новајлија), са Лисом су се бавили само искуснији, стари војници, који су добро познавали њену ћуд. А онда је дошао ред и на нас. Ко ће први? „Ућа” (уча), нареди десетар Кељменди. Наречење - извршење без поговора! Већ обучен посматрањем, а и дечачким искуством дружења с коњима из претходног живота, успешно сам извршио прву радњу. На команду: с десне стране код коња! Ускочио сам у бокс да се Лиса није ни помакла. Дочекала ме је наизглед незаинтересовано. Вероватно је вребала следећу прилику. И то се догодило у тренутку када сам се приближио њеном предњем делу. Но, ја сам то и очекивао. Замах њене главе за ујед, дочекао сам снажном сечком по образини, заклоњен телом од очију десетара, који би ме, да је видео, казнио због насилништва.

Вратила је главу у првобитни положај, а ја сам је, разуме се - на одстојању, потапшао по врату и отпочео четкање. Тимарио сам је једном руком, а другом непрекидно тапкао и миловао по врату, леђима, сапима и тепао јој. Лиса је мировала и ниједним покретом није показивала отпор миловању. Очи и главу нисам смео да дирам, па сам на питање десетара одговорио да сам то већ завршио.

Ред је дошао за наредну радњу. Следила је команда да се чисти чмар и задњица. Није се имало куд. Узео сам крлицу из рафа на стубу од јасала и прионуо на посао. Држао сам се на максимално могућем одстојању тек толико да могу једном руком да јој дохватим сапи, а другом, с крлицом на прстима, дохватао подручје за чишћење. Лиса се у почетку помицала с ноге на ногу, но вазда, осећајући руку на сапима, остајала у месту.

Дакле, завршио сам први део предвиђене радње кад и остали. Следила је команда за излазак из бокса, а одмах потом и наредна с друге стране. Све претходне радње, чак и предњи део главе, поновљење су без проблема, без покушаја Лисе да ме својим зубима дарује. Тим својим првим наступом ја сам положио испит те од тада настаје наше пријатељство. Додуше, частио сам је у два маха, разуме се - скривајући, по једном коцком шећера, што је позитивно деловало на наше пријатељство. Овим се не завршава сага о Лиси. Појављиваће се Лиса и на другим местима.

РОЂЕНИ ПОКРАЈ ТИСЕ

Познато је да природно окружење знатно утиче на развој личности. И не само на физички развој, већ и на карактерне особине, па и на обичајне норме понашања које личност носи целог живота. А, рекао бих, утиче и на стваралачку снагу коју личност током живота испољи.

Да бих то потврдио навешћу имена неколико истакнутих личности рођених у селима и градовима поред Тисе: ево, одмах по уласку Тисе у нашу земљу, у Крстуру, рођен је и у њему провео последње дане, истакнути позоришни и филмски глумац, Милан Ајваз; у Ђали је рођен истакнути историчар и академик, Василије Крестић; у Новом Кнежевцу је рођен путописац, пустолов и ловац, Емил Талијан, који је као срески начелник био препородитељ свога краја; такође у Новом Кнежевцу, рођен је познати вајар Сава Халугин; у Сенти су рођени: др Јован Ђорђевић, чије су заслуге на културном и просветном плану за наш народ веома велике, па и његов сестрић, Стеван Сремац, писац дела непролазне вредности; рођен је и Стеван Брановачки, председник Матице српске; па велики добротвор Београдског универзитета и Матице српске, Јоца Вујић, као и познати фотограф и новинар *Политике*, Стеван Крагујевић; тамбураши би ми замерили да не споменем Лајоша Боцана, чувеног градитеља тамбура; рођен је и песник Матија Бећковић, а добар део детињства у њој провео је и песник Стеван Раичковић; од Ађана споменућу познатог лекара офталмолога и композитора, Јову Поповића, који је компоновао једну од најлепших српских песама 20. века, „Ко т' покида са грла ћердане"; Мол је изнедрио сликара, новинара и књижевника Новака Радоњића и књижевника и академика Василија Поповића, познатијег као Павле Угринов; у Врањеви је рођен Евгеније Недић - Сентклараи Јене, академик Српског ученог друштва и Мађарске академије наука; Врањевчан Јован Кнежевић Цаца основао је прво професионално позориште у Срба; из породице врањевачког свештеника Луке Поповића је

преко двадесеторо истакнутих позоришних радника; из Новог Бечеја је Јоца Савић, глумац, редитељ, позоришни теоретичар и управник великих позоришта у Немачкој; затим Богдан Чиплић, књижевник и дугогодишњи управник Српског народног позоришта у Новом Саду, као и његов брат Милоје Чиплић, књижевник, па и глумци Славко и Никола Симић су, такође, из Новог Бечеја, као и позната певачица Дубравка Нешовић; у Чуругу су рођени сликар Ђорђе Крстић и доктор Лаза Пачу, државник и највећи финансијски стручњак свога времена, као и познати академик др Јован Туцаков; Тараш је изнедрио народног хероја Тозу Марковића и вајарку Љубицу Тапавички, а на крају тока Тисе, у Тителу, рођена је Милева Марић, која је веома много допринела својим математичким знањем да њен супруг, Алберт Ајнштајн, дође до открића теорије релативитета.

БАНАЋАНИ КОНСТРУКТОРИ АВИОНА

„Банаћани су већином способни и даровити људи, велики идеалисти, понекад и фантасте”, записао је познати историчар др Душан Поповић о Банаћанима. Да је то тачно, можемо видети на примерима двојице Банаћана који су постали водећи конструктори авиона у предратној и послератној Југославији. И то двојица „комшија” - Коста Сивчев из Кикинде и Драгољуб Бешлин из Новог Милошева.

Први конструктори летећих справа били су, обично, људи из крајева где је брегова и брда, па су се онда том својом летећом конструкцијом спуштали са брегова и брда у долину. Али, откуд двојици Банаћана идеја да лете по небеским просторствима и то не само да лете, већ и да конструишу велике летеће машине? Да ли им је инспирација да лете био плави небески свод који су посматрали још као дечаца, лежећи на мекој банатској трави и „пловили” по небеском бескрају?

Одговор је тешко наћи: Можда је одговор у менталитету Банаћана?

Али је евидентно да је Коста Сивчев као конструктор авиона у ваздухопловству Југословенске војске конструисао авионе ИК-1, ИК-2 и ИК-3, који је са брзином од 527 km/час убрајан у

најбоље авионе свога времена. Сивчев је одмах по ослобођењу земље од окупатора био један од оснивача Ваздухопловно-техничког института у Београду. Као шеф Бироа, учествовао је у конструисању више авиона. Драгољуб Бешлин је пре рата радио у фабрици авиона *Икарус* у Земуну, а одмах после рата прешао је на рад у Ваздухопловни институт у Београду, где је конструисао више авиона, међу њима и тип 451-М, први наш млазни авион, познат као *Зоља*, која је ушла у историју светског ваздухопловства. Заједно са Костом Сивчевим, урадио је конструкцију школског млазног авиона *Галеб*, чија је серијска производња почела 1961. године. Са овим млазњаком Југославија се сврстала међу првих осам земаља које су имале своје млазне авионе. Ето, шта све могу Банаћани!

И ЋУРКЕ...

После завршетка Првог светског рата, са формирањем нове државе Срба, Хрвата и Словенаца, и Војводина је добила жандармерију. Жандарме су људи у нашем крају звали џандари. Чак су и боју униформе коју су носили звали „џандар фарба”. Џандари су увек са собом носили пушке и решавали настале проблеме, поготово у селима, на лицу места.

Е, у Иђошу, у делу села који се зове Бистрица, живео је неки сиромашак Воја, у кући са разграђеном авлијом, сам самцит. До новца је долазио аргатујући на туђим пољима, али сва зарада није била довољна да се преживи и дође до снаге која би могла радити тешке послове. Због тога се извештио у крађи комшијских кокошака коју би, с времена на време, упражњавао.

Примете људи да им кокошке нестају, па пријаве џандарима да им дотични Воја кокошке краде. И, ето једног дана двојице џандара код Воје, па закуцају на врата. Изађе Воја из кревета, босоног и раздрљен, а џандари ни пет-шест, него:

- Ми смо чули, Воја, да ти крадеш кокошке!
- Не крадем, људи, Бога ми! - куне се Воја.

Један од џандара скине пушку и окованим кундаком удари Воју по прстима једне ноге, па понови питање. Воја опет позове Бога у помоћ и рече да он то не чини! Џандар га поново

упита да ли краде кокошке и, не сачекавши одговор, распали га кундаком по другој ноzi. Воја јукну и, да не би добио још који ударац кундаком, викну:

- И ћурке!

Не знам шта би данас рекли они који тако много причају о људским правима, али је крађа кокошака и ћурака у том делу Иђоша престала.

ЧАКУЉА И КОМШИЈА ВЕТЕРИНАР

Милан Јовановић Чакуља имао је комшију ветеринара и лепо живео са њим и његовом породицом.

Омаци једном Чакуљина мачка три мачета. Мачићи су били различите боје. Кад је комшија ветеринар имао неко славље и пуну кућу гостију, Чакуља позове ветеринаровог сина, па му рече:

- Бато, ево да ти чика Милан да једно лепо маче. Однеси га и покажи тати.

Дечак, сав срећан, узме маче, однесе га у собу и показа оцу:

- Види, тата, чика Милан нам је дао лепо шарено маче!

Ветеринар погледа маче, погледа госте, па благо рече сину да маче није лепо, јер је јако шарено, нека га врати чика Милану. Дечак врати маче и понови татине речи:

- Ништа, бато, даће теби чика Милан бело маче. Ево, однеси га тати.

Дечак однесе бело маче, али се ни то маче није тати допало. Пошто се ни треће маче није допало тати, Чакуља ухвати мачку, да је дечаку, па га научи шта да каже тати. Дечак, срећан, отрча до оца и пред свим гостима рече:

- Тата, ево, чика Милан ти је дао мачку на поклон, па прави маче какво ти се највише допада!

Нама остаје да замислимо атмосферу каква је завладала у соби пуној гостију.

НИЈЕ ШТО ОДЕ

Тамари

Колико год
велики био -
мали је жал
због твог одласка,

спрам помисли
од које ме, најпре
опрже, потом слѣде
„ужасни пламови“, ширени
или они што би се стисли,

на какве све множне
буздоване и међеде двоножне,

можеш да наиђеш у том Граду...

да можеш, еј, ти,
таква каква си -
О ФЕМИНА ДЕЛИКАТА -
да допаднеш у руке
тих шумских људи
који живе по градовима,
чак и по њиховим, је ли,
централним забитима...

не смем ни да мислим
шта чека твоје -
младо Тело, твој Емотив,

тако осетљив,
Трепетљико,
Светиљко,

у тим градским укоченим
пећинама тмавим...

замишљам те беслухе
грубане и тупане
кад њих западне
да свирају -

на једном таквом
Инструменту
- какве ли грозе -
грађеном страсно,
стрпљиво, фино,
за виртуозе...

ето, шта ме,
за живота крати,

и више него твоји, знам,
коначни неповрати...

али, шта ћеш,
нема ко да заустави
Планету, да се сиђе са ње,
како се то већ од раније прижељкивало,

у неки Свет
примеренији
Лепоти твојој:
у чудесном телесном
и духовном споју -
неодвоју...

желим ти срећу;
и молим Бога
да ти се не догоди
оно од чега се бојим,
и бојаћу се док постојим;
чувај се, јер тамо где идеш,
ловници безобзирници
жељни доброг улова
лове без ловостаја;
драгоцен си,
редак примерак,
управо уникатан -
многи једва чекају
да се подиче
трофејем таквим;
чувај се, молим те,
НЕ ЗНАШ ТИ ЊИХ,
још мање можеш знати
на шта су све спремни
(22. 3. 2019; 9. 4. 2019)

ОБЗОРЈЕ ПРОТКАНО ХЛОРОФИЛОМ

Учестало се понављао приказ видљив само оштрооким особама: прво севне искра и лагани трачак дима се појави наизглед ни из чега, па се то понавља једном, па други пут и тако, без прекида, ко зна колико пута... Попут неуравнотеженог клатна у посрнулом уму. Иначе је, у широком видном пољу свуда отворене равнице, све у пролетном кошмару зеленог хаоса, а толико је удаљено од градске шизофреније или сеоске смирености, да подсећа на еденске вртове. У близини се распростире шума огромних, прастарих храстова, букви и јасена, са деблима за обухват двоје људи. Мало ближе је група стидљивих лески, а веома близу, и са стране коју готово нико не запажа, шири се запањујуће бујан грм јоргована. Управо је у цвету, па букти хлорофилом и љубичастим тоновима цвасти. Његов мирис, пак, је већ посебна прича. Још се у правцу широког, из самог хоризонта извученог, канала правога као стрела препознаје уредно подшишан ред лигиструма, група украсних јела, рунделе са цвећем и уредан приступни пут који удара у чело пространог једноспратног дома, покривеног бујним пузавицама. Колонада на улазу у дом је прегломазна, а прозори поткровља лако искошени, пркосећи природном, гравитацијом изнуђеном, вертикалном реду ствари.

И све би ту било у реду, да грм јоргована није превише бујан за балканске прилике, које су наклоњеније свеопштем кржљању, а особито да не одаје мирис људског измета. Наизглед бесмислица: расцветали јоргован који у ноздрве уноси задах органског отпада? Подсећа ли он то случајне пролазнике на знаке умирања, упућујући на толико профано мemento мори? Но, чак и у раскораку приказа дивне природе и одвратног мириса, довољно је оптимизма за особе лабавог душевног склопа, ионако склоних да неуредно узимају терапију, прописану им од психијатара.

Пратећи погледом искре из дубине грма, редовно пропраћене уском трачицом дима, стасити чова упадљиве

физиономије, масивног тела уваљеног у лежерну одећу и смиренних покрета, каже своме вечитом пратиоцу у шетњама по бесмислу људског трајања; ама не само трајања, већ и свеколиког постојања, да у извесним околностима живот губи и последњи траг од оно мало достојанства кога је икада имао. И, наравно, није нимало чудно што он шета сам, говори сам са собом и усамљен премишља о чудном склопу збивања у пансиону *Недођија*, у коме борави.

Пансион је саграђен на стотинак метара од језерца, насталог проширењем стреласто развученог и замуљаног канала за наводњавање и одводњавање. Језеро, са обалама и насипом у облику круга, као да је некад служило окретању гломазних бродова, који каналом већ одавно не плове.

„А какав разуман исход се може очекивати када притисак година постане неподношљив?“, мумла човек, несигуран у то, препознаје ли то искре и танушне трагове дима из грма јоргована, који плавичасто закриљује оно што је по природи зелено и љубичасто. Одлучно креће у том правцу, е да би одгонетнуо мистерију која је, извесно, сведена на неку баналност. Или тамо неко трага за Атилиним благом, или излетник распаљује роштиљ, а најизвесније је да некакав дедак пали лулу и у томе нема среће због дрхтавих руку...

У особи шетача, премда он повремено размишља о ужасима старости, нема никаквих назнака да је физички руиниран, да споро мисли, отежано говори, да храмље или да га муче органске сметње. Рецимо, да га притискају гасови, желудачна киселина, жучни напади или томе подобне тегобе након обилатог доручка у пансиону, у коме се сматра да је сваки оброк ходочашће сопственом апетиту и чији кувар, свакодневно и посвећено, доказује своју виртуозност припремајући све саме специјалитете.

На домаку жбуна јоргована, два метра висок младић сагиње главу да би могао закорачити у дубину, лицем урања у раскошну цват опојног мириса, а истовремено осећа да је угазио у нешто клизаво и смрадно. Премда згађен, чини још корак или два па избија на малену травнату чистину. Одвратног ли мириса

и гротескне слике, помишља са разлогом, када је наслутио у шта је то угазио и опазио да насред среде чистине чучи потпуно го човек вршећи велику нужду. Матор је, глават, ружан, дебео, атавистички длакавог тела. Уз мисију пражњења црева пућка дебелу цигару, а с времена на време кресне упаљач у левој руци и одмах га угаси. А цео prizор, уз тихи зуј, снима мајушна никон камера, постављена на треножац тик иза сероњине задњице. Одело те особе је уредно одложена и виси на гранама јоргована.

Очи њих двојице су се учас среле, па шетач упути питање са хладном обзирношћу човека који има разумевања за све могуће екстраваганције:

„Опстипација? Делује ли природно окружење?“

Упитани не испољи нимало скањерања пред уљезом. Напротив, готово да се озари, прво застења па таласавим смешком прекри лице, потом једном руком кресну упаљач, остави пламен да за тренутак гори, па се, преко цигаре, брбљиво огласи хрипавим гласом особе алкохолом и дуваном нагорелог грла.

„Ослобађање од измета је важан део ове културе и мој лични хералдички знак. За мене је одувек био веома драматичан чин! А ронсон!“ махну руком са упаљачем у њој. „Ронсон сам по високој цени јутрос купио од шверцера, који ми гарантује да може без грешке да кресне десет хиљада пута. Десет хиљада пута, мајко моја! Сада то проверавам...“

„Све до десет хиљада?“

„Разуме се!“

„До десет хиљада?“, понови изненађено уљез у сероњину интиму.

„Тражио сам гаранцију, јер не подносим да ме људи варају!“, објасни власник упаљача.

„А чему камера? Снима траг који остављате у времену или посланицу вољеној?“

„Ама не! Никако! Спремам перформанс са темом коју сам назвао ‘Опструкција цивилизације!’ Схватате: не користим тековине технолошког напретка попут клозетске шоље,

водокотлића, тоалет папира, већ се враћам природи! Од природе једино избегавам грозно неугодну коприву!“

Дошљак начини неодређену гримасу, која је могла да значи: „Баш сереш! Какав перформанс, каква бесмислица?“, па се, уз извињење зарад продора у господинову интиму, окрену да оде. Призор га нимало није привлачио, а смрад који је избијао из продуката утробе чучавца још мање. Тек се замисли над смислом перформанса са таквом темом, али се не огласи новим упитом...

„Пазите где стајете, господине! Ја ту често...“, упозори га длакави чучавац. „Снимцима из различитих углова долазим до изванредних израза свога ја...“

„Господине, закаснили сте са упозорењем! Ипак вам хвала!“, гадљиво одврати шетаач.

„Ви сте нови у пансиону? Делујете ми херкуловски! Можемо касније на чашу пића! Пословно! Ја частим! Желео бих да са вама отворимо дијалог на тему дезинтеграције културе као парадигме формалног и онтогеног профилирања ове цивилизације“, чу за собом крештав, нешто појачан тон, као да човек заиста жели да склопи пријатељство са сведоком његових мучних напора, да веома личним уметничким изразом оплемени ново миленијску културу.

Млади човек не одговори. У тај час је већ размишљао о чудним местима и још чуднијим околностима, под којима може доћи до упознавања са непознатим особама, па и до склапања пријатељстава. Овај сусрет заиста садржи анегдотски моменат, иако не и за причу пред правим дамама!

(одломак из необјављеног романа *Једноставност*)

ПРОНЕВЕРА ЧИЗАМА

И овај процес је окончан мирним путем, за релативно кратко време. Догађаји почињу пред Божић 1913. године, а Краљевско тужилаштво у Великом Бечкереку закључило је случај 5. августа 1914. године. Једна од страна у спору била је грофица Алис Харнонкур, која се нешто раније (у јуну 1912. године) удала за маркиза Палавичинија. Сад се поставило питање која је титула прикладнија и достојанственија. Међу списима се налази руком писани (и на више места поправљани) концепт кривичне пријаве. У овом спису одабрано је једно безбедно и збирно решење. Потписница пријаве је: грофица Алис Харнонкур удата за маркиза Артура Палавичинија.

На другој страни је Алајош Пашкуј, помоћник настојника имања из Ечке. У првој реченици образложења тужилаштва наведено је за шта је грофица (овако је ипак једноставније) оптужила властелинског помоћника настојника имања. Предмет проневере био је „знатни део” суме од 1600 круна, затим 104 килограма рибе из властелинског рибњака те три пара властелинских чизама. Тако стоји и у кривичној пријави, али су додати и детаљи. Према исказу грофице, Пашкуј је око Божића 1913. године добио на лог (и новац) да отпутује у Коложвар ради „уговорног ангажовања влашких радника за сечу трске”. Али Пашкуј није тако поступио. Уместо у Коложвар, отпутовао је код своје веренице у Ђер. Име веренице није наведено у пријави, али је записано да је реч о кћерци Шандора Гласека, главног машиновође. За време боравка у Ђеру Пашкуј је тражио (и добио) од ечанског властелинства још нешто новца. Тако је дошло до своте од 1600 круна.

С обзиром на то да је у кривичној пријави прецизно документовано колико је Пашкуј новца примио и у којим ратама, поставља се питање зашто је предмет спора само „знатни део” укупне своте од 1600 круна, зашто није - једноставно - 1600 круна. Читајући даље нацрт кривичне пријаве, видим да постоји

објашњење. Пашкуј је добио новац да отпутује у Коложвар и тамо ангажује влашке раднике, али он није отишао у Коложвар, него код своје веренице у Ђер. То је чињеница и нико је није оспоравао. Чињеница је и то, међутим, да се у Ђеру и у околини није бавио само уобичајеним активностима својственим веренику или вереници. Ангажовао је групу радника и они су стигли у Ечку 4. и 5. јануара. Дакле, властелинске паре није трошио само у приватне сврхе, али рачуне није поднео. Постоји међу списима само једно уверење које је, накнадно, написао Арпад Вег, 26. фебруара 1914. године. Нажалост, место издавања уверења је нечитко (по свему судећи потиче из околине Ђера). Записано је да је Пашкуј исплатио Арпаду Вегу 30 круна за ангажовање радника, и још 4 круне његовом писару. Уз то још једну круну куриру. Пише и да је „платио људима ракију - али колико, није било могуће установити“. Дакле, било је оправданих, рационалних трошкова, али и надаље остаје питање колико је од 1600 круна потрошио за властелинске потребе, а колико проневерио. Није ни тада било лако разликовати (и раздвојити) корупцију од сврсисходног пословања.

Што се риба тиче (тачније: властелинских риба), могло би се рећи да се радило о донацији. Наиме, по налогу помоћника настојника имања Пашкуја, 14. новембра 1913. и 24. јануара 1914. године, запослени у властелинском рибњаку делили су рибу „румунским људима“. У околини Ечке живео је, и живи, знатан број Румуна. У неко доба постојале су и „Румунска Ечка“ и „Немачка Ечка“. И презиме Пашкуј има вероватно румунске корене. Румунску „везу“ чини вероватном и то што су баш Пашкуја послали да ангажује „влашке раднике за сечу трске“. С друге стране, истина је и да Пашкуј ипак није довео влашке раднике, већ раднике који су живели у близини кћерке главног машиновође Шандора Гласека. Везе су за време монархије биле веома испреплетане (као и касније). У сваком случају, Алајош Пашкуј је вероватно имао осећај да немају само грофови право на то да им буду упућени погледи пуни признања и захвалности. И он је та 104 килограма рибе у ту сврху наменио. (Истина, великодушност је била његова, али рибе не. Реч је била о риби из властелинског рибњака). Претпостављам да се Алајош Пашкуј

крајем 1913. и почетком 1914. године шећкао пун поноса Ечком, али и околином Ђера.

Сад бих се осврнуо и на чизме. Кад сам узео у руке овај акт, најпре сам прочитао крајњи резултат (одлуку тужилаштва) - јер је та одлука једини текст откуцан на писаћој машини. Нарочито ми се допала синтагма „проневера чизама” те сам је одабрао за наслов. Чизме се помињу и у једној белешци, али ми је рукопис непознат, а нема ни потписа. Претпостављам да је белешку саставио човек у служби властелинства. У њој пише само ово: „Од чизама купљених на conto властелинства, бесправно је доделио 3 пара чизама другима.” Нешто више (али не и много) стоји у руком писаном концепту кривичне пријаве. А у њој видим да су чизме биле набављене „за потребе радника на сечи трске”. Из тога, пак, проистиче да се радило о гуменим чизамама. На фотографији, коју сам ставио на почетак текста под насловом Ечка, пред стоговима трске стоје гроф Харнонкур и престолонаследник Франц Фердинанд, обојица у чизамама. Али та ситуација је другачија, трска је унапред посечена, претворена у позадину фотографије, нису ни престолонаследник ни гроф морали да шљапкају по ободу баре где се трска сече. Њихове чизме су - и то се лепо види на фотографији - кожане. (Гумене чизме су користили, евентуално, у риболову.) Службени ранг Алајоша Пашкуја је такође досезао један виши ниво. Био је помоћник властелинског настојника, није његов задатак био да сече трску, већ да за сечу трске ангажује раднике. Претпостављам да је у Ђер код своје веренице путовао у кожним чизамама. За шта су му била потребна та три пара гумених чизама? Према слову кривичне пријаве „Пашкуј је 3 пара нових гумених чизама бесправно поклонии другим лицима”. И овде осећамо, дакле, дамар неког искушења, као и у случају риба. Алајош Пашкуј, помоћник властелинског настојника, тежио је да буде и помоћни властелински филантроп.

На концу се догодило да је грофица повукла пријаву. (Могуће је, наравно, да је Пашкуј пре тога нешто новца и вратио.) Није више било приватног предлога. Остало је само питање да ли је могуће наставити поступак по службеној дужности. Краљевско тужилаштво у Великом Бечкереку је установило

следеће: да је Алајош Пашкуј починио то за шта га је оптужила госпођа грофица Алис, удата за маркиза Артура Палавичинија, тужилаштво би установило да је почињено кривично дело према § 355 Кривичног законика, квалификовано према § 356 као кривично дело проневере. Услов да се покрене званична истрага, међутим, било је установљавање озбиљнијег непочинства. Другим речима, ако је Алајош Пашкуј учинио што је грофица навела, то није довољно да се поступак води по службеној дужности, већ само на основу приватног предлога. А тај предлог је повучен. Право је остало на сцени, Пашкујева дела већ нису. Овим је случај (акта бр. 6421) завршен - па и ја овде завршавам.

(одломак из документарног романа *Догодило се у Ечки*)

СРБИ ОД 1459. ДО 1804.

Када је Српска деспотовина после пада Смедерева у турске руке 1459. године коначно изгубила државну самосталност и ушла у састав Турске империје, део племства пре тога је избегао на север и запад у Угарску, Аустрију и Млетачку републику, а мањина се приклонила завојевачу и прешла у ислам да би сачувала своје поседе и привилегије. Тада су се и народне масе покренуле у сеобе за својим племством. Потом је било још дванаест већих и великих сеоба Срба.

Они који су остали у Србији постали су обесправљени поданици Турске царевине. За завојеваче и нове господаре били су раја, каури, припадници других верских исповести. Морали су да плаћају разне порезе и намете и то им је умногоме онемогућавало нормалан живот, привредни и културни напредак. Срби који су сеобама избегли турско ропство, борили су се против завојевача под заставама аустријске, угарске и млетачке војске, са уверењем и надом да ће се вратити у своју постојбину.

У 15, 16, 17. и 18. веку у историји су запамћени истакнути борци против Турака - Срби племићи и чувени ратници: Змај Огњени Вук Бранковић, Стефан, Ђорђе, Јован и Максим и мајка Ангелина Бранковић, Стефан Штиљановић, Јован Ненад Црни „Српски цар“, Павле Бакић и његова браћа, Дмитар и Стефан, браћа Јакшићи, Петар Петровић, Радич Божић, Петар Овчаревић, Милош Белмужевић, Јоан Монастерлија, затим многи чланови истакнутих породица Рашковић, Поповић-Текелија, Чарнојевић, Шевић, Пишчевић, Прерадовић, Зорић, Милорадовић, Љубибратић и други.

Жестоке борбе против Турака водили су и познати хајдуци и ускоци: Старина Новак, Вук Мандушић, Комнен Барјактар, Стари Вујадин, Бајо Пивљанин, Петар Мркоњић и ускоци: Стојан Јанковић, Илија Смиљанић, Иво Сенковић и други. Борили су се да ослободе свој народ, а неки су сањали о васпостављању изгубљене српске државе.

Како је турска власт, после владавине султана Сулејмана Величанственог, почела постепено да слаби, повећавао се притисак на обесправљени народ тлачењем и све већим порезима и кулуком.

После пада Српске деспотовине 1459. године, Српска православна црква била је једина институција која је успела да очува веру и сачува народно сећање на изгубљену српску државност, негујући култове српских светитеља из династије Немањића, посебно Светога Саве. Тешко стање се још више погоршало када је 1766. године укинута Пећка патријаршија и српска црква припојена Охридској архиепископији, а сви српски митрополити и епископи замењени грчким великодостојницима.

Вршачки владика Теодор Несторовић, као духовни вођа Срба у Банату, био је један од предводника Првог српског устанка против Турака 1594. године, а војне операције водили су бан Сава Темишварац и Јанко Лугошан. Срби су војевали под заставом на којој је био извезен лик Светог Саве. Темишварски паша ухватио је владика Теодора у Вршцу и наредио да га живог „одеру на мих“, како је остало записано. Потом је београдски Синан-паша тражио да се из манастира Милешеве донесу мошти Светог Саве које су спаљене у Београду, на Врачару, 10. маја 1594. године, као казна и упозорење Србима да не дижу буне против Турске власти. Али Срби су користили сваку историјску прилику да крену у бој против завојевача и тлачитеља.

У намери да продре на југоисток, Аустријска царевина је водила многе ратове са Турцима који су јој били на путу у остварењу тих вековних тежњи.

Када је започет један од тих ратова 1683. године, Срби са обе стране Дунава и Саве добровољно су се придружили аустријској војсци. Та здружена армада успела је да продре до Скопља, али због француске објаве рата Аустрији и других историјских околности у Европи тога времена, ратна дејства су заустављена и аустријска војска је кренула на запад, а за њом су, да би избегли турску освету, били принуђени да пођу и Срби у Велику сеобу, предвођени патријархом Арсенијем III Чарнојевићем и 1690. године прешли су преко Саве и Дунава у Аустрију.

У следећем сукобу Аустријанаца и Турака, од 1716. до 1718. године, Срби су се опет приклонили аустријској страни. Водили су их обер капетани, команданти српске милиције у том рату, Станиша Марковић Млатишума и Вук Исакович Црнобарац, иначе више познат као главни јунак романа *Сеобе* Милоша Црњанског. Тада је ослобођен северни део Србије, до Западне Мораве, који је до 1739. године био под аустријском влашћу. После нових ратних дејстава, Турци су те године успели да поврате изгубљене територије и граница је опет била на Дунаву и Сави.

Нови рат између две царевине започет је 1788. године и опет су Срби били на страни Аустрије, сада су називани фрајкорима, добровољцима, јер су прелазили преко две велике реке и организовали своје посебне добровољачке јединице којима су командовали српски официри, а главни командант српских добровољаца био је капетан Корун Коча Анђелковић. Поред њега, старешине су биле: Радич Петровић, Станко Арамбашић, Ђорђе Петровић Карађорђе и други. По капетану Кочи Срби су овај рат назвали Кочина крајина.

После и овог неуспелог аустријског рата остала је стара граница на Дунаву и Сави, али је процес слабљења турске власти, који је одавно започет, постао још уочљивији. Централна власт је нарочито била ослабљена, тако да су се турски феудалци у рубним пашалуцима у великој мери осамостаљивали и отказивали послушност турској влади, односно порти и султану.

Београдски пашалук незаконито и насилно запоселе су дахије, командири јаничарских јединица, убили су Хаџи-Мустафа пашу 1801. године и завладали овим пашалуком. Настало је време невиђеног терора у Европи, великих зверстава и безакоња, применом грубе и сурове силе.

Срби су морали да крену у одсутан обрачун са таквим безвлашћем, не чекајући следећу прилику да Аустрија зарати са Турском.

„Ако неком земљом, чији народ, тако рећи, тек покушава да се избави из хаоса у који су га наизменично бацали празноверица, анархија или деспотија, владају чудовишта која

се поводе само за својом грамзивошћу, народ са презривим осмехом изручују пропасти, јавно чак и о народним празницима скрнавe њихове жене и кћери, убијају свакога на чијем лицу само уображавају да виде одвратност према овим злочинима, кад ове многоглаве хидре из пуког подозрења наређују својим подређенима да побију месне главаре у половини земље и овлашћеним пљачкама и уценама неколико стотина породица изручују смрт од глади, а што више смањују број становника то више захтевају кулука - онда побуна постаје нужна одбрана од грабљиваца, а ослобођење природан закон".[1]

(Ове резолутне ставове написао је на првим страницама своје књиге *Историја Српске револуције* Гедеон Ернест Маретић, аустријски високи обавештајни официр, чије српско порекло потиче од племићких породица из времена Немањића. Без обзира на професионалну оданост Аустријској царевини, видљива је његова истинољубивост и објективност, понекад и уочљива наклоност борби српског народа за ослобођење из турског ропства. Његова студија *Историје Српске револуције* прва је књига написана већ у време догађања Првог српског устанка).

Жене и девојке су примораване да се окупљају у коло, а мушкарци су присиљавани да присуствују тим играма. Око тог круга су постављени поткупљиви најамници, чији су ханџари и запете пушке претили смрћу свакој девојци и жени која би, слутећи гадну намеру, можда хтела да побегне; све док се најављен звуцима варварских инструмената, не би појавио дахија или неки од његових помоћника, ступио у круг, најзад изабрао жртву своје срамне страсти, па је усред круга, кријући се плаштом, јавно силовао. Отац, вољени момак или муж на чијем лицу би се показала одвратност, бес, или макар само сажалење, сместа би пао од ножа чудовишта навиклих на убиства, који су сигурни у награду, из грамзивости често приносили жртве смрти, како би обезбедили за себе већу милост оног нечовека.[2]

Букнуо је 1804. године Први српски устанак, а после једанаест година и Други. Била је то, по многим елементима,

успешна српска народна револуција. У Србији је укинут феудални систем, сељаци су постали власници земље коју су обрађивали под Турцима, укинуто је ропство и свако ко би крочио ногом у Србију, па макар био и пребегли роб из других земаља, постајао је слободан човек. То су само неке од тековина које су Србима донели Први и Други српски устанак.

Ни забране ни казне нису могле да умање приврженост банатско-сремских Илира - из трговачког, грађанског и сељачког сталежа србијанској ствари, па према томе ни ревност да се нађу у свему на услузи Србијанцима, утолико мање што су ови све плаћали звечећом валутом и по врло високим ценама.

БЛАГО ЦАРА РАДОВАНА

Измсђу чекића и наковња,
На ватри шумског свица,
Крај старог Вуковог пања,
Милошта дана искова писца.

Док Молох сеје буру рата,
Песник је дужан битку да бије,
Да Мамон не заведе брата,
Да буде што никад било није.

Пита се свитац усред дана,
Шта моћна сила три океана,
Тражи у врлетима Балкана?

Блага су светска већ опљачкана,
Само у слободним брдима Балкана,
Још чувају благо цара Радована.

ОНУ КОЈУ ТРАЖИМ

Пробадаш ме погледом влажним,
Додиром твоје седефне пути,
Расте облак чежње, осећајем снажним.
Снага ми посустаје, а разум се мути.

Твоја хаљина намигује шармом изазова,
Таласи косе носе миришљаву буру,
Чине Те оном из тајних снова,
Препознајем корак и знану фигуру.

Пролазиш гордо са осмехом моћи,
Свесна својих изазовних чари,
Разиграна жељом плахе летње ноћи,

Тражим амајлију да те вечно пратим,
Узалудно грејем посусталост наде.
Заиста си она коју бих да вратим.

СУРЕПЕУМ

за Милорада Панића Сурепа

Из Изгори, низ литице,
На крилима сплаварице,
Дрином стиже у равнице,
У лугове Парашнице.

Очи, муња из облака,
Дрина му је успаванка,
Јатаци му воденица,
Шумска вила љубавница.

Слава му је Свети Мрата,
Снажна воља рудник злата,
Дринске аде извор здравља,
Хајдучијом зло уставља.

По Србији, уз лигице,
Момак сури из равнице,
У недрима чобанице,
Чува фреске Студенице.

ПОЗДРАВ РОКЕРИМА

Поклонимо се мајсторима рокенрола,
Сјајним чаробњацима ритма и блуза,
Мађионичарима звучних триола,
Уметницима са брада црначких суза.

Њима, што нам музику провлаче кроз уши,
Од којих тече вулканска лава звука,

Што растерује притисак који нас гуши,
Док нас лепота тона ослобађа мука.

Где њихов бенд клима магија се ствара,
Уметност њихова је смотра вештине и дара,
Они су спој звука, енергије и справа.

Поздравимо мајсторе гитаре и саксофона,
Код којих чари фона наслућују јецај звона,
А ноћ опија магија афричквг звучног канона.

ОДЛАЗЕ МОЈИ ДРУГАРИ

Одлазе моји другари,
Тесна им жила куцавица
Погнути стидом промичу маштари,
Опасана тугом ћути улица.

У мимоходу познати ликови,
Синови свога бркатог ћаће,
Одавно су их начели стихови,
Никад достигнуте песничке браће.

Одлазе несавршени, охоли и ташти,
Без лафета и почасног вода,
Одлазе мудри, преучени и стари,
Узалуд су се радовали знању,

Понизни, свезнајући маштари,
Чиновници са главом на пању.
Понеки цветак искован у машти,
Лелујаво пада покрај гроба.

Одлазе фини, добри и пријатни,
Баршунасто мливо вечног жрвња,
Узалуд шљаште адиђари златни,
Путеви живота препуни су трња.

Одлазе уметници, професори, лекари,
Упорни тркачи на стази прегнућа,
Неправдом оштећен дух крвари,
Грудве успомена из начетих плућа.

Одлазе обични, ружњикави, лепи,
Тихо маршира уморна дивизија,
Остарело срце не уме да стрепи,
Правац је одређен - спремам се и ја.

БАНАТСКИ АМАРКОРД

Баш у строгом центру Баната, ни лево ни десно, ни горе ни доле, него баш у епицентру, разбашкарила се права равничарска варош. Та варош је зачудо имала три имена и лежала је између три реке. Највећа река Бегеј, по којој су пловили дугачки, витки шлепови, натоварени разним теретом, па путнички брод *Итебеј* и мали, али јаки тегљач *Шарган*, меандрирала је кроз варошки центар, па скретала према предграђу „Берберско”, па правац тителски брегови. Друга река, Стари Бегеј, била је мрестилиште лењих шарана и рај за пецароше. Зна се где је био Стари Бегеј, тамо где трза риба, гарант. Трећа река је Мртви Бегеј који се провлачио кроз запуштене баште, периферијске улицице без осветљења и који је заударао неком пропадљивошћу. Око Мртвог Бегеја лебделе су белокосе и белооке шикучије у неком чудном и нечујном ритму.

Ишао сам у четврти разред основне, а становао сам у Милетићевој 15, где је издужено травнато двориште излазило директно на обалу Бегеја. Ту сам пецао сатима, на полудубоко и испод ока, кришом, гледао тетку Бранку Омаљев како се сунча на оближњој округлој бетонској плочи уз саму реку. Када би ми махнула руком, брзо бих отрчао до чесме у дну дворишта и доносио јој хладне воде у искривљеном плеханом лончету. Испијала је увек до пола лончета, а остатак сипала полагано по врату и грудима, како би се расхладила. Причало се да је њен муж официр и да моментално није ту, већ се налази на летовању на мору, на неком острву које се зове Голи Оток. „Благо њему”, мислио сам, иако ми није било нормално да и лети и зими буде на летовању и да се баш никад не сети да обиђе тетку Бранку. Она је понекад причала о томе како је њен муж ушао са руским војницима у Милетићеву улицу, па дошао до Житног трга и ту, на кућици варошког кантара, где се све мерило и подмеравало, развио црвену заставу. Кажу да су му то запамтили и да је због тога тако дуго на мору, на том острву које се зове Голи Оток.

Моји родитељи су певали у црквеном хору. За Ђурђевдан смо се сви свечано облачили и одлазили у цркву у самом центру вароши. Хор је певао горе са црквене галерије, до које се долазило уским спиралним дрвеним басамцима. Мувао сам се иза певача са Микицом Ђаковачким. Били смо исто обучени, тебет панталоне до колена, беле доколенице, бела кошуља и тебет кравата. Мој тата је био бас, чиме сам се поносио. Микицин тата је био нижи растом, у тебет пругастом оделу, са бордо лептир-машном на туфнице и био је тенор. Обе наше маме певале су први и други алт. Док су они певали, престрашено сам гледао у лица светаца, која су била свуда око мене.

Често сам пецао рибу код пиваре и продавао пуне поворке кесега и црвенперки. Понедељком чика Мити Курјаку, кожарском раднику, уторком Мађаревима, Мири и Цуци, четвртом у кафану *Код Шамбуле*, на углу Милетићеве и Балканске и на крају, тетка Бранки Омаљев. Волео сам да носим рибу тетка Бранки Омаљев. Чим бих оставио рибу у посуду за рибе, улазио сам у собу која је била увек тајанствено полумрачна. Чекајући да тетка Бранка дође, гледао сам у огромне слике са златним рамовима, глобус који светли на ниској нахтасни и огромни акваријум са само једном рибом, али страшном. Био сам сигуран да је некада у том акваријуму било много риба, али их је ова страшна све прогутала. Онај мирис тамјана у соби изазивао је у мени чудан осећај неког савезништва са целим овим простором и тетка Бранком у њему. Давала ми је увек више новца него што је требало, а поред тога, следовало ми је парче кремпите, коју сам, у знак захвалности, веома пажљиво и полагао јео.

Пролазили су дани, пролазило је лето, а усред кишне јесени оженио се Јоца Турински, који је држао крупачу са оном Мађарицом, лепом Лилом из улице Прве пролетерске. Дошла је и зима, а снег нападао и покрио цео Житни трг и Милетићеву улицу. Снег је био висок до самих прозора и цела варош је одједном била заогрнута неком чудном тишином. Нико није излазио из кућа. Изнад огромних снежних сметова пловио је Милетићевом улицом сладолеџија Ћорић узвикујући: „Зимски сладолед, зимски сладолед”. Лежао сам у топлој соби загледан

у велике жуте дуње и полагаано неосетно тонуо у лаки дечачки сан.

САМ О СЕБИ, УКРАТКО

Да ли знате Заку, зрењанинског глумца? Е тај човек, чим ме види у граду, каже: „Е ово је најстарији човек у Средњобанатском округу”. Дакле, ја сам Бана ћанин, мајка Херцеговка, отац Банијац, а дјед Црногорац, супруга Љиља рођена у Елемиру. Живот ми је био напет и то претерано стресан: од проклете Баније и Јасеновца где изгубих брата Милорада, до бомбардовања Београда од стране „савезника”, где смо били затррпани у неком подруму код градске штампарије. У Зрењанину је било лакше, иако сам једне године у гимназији био понављач. Хтео сам да упишем Ликовну академију, али нисам прошао. Примили су ме на југословенско-светску књижевност. Четири године сам предавао српскохрватски доле у Србији, вратио се у београдски *Центротекстил* и ту стекао одличне пријатеље. На крају долази кожара *Тоза*. Писао сам прво песме и то разним девојчицама. Па кратке приче и наравно да романе нисам ни покушао. Књижевност ме није интересовала. Читао сам све редом, ама баш све. То прочитано не мора да спада у уметност, главно је било да сам ја задовољан тиме. Мислим да сам доста писао о себи. Да само још и то: Знате шта ја сада радим?, одем у апотеку и чекам код лепе апотекарке. Када дођем на ред, ја јој пружим цедуљу на којој пише: „Ти си тако млада, ја сам тако стар”. Дошло је време да се уметношћу или писањем баве млађи. Не пишем више, нема смисла. Поздрав љубитељима књига, библиотеке, позоришта, жена и *Рубиновог* вињака. Кажу да је Драган најлепше циганско име. Уздравље. Молим Вас да Зака не сазна за ово задње написано. *La bella ciao*.

АНЂЕО МИЛЕШЕВСКИ

Анђеле бели
светињо мила

Да ли си жена
или вила

Откуда слети
међу фреске

Богомоље нам
милешевске

Твоја ме лепота
свуда прати

Не могу те се
нагледати

Анђеле лепши
од свих анђела

Чија те рука
нама довела

Рука човека
или Бога

Заслужила је
чија да је

Да у рајске
оде одаје

Хвала јој што те
даде Србима

Анђеле
над свим анђелима.

БАЛАДА О ДЕВОЈЧИЦАМА

Са огрлицама од свитаца
Са сном што има лице јаве

Девојчице се заљубљују
и вечито се важне праве

Свака има топле дланове
свакој су украс с машнама кике

Свака у дужицама модрих очију
крије расцветале перунике

И ветар стрепње око срца
у свакој девојчици тихо пирка

Свака се прави да је нервира
када је неки дечак дирка

кад се девојчица наругуши
кључ доброте крије у души

А када се важна прави
кључ мудрости носи у глави

Девојчици се види на лицу
да кључ љубави чува у срцу

Кад дође време три кључа ова
она дарује принцу из снова.

ОДА ВИНУ

Не питај никад, пријатељу
шта се у Србији ради
када заруди јесен,
набрекну виногради.

Када зазлати живот
својим опојним дахом
зрелог михољског сунца
сјајним звезданим прахом,
од Вршца и Фрушке горе,
Тополе и Смедерева,
од Суботице до Власотинца,
Србија пије и пева:

Берачима нек' је винограда,
ко косцима мирисних ливада.
Виногорја нек' су бременита
да нам свака каца буде сита.

Виногради нек се не затиру,
нек' је вина у сваком кондиру.
Нек' се точи и нека се пије,
нек' Србија живи веселије!

Кад је вина тада кризе нема
док је вина биће и боема.
Нек' врч душе пуни медовина,
од радости и од младог вина.

Кап је вина божанска лепота
ко расуте честице живота.
За вино се свака пара даје
уз вино се жени и удаје.

Док је вина до тад се ужива
славски колач њиме се прелива.
И кад капци прекрију нам очи
нек' се пије нек се вино точи.

Виногорје твоја је лепота
пурпурни грозд свакога чокота.
Песма зове и старе и младе
да засаде нове винограде.

ОДЛОМАК ИЗ КЊИГЕ ОСМЕХ КРОЗ СУЗЕ

...

И ево ме, сада, у овом зимском дану, стојим над одром моје маме, нема и укочена, а бол и горчина ми раздиру душу. Стајала сам утрнулих руку и ногу, а глас као да ми је био одузет. Сузе су ми мутиле вид, назирала сам силуету моје мајке у мртвачком ковчегу. Бол у глави, кнедла у грлу, терет у грудима, грч у стомаку... Плачем, плачем, јецам...

Гледала сам мамино мило лице, увело и осушено, коме ни болест, ни патње, ни смрт нису умањили лепоту. Сећала сам се свог детињства, када је за нас било тешко време и када смо живели у страшној оскудици.

Док је гледам, навиру ми сећања на њену људску и моралну лепоту. Осмехујем се, осмехујем, кроз сузе.

Како сад да се опростим од ње? Како да нађем праве речи за њену мајчинску љубав и речи хвале, што је цео свој живот посветила својој деци? А увек је била тиха, блага и знала је шта нам је потребно! Несебично нам је даривала љубав!

Отац је био у заробљеништву више од седам година. Тучен је и мучен, а није ни знао шта се догађа са његовом породицом. Увек сам мислила да је мој отац херој. Сада знам да је прави херој била наша мама. Била је очева жртва и мученица његове политике. Достојанствено и са љубављу је пружила дом и љубав брату и мени. О себи никада није мислила. И опет - осмех кроз сузе... Тихо сам рекла:

- Мама моја, почивај у миру! Све што је требало, урадила си. Одмарај се. Збогом...

Моје речи су биле надјачане свештениковим. Узвикнуо је:

- Амин!

У капели се чуо тихи плач и жагор присутних.

Дим тамјана из кадионице замутио ми је већ замагљене очи. Љубим маму у ледено чело. Покров јој је пребачен преко лица и тамо неки људи закивају поклопац ковчега. Нема је више!

Са великим болом испраћамо маму до њене вечне куће. Тамо је чека њен муж, мој отац Алекса. Предаћемо маму земљи. Али то за мене није крај. Цвеће ће увенути, сузе се осушити, али оно што нам је целог живота пружала, остаће да траје заувек! Трајаће и моја љубав према мами. Остаће моја сећања и најлепше успомене на велико, добро и племенито мамино срце, Софијино срце!

...

ОДЛОМАК ИЗ КЊИГЕ ПОРОДИЦЕ ИЗ СТАРОГ КРАЈА

...

Остао је сам, пресвукао се и наручио пицу. Док је очекивао да му стигне храна, укључио је компјутер. Размишљао је да ли је и такав начин заједничког живота са Жанет, на прескок и у зависности од реда летења, узрок његовог нерасположења. На екрану се појавио десктоп, са сликом на којој су се налазили сунцокрети, а у позадини широка равница. Подсетник на завичај! Са сликом је стигла и тек приметна nelaгодност.

Сетио се свог града и са тугом је помислио да дуго није видео оца, а не памти када је био на гробу деди Павлу и баки Чарни. Достављена му је пица и на брзину је појео неки залагај. Осећао је да га нека узнемиреност, која га већ данима прогони, приморава да нешто учини. Угасио је компјутер и напустио стан.

Сео је у свој аутомобил и за сат времена се нашао у Зрењанину. Потражио је оца, али он није био код куће. Упутио се ка дединој кући, иако је знао да у њој од Будишиних више нико не станује. Застао је пренеражен и затечен оним што је угледао! Дедине куће више није било! На њеном месту је ницала вишеспратница. Од куће није остало ништа. Нестале су бакине руже и шимшир, који је деда уредно резивао.

Окренуо се и несвесно пошао... Ишао је ногу пред ногу... Зауставио се на обали Бегеја. Сео је на траву, испљунуо је жваку и запалио цигарету. Гледао је жућкасто-сиву и трому воду реке... Будила му је успомене...

...Године су прошле, деда Павле и баба Чарна су већ одавно нашли вечни спокој и мир. Иза њих су остала деца, унуци,

навике, љубав... Несебично су пружали љубав, а заузврат, нису ништа за себе тражили. Или, можа и јесу?...

...

ОДЛОМАК ИЗ КЊИГЕ ПЕЧАТИ СУДБИНЕ

...

Пут до Зрењанина им је пријао, а Јелени је био изузетно занимљив јер се сада први пут налазила са друге стране Дунава, у равници као што је Банат. Милош јој је причао о Панчевачком мосту и Дунаву, а са посебним одушевљењем, о плодним њивама. Жито је било бујно и зелено, ветар је њихао младо класје, а Јелени се чинило као да гледа бескрајно зелено море.

Знала је да је њен момак срцем везан за банатску равницу, али није могла да претпостави да она у њему изазива толику радост. Говорио јој је да воли да му „пуца” поглед, а да Банаћани имају широку душу као што је и њихова равница. Аутобус је пролазио кроз успутна насељена места, а Милош јој је са дечачким одушевљењем причао о Ченти, Перлезу, Стајићеву и Ечки.

Улазили су у Зрењанин, а њој се стегло срце и приљубила се уз њега, као да је хтела да је он заштити од непознатог што је очекује.

- Па, добро дошла, злато моје, у срце Баната, у Зрењанин! - рекао јој је Милош.

...

ОДЛОМАК ИЗ КЊИГЕ ПРОКЛЕТСТВО НЕДУЖНИХ

...

- Докторка, пронашли смо ово писмо у професоровом џепу.

Као омађијана, гледала је у жути коверат и своје име исписано Ђорђевоом руком. Дрхтећи је отварала писмо,

покушала да га прочита, али сузе су јој замаглиле вид. Напустила је просторију, обрисала очи и почела да чита. Ђорђе је писао:

„Ивона, љубави моја,

Знам да ћу ускоро морати да те напустим. Знаш да то није моја жеља нити намера... Бог ће ме позвати себи. Толико бих тога да ти кажем, али нисам у стању: руке ми дрхте и трпим јаке болове. Само ми ти дајеш снагу да издржим и да се надам да ћемо опет бити са нашом децом. Али ова нада ми све више бледи.

Волим те, жено моја! Заволео сам те чим сам те угледао и ти то добро знаш. Увек ћу те волети и бити уз тебе. Кад осетиш топлину сунца, сјај звезда и месеца, хладноћу снега, свежину кишних капи и ветар у коси, знај ја сам са тобом. Волим те и волећу те до вечности, Ивона моја!

Драга моја, толико је у животу било ствари којих смо се бојали, а није морало. Требало је живети! Живи ти, моја Ивона, и за мене са нашом ћерком Жељком и сином Витомиром. Сада је на теби све! Знам да ћеш бити добра мама и да ћеш деци причати о мени. Нека ме не забораве. Ти мораш и даље да живиш: подижеш децу, будеш добра докторка... и нађеш човека који ће тебе и нашу децу волети и поштовати. Збогом, љубави. Збогом мој плавокоси анђеле...

Заувек твој Ђорђе!“

...

Свежа хумка и грубо истесани дрвени крст указивали су да ту лежи човек чије је срце до јуче куцало, волело и надало се... На крсту је било написано: „Ђорђе Рађен, 1912-1942. борац“.

...

ПЕРОН, ОДЛАЗАКА НЕМА за Драшка Ређепа

Ово место где смо заглављени не ради више: Време зарибало: Стајалиште

Станд Орт пише на табли поред имена места: Док перон сања бројаницу

Орловат-Стајалиште: Презиме и име појма који више не путује: Тамиш упркос тече

Перон од смисла ољуштен: Возни ред закључан: У чекаоници ноћ бајата је

Свемир Перон опколио на коме пошаст је немењања из потаје завладала: Нула

Нема никог да оде: Фењер још Уроша Предића чека: Банат у боци дише једва

Географију замрзла инстант непогода: Шине изгубиле хармонију: Перон изумире

Одлазака нема док небо на прагу лежи: Заглављени смо у поништеној геометрији

Нигдина је заспала у џепу кондуктеровом у загрљају са неискоришћеном возном картом

Видиковац на локалном дуду стражари над празнином којој понестаје својстава

Као да из хотела гледам живот буђав и туђ: Отићи: Одлазака нема: Куда и зашто

У тупим годинама орлови у Банату изостају: Возови са њима нестали: Само Перон ћути

Место ово где смо заглављени више не ради: Презиме и име појма који више не путује

Осванули смо у поништеној геометрији: Орловат-
Стајалиште: Географију замрзла инстант непогода

Као да живот буђав и туђ из хотела гледам: Нема никог да
оде: Куда би и зашто

Време зарибало: Стајалиште: Нулта тачка простора и
смисла: Перон на рубу света и века

Ако се икада ниоткуда у летици безразложној неко звани
нико појави: Као васкрснуће

Биће то једино и искључиво Дон Кихот кога сам Годо прати:
Иза огледала им Јованка Орлеанка сан чува: И гори

Мировањем ход уназад учим да Црњанског Милоша од
перона орловатског одвојим

У воз из 1923. за Кикинду да га вратим док се ова
привремена вечност не заборави

Извесно је усред орловатске неизвесности да шине изван
возног реда Перон оплакују

Тамо где су им крајеви јесу Јакшићева Црња и мост
Панчевачки: Одатле То стиже или Тамо нестаје

Болест неодлажења у нама што станује све разлоге
поништава: Живот у себе увучен:

Хоризонт се као роло спушта: Воз заувек касни: У олук
споредни Перон се претвара

ПУТ КРОЗ ЗАСАДЕ МЕСЕЧИНЕ

Кроз предграђа, засеоке, поља, шуме и ноћ која лагано
пада на Подмосковље, аутобусом ка Рјазању. У глави препуној
Москве, Русија из лектире се преплиће са пејзажом у коме
после велеградске периферије, градића из окружења, започињу
брезе, пољане, реке и села, која ме веома подсећају на
Потемкинове разнобојне сценографије: као прочеља дрвених
кућа у пастелним бојама. Редови само поред пута. Без дубине

смисла... И схватам: данас Москва, модернизована и стаклена, више није репрезент суштине Русије. Ипак, метафора јесте. Права „маћушка“ започиње тек када се изрони из градског ареала. У Рјазањ, древни град, потпуно уништен својевремено у татарском походу, одлазим са педесетак учесника годишњег свеславенског окупљања у почаст Ђирила и Методија. Ушушкан сањем некад сродних језика који се међусобно једва препознају, концентрисан на екран аутобуског прозора, доживљавам Русију, која клизи у сумрак, широм отворених очију. Ипак, више је то као да сам потопљен у заумне пејзаже мојих деценијских снахватаца. У почетку, док промичу градићи, радови у пољу, док дневна светлост одлази у неки пурпур, који у тренутку пропада у мрак, док месечина не васкрсне, свест ми региструје реалне сензације. То је Русија ових дана. Пространа, противречна. Моћна у души, поколебана у акцији. Али, кад је месечина потопила све, села и градове, реке, шуме, нас у аутобусу, у флуид тајанства, у мојој се глави успоставља филм стварног и могућег који као да је Алексеј Саврасов насликао, а Тарковски изрежирао: Пут ме кроз ноћ непознату и руске шуме будног води. Шуме топола се брезама настављају. Знам да ме тамо негде очекује место у коме је Јесењин Сњегиној одлазио. Чини ми се као да сам јутрос, на ободу Подмосковља, Мармеладову угледао. Била је бела, као врба оседела. Када смо престоницу напуштали, Фјодор ми је на споменику, уместо на Карамазове, на Лењина заличио. Храпава стаза ауто-пута испод звезданог неба је журила у даљину. У мах ми се учини као да ћу на починак код Ивана Денисовича, иако знам да Гулаг више није архипелаг и да Солжењицинова брада је сад свима ближа. Усним онда како у граду безимено прашном Чехов грудоболног Кафку чека. На мрачном перону где Европа касни. Можда је то од брујања ветра кроз руске шуме. Или су камиони ауто-пут претворили у тунел којим отичу бољари, мужици и Романови...

У моменту грубог буђења, однекуд ми, из лектире, засветлио портрет Настасије Филиповне. И чух крик дивље патке, оне из Вампилова. И Егона Савина. А шуме све гушће. Ноћ до очаја провидна. И знам да је све то нека поезија. Нека од пута дозвана елегија у којој су и Рилке и Ларина песма.

Кажем у себи - Пастернак, а већ мислим на степу из које ће изронити Констатиново. Пределу који памте младог Јесењина. И реку Оку која се увија. Онда усним да опет. Вишњик садим у невреме. Неко ми поверљиво шапуће: ујка Вања се, можда, неће ни враћати. Кад се пробудим, видим како аутобус само још дубље у ноћ клизи. Право. Понекад задрхти. Као да се загрцне од прогутане месечине. Пут, као лењиром исцртан, док ноћ никако да се згусне.

Скоро у поноћ, Рјазањ. Град велик. Скоро потпуно нов. Сав у комунистичком стилу саграђен. Упитам се: где се дену она силна историја? Трг огроман. На тргу споменик који ми у жутом, мутном светлу, на тренутак, заличи на Стаљина. Тај кип, ипак, није био његов, али у околини их има. На стотинак километара од Москве све је другачије. Време као да се различито мери. У ваздуху, већ хладном, као да се мешају епохе. А преко свега лак намаз Азије, која је овде некада гостовала.

После мало лутања кроз периферијске улице оне бивше бојарске Русије, стижемо до преноћишта. Грађевина изван места. Скоро елегантна, иако стармала. Више строга. Пут, кроз соцреалистичку сценографију, води само до ње. Кажу хотел. Међутим, на табли лепо пише *Санаторијум*. Ако мислите да сам се у трену сетио Аске Лаци и Бењамина, у праву сте! Заспим са укусом ди-ди-ти-ја у ноздрвама... И планом да на повратку купим књигу Валтера Бењамина *Moskauer Tagebuch*.

СЛОВО О ЧОВЕКУ КОЈИ НИЈЕ ПОСТОЈАО

1.

Најпре из зеленог трема од ниских врба израслог на левој обали избије човек с затегнутим конопцем у рукама; пајван постранце заплочи кроз крошње, крешући грање и лишће, да се са сваким трзајем зачује оно прастаро „вже, вже“, као у косидби. Онда за предводним ступају наредни, сви упрегнути у амове, на исти конопац окачени као рибе нанизане на прут, колона од кривине: звали смо их бурлаци са Бегеја, прича Едуард; и из окуке у видокруг упловљава дереглија.

Вукли су те гломазне дрвене лађе уз горњи ток реке, све до Итебеја, по нови товар пшенице. Ту слику смо виђали свакодневно, био сам тада прилично млађи него ти сада; Банат је још увек био европска житница, са наших поља жито је пловило у Пешту и Беч, стизало до Улма и Регенсбурга, у амбаре далеких сјајних вароши.

Међу тим крепким људима, који су на својим рукама вукли лађе против струје, био је и Рока Бачи, главом и као катран црном брадом изнад свих, исписник мог таста Барока, каже; сада већ разумеш из кога времена несвакидашњи гост долази.

2.

Али прича о Роки, сада знам оно што Едуарду није могло бити познато, могла би једнако почети и из још веће даљине, из једне друге вароши. Из америчког градића Конкорда, такође; где је, до тринаесте године пре Рокиног рођења, живео чудак по имену Хенри Торо. Знао је, и то свету у тврдо ухо убунцавао, како је савремено човечанство ударило странпутицом; он сам се пак, одбацујући дипломе које је стекао, отиснуо другим путем. Окренуо леђа друштву, запутио се у шуму; тамо подигао колибу, ловио, пецао, сабирао плодове природе, показујући да се и без радног односа и плате, изван свих односа које заједница прописује, може живети раскошније неголи унутар њиховог

реда. При томе, свакодневно је водио дневник, да нам предочи докле је стигао.

Доказао је, али цивилизација се на то није обазирала. Данас је класик светске литературе; могао је бити прихваћен само као лепа књижевност, не и путоказ: тек као чудесан и непримењив сан, коме се понекад препушта свет у тренуцима доколице.

То исто учинио је и Рока, али без писања и дневника; у банатском глумилу, испод дебелих наслага прашине.

Знао је за обавезу грађанске непослушности, познавао живот без принципа. Остваривао се у аутентичном постојању, у безименој слави, у књигу живота уписан.

Остао на оном истом стајалишту које су, узмичући пут бизниса и каријере, остали напуштали. На станишту на коме се некада налазило човечанство, али толико давно да се тога више и не сећа, изузев кроз песнике, тек поједине.

Али онда, док смо били у прилици да Року и сусретнемо, то се није дало увидети; ми били тек гимназијалци, њега убијао глас којим га прате и од нас одсецају.

3.

Рока је живео само на Бегеју, једино од реке, вода је била његова башта.

На обали у граду склепао је кућицу, од дасака које му је матица допремила.

Рибе је онда било у изобиљу, кечиге колико ти воља, у горњем току и пастрмке, сећа се Едуард, а Рока Бачи мајстор рибарења: забацивао је удице, запињао струкове, постављао вршке. У његовом котлићу, уз три лимена тањира био му је једино посуђе, увек се могло затећи рибљег паприкаша; кувао је на води коју из Бегеја захвата.

И послови којих је повремено пристајао да се прихвати, за реку су везани. Зими је лађе премазивао смолом, с пролећа градио чамце. Рибарске, и необично лаке; његова вештина га препоручивала, али он је биркао наручиоце: живот му је, говорио је, пречи посао.

За себе је чамац стварао предано (можда је Едуард хтео рећи посвећено, помишљам), као Страдиваријус виолину; да буде најлаганији и најбржи на читавом Бегеју. Са два бела круга на прамцу, с обе стране кљуна намоловане, на оној катранској подлози, две изокренуте, укочене беоњаче; уместо крста, његов потпис.

Никада га није везивао, редовно га је извлачио на обалу и односио до оне друге, мање покретне куће, такође од дасака; без његове близине не би могао ни да трене.

На чамцу је живео, њиме свуда и стижао.

4.

Бечкерек је све до половине прошлог столећа силазио на реку: Бегеј се шаренео од бродова, шлепера, сплавова, риболоваца, купача; пошто се на њему утврди лед, претваран је у клизалиште. Недалеко од суда почињао је *Чоклигет*, шеталиште за заљубљене. Преко пута *Авале* била је Ло Бега, где су превозници купали своје коње. Када је једном приликом наишла градска музика, управо купани коњ се одједном пропео, и почео да танцује на тактове *Радецког марша*, а газда бацио чешагију и нагао да бежи, није знао да је купио циркуског коња; згода се данима препричавала, сећа се Едуард.

У то доба сплавари, обично Словенци, допремали су стотине кубика; на балванима, изнад Краусове дрваре, ђаци би седели и радили задатке из математике, чекали корзо, да биоскоп *Балкан* отвори врата за прву поподневну представу (Еди само што не наведе и о чему су притом сањарили, да ли о оном конвикту за девојке). Ту су се, загазивши да се окупају, удавила двојица сплавара; Бегеј је тада био ђудљива и опасна река, каже; само на његовом градском току Рока је вадио по десетак утопљеника сваког лета.

Елем, Рока је бринуо о купачима, извлачио их пре него што престану дисати; вадио и оне после тога, да их из муља извуче и родбини врати. Дежурао је у свом лаком чуну, пушећи на лулу крстарио реком; кроз свеопшту грају непогрешиво је разазнавао невољу, каже, и зачас се нашао где је најпотребнији:

да дављеника ишчупа, на суво и сигурно одложи. Дешавало се и да неке од њих, у лакшем случају, пљесне веслом по стражњици, за наук; родитељи су умели да му се захвале. Року нико није именовано за спасиоца, сам је преузео ту улогу, и прилежно је обављао читавог свог века. Говорило се да ниједан бечкеречки лекар није спасао толико живота као Рока Бачи.

5.

Звали су га слободњак.

И спасилац.

Чамџија.

Рока дивљак.

Понеки су говорили да је превозник мртвих; нама гимназијалцима, који смо га знали тек издалека, пазећи да му се уклонимо с видика, чинило се да му је Харон право име.

На окуци, низводно од места где су се хладиле турбине централе и топла вода утицала у реку, на Великом песку, Рока је искрчио коров и под разгранатим врбама уредио купалиште. Кажу да је то учинио како би лакше држао на оку бројне купаче. Са оближње бандере сијалица је обасјавала плажу, постала је једна од најпосећенијих, на њој је врвело од посетилаца до дубоко у ноћ. Говорило се: идемо код Роке; родитељи су једино тамо пуштали децу када нису ишли са њима, знајући да су ту безбедна. Рока је, налазећи да то чини с правом, наплаћивао улазнице.

Но, чим су чиновници из општине помислили да ту има некаквог прихода, намирисали таксу, били су исти као ови данашњи каже, осванули су пред дашчаром, покуцали на врата од лесонита: Платити, молим! То није прошло тек тако, имали су посла и жандарми. На крају, порушили су му брвнару, на државном земљишту градња није дозвољена; Цигани даске на таљигама одвезли. Потом су преузели плажу коју је Рока годинама одржавао; са државом и њеним устројством сударио се један (попут Тороа слободан, хтедох да убацим али не би био ред прекидати приповедача) из свега изузет човек.

Горе је Бог, доле Бега и Рока, нема ту државе ни испод нокта, грмео је Рока Бачи; био је повређен. Али убрзо је нашао да су му учинили услугу: нису му допустили да напусти свој пут, и своју слободу преда на шалтеру, да стане у ред за остале.

Отишао је заречен да никада неће бити уписан у пореске обвезнике; нити и у један списак уведен.

Коров је поново прогутао плажу испод станице.

6.

Рока је једно време ноћивао на дрвету; у крошњу разгранате тополе изнео даске, сложио их у повећу кућицу за птице. Нико не верује да он онолики у томе обитава; тек када почне да се извлачи! То траје, као да се рађа, али с ногама напред; док се брада међу нас не стализа.

Нисам на земљишту, извикивао је одозго терајући инат; одавде почиње небо!

Скандал.

Сада су се довијали како да уклоне ту поругу властима.

(одломак из дуже прозе)

ЦРНИ ПОТОЦИ

Враћа се опет столеће да нас, жртвене, сриче
У глуво доба, у поноћ, због наше несвестице.
Слеђа, из пустиње зване Историјске Приче,
Опет долази смрт да у нас усели своје лице.

Јесмо ли, збиља, мртви неповратно, или спава
Рука на балчаку - одмор својствен сваком!
Док опсада траје непрестана, изнад глава
Дани су црне мрље опкољене мраком.

Ништа је смртни ропец, онај дамар од ока,
Онај струјни удар што кроз векове гори.
Потоком падамо у уста Црних Потока:
Уназад теку меснате воде, гуше се извори.

Одвојени од душе, спасени временског тока,
Наши прсти, ноћу ужижу стварне свице:
То светле наше кости из црног воскотока,
Кад се Смрт наднесе - нек види своје лице.

ИЗ ПРИНЦИПОВИХ СТОПА

Постоји Сада. Никад Затим.
Столеће се у барут сели.
Путању зрна помно пратим
Господу хвала да смо се срели.

Стојим. Нишаним. Света лика.
Срце ми, кроз цев, откуцава.
Пред оком само једна слика:
На женском крилу - мртва глава.

Миран, смртне поготке бројим.
 Србијо, то се срце цепа.
 Часног лица пред ликом Твојим,
 Леп, као што си сама лепа.

ПОЛА КАПИ РОСЕ

На ивици жутој зеленога листа,
 Пола капи росе сувим златом блиста.

У то пола капи све је живо стало,
 У њој јасно видим и мог бића мало

Кроз пола драгуља којег сјај одаје,
 Пратим моје снажне, складне завеслаје

Што за ток не маре, као ни за реку,
 И што, уз матицу, моћну воду секу...

Расањен се тргнем, прожежен до бола,
 Што кап није цела, што је капи пола,

Што због тежег дела, виши закон склада!,
 Цела кап, са листа, почиње да пада.

СИЛУЕТЕ

Здравку Мандићу, сликару

У маглинама изнад земне тмуше
 Где у суво злато Творац топи душе,
 Где је наше тело неизмерна нула,
 Где не значе ништа наша бедна чула
 И где су атоми који чине људе
 Само смртан доказ бесмртне заблуде
 Како ћемо и ми, мислећи на Њега,

Таћи дно амбиса и врхунац свега
 Ако помешамо мисао и лаву
 Нађемо ли места на космичком сплаву
 Који, ипак, ношен снагом ван сазнања
 Премери све наше мисли, осећања
 И потврди чудо - радимо на истом:
 Творац свега Речју, а меастро кистом -
 Да се кроз сву маглу разазнало не би
 Шта је од свог лика задржао себи,
 А штао одузео бићу што се труди
 Да принесе жртву бесмртној заблуди,
 У том ковитлацу, праску од постања,
 Број рођења равна бројка умирања,
 А број наших тела равна разброј душа:
 Тако себе Творац људским телом куша,
 Тако Творац воли да у твоју слику
 Смести своју сенку према људском лику,
 Тако се он игра - јер Творац је дете -
 Стапајући с маглом људске силуете.

ЦРВЕНИ ЧОТ

Мени је једно зрно доста,
 Шкољка љубави, тек толико -
 А хоће ли је моћи дати,
 А хоће ли је дати ико!

На сан ми Бранко, млад до бола,
 Доводи мому но́на белих:
 У сред новог раскол-кола
 До дна се себе сневеселим.
 Чујем да шапће српско слово
 Милошу сетном - трешње и мај;
 Зар може знати Стражилово
 За већу радост, тугу и сјај!

Силазим, занет, у дно бића
Уз песме младе, чулне, нежне
С пехаром новог рујна пића
Лебдим изнад Марије Снежне

И тако, у сну, тражим сврху
Нашем почетку, нашем крају,
Смисао нашем дну и врху,
Вир на увиру завичају;

Мени је једно зрно доста,
Шкољка љубави, тек толико -
А хоће ли је моћи дати,
А хоће ли је дати ико!

СТЕВИЈИН САЛАШ

(одломци из књиге *Тајне негдашњих салаша*)

Некад је у ближој околини Шупљаје било неколико живописних салаша. Данас нема ниједног. Све је то, деценијама већ, преорано дубоким браздама плодне банатске црнице, а потом прекривено неумитним забором. Само још незнатни трагови подсећају на те давнашње оазе мира и тишине. Па ипак, иза дебелих сенки витких јабланова или густо сађених багремова, који су дремљиве салаше одувек чували од ђудљивих ветрова и временских непогода, каткад се одвијао буран живот, несвојствен оваквим местима благородног равничарског спокоја. Једно од тих имања, које је некад припадало угледном домаћину, Немцу Вагнеру, новопридошли колонисти убрзо након досељења у Банат прозваше Стевијиним салашом.

У Шупљаји сваки Стеван може бити и Стево, Стевица, Стефан, Стевандека, Стеванџа, Ђево, Ђећо, Ђевија. Тако је и са другим учесталијим именима. Мало ћеш којег од њих наћи да га ословљавају само изворним именом. А Стевија је био и остао један једини. Не памти се да су у селу још неког Стевана тако звали. Као да се није хтело чинити каквог дублета, да би заувек тај једини Стевија остао упамћен и непоновљен... И деценијама касније многи су чули за тог Стевију и његову трагичну судбину, али о томе се овде увек више ћутало него диванило, а и онај ко би о томе понешто прозборио, свакако није знао појединости, понајмање праву истину.

...Кад се с породицом доселио у Банат, Стевија Вуканац је за собом већ био претурио више од четири и по деценије мукотрпног живота. Беше то човек у пуној снази. Средњег раста, широких рамена, чврст, темелан. Стамен попут завичајног Грмеча. Киптао је од снаге и здравља. Густе бркови, оштре црте лица и строг, продоран поглед, пред којим би брзо клонуло свако недобронамерно око упрто ка њему - све је то већ при првом сусрету са њим стварало некакву нелагодну

инфериорност у односу на ту горштакчу громаду. Карактером - доследан, искрен, правичан. Рођени лидер. А опет, никад се није трудио да свој став намеће другима. Евентуалне полемике завршавао је увек на исти начин: „Ја тако, а ти како оћеш”. И није било те силе која би му могла променити став и убеђење. Ретко се смејао. Његовим бићем углавном владаше сета. Ваљда отуда што никад није прежалио родни крај. Често је говорио да своју Крајину никад не би напустио да је тамо имао где да остане и подигне своје шесторо деце. На кућном згаришту, без игде ичега, није било лако почињати нови живот, поготово кад се, с друге стране, колонизацијом нудила готова швапска кућа и десетак јутара најбоље банатске земље. Зато његовом разочарању није било краја кад већ после прве жетве у новом крају селом пуче глас, препорука, директива, шта ли - у крајњем увек се то сведе на наредбу - мора се у сељачку радну задругу. Земља, говеда, коњи... све у колектив. Све то, веле, треба да буде заједничко. Значи, и коњи? Зар Мишка и Сокола у задругу? Дати другоме најлепше младе алате у селу? Ма каквом селу, таквих коња није било надалеко. Било је ту красних дората, вранаца, ђогата, понеки шарац, али оваквих риђана какве је Стевија одгојио - то Банат још није видео. Једнаки ко близанци, вазда чисти и истимарени, широких сапи, сјајне црвенкасте длаке, попут сунца на обзору... И сад их се тек тако одрећи? Никад и ни по коју цену! Осим тога, осећао се и превареним. Зашто су их уопште звали у тај Банат, обећавајући им куле и градове? Сећа се, помињали су чак и некакве златне кашике којима ће се овде јести. А гледај их сад. Лажови ниједни...

Мало-помало, у селу се прочу Стевијин став о задрузи. Неки му одмах окренуше леђа, али многи од којих је неке једва познавао, безусловно га подржаше, а да он ту подршку ни од кога, а понајмање од незнанаца, никад није тражио. Узалуд се бранио, говорећи да свако треба да тражи свој пут, свако да ради шта му је драго и по своме убеђењу, те да он са њиховим одлукама нема ништа. Уосталом, питао се, како да верује људима међу којима је могло бити и провокатора? С друге стране, онако марљив и радан, како га је сам Бог дао, он већ беше и огаздио те је и другима, кад год и где год је могао,

притицао у помоћ. Нарочито сиротим и беспомоћним ратним удовицама с бројном нејачи, што га учини веома омиљеним у селу. Али то је Стевији код шупљајских моћника само припомогло да му пришију етикету једног од важнијих, ако не и главног коловође сеоских реакционара, кулака, саботера, чак и непријатеља. Јер новопеченим, једва писменим локалним властодршцима никако није ишла под капу чињеница да, ето, они руководе селом које у целој срезу има највише чланова Партије, а опет с уласком људи у задругу не иде па не иде. И како сад они, невољници, пред вишим органима да оправдају свој неуспешан рад и залудна агитовања?

...Ту хладну децембарску зору Стевија је дочекао будан. Иако је рано легао, од кошмара сву ноћ ока није склопио. Једна мисао претицала је другу, трећа обе, а да ни прву није довео до краја и логичног исхода. То му се често дешавало, кад год би се гдегод спремао на пут. Али овога пута то беше најбезазленији разлог његовој несаници.

Неиспаван, уморан и подбуо, већ уз прве петлове био је на ногама. Погледавши кроз прозор, подиђе га језа. Напољу се беласала сувомразица, ту и тамо прошарана прхким снешком, који је, срећом, током ноћи ипак престао да пада. Мишко и Соко! То је била прва мисао која му проструја кроз главу. Озепшће му млади риђани. Ждрепци лепотани. И како је себи допустио да тако олако уђе у зиму и тек сада меље пшеницу? Како је могао да поверује у празну причу шупљајских млинара, и то у више наврата, да делови за поправку овдашњег млина, ето, само што нису стигли...? А то - само што нису... траје већ два месеца.

Пролазећи поред уснулих кућа, по којима се тек ту и тамо палила понека чкиљава сијалица, Стевија се помири с чињеницом да ће овог неочекивано студеног јутра он и његови риђани морати да се рву с несносним северцем који му је немилосрдно штапао већ заруменеле образе... Ваљало је два сата доброно шипчити по кијамету и тврдој, неравној пољској џади.

Прилазећи тек изграђеној задружној економији Стевија је успут сретао уснуле задругаре који су журили на своја нова

радна места, да у великим и пуним шталама намире и истимаре задружну стоку.

„Здраво сванули, људи. Јесте ли поранили?“, поздрављао их је Стевија.

Нико му не отпоздрави. Негде у дну душе то га тешко заболи и он се још више смрачи. Горко помисли у себи: какво је ово злојутро и шта се ово догађа? Сетивши се правог и јединог разлога непријатне ћутње задругара, полугласно опсова:

„Е, мој луди, баксузни Стеване, ђе ти дође? Јебем ти задругу! И колонизацију, и Банат ти јебем! И онога ко ме наћера да напустим своје огњиште“.

Кад је поред економије изашао на отворен пут, ветар нагло утихну, затим изненада промени правац. Ошину га оштар југоисточњак, ништа пријатнији од северца.

„Ево, и то је Банат! Карпати! Проклета кошава! Сад ме неће оставити на миру док ми се у кости не увуче“, прогунђа Стевија себи у браду, подижући оковратник и навлачећи га на промрзле уши. Затим забринуто баци поглед на своје коње који су, све учесталије фркћући, избацивали облаке топле паре из влажних ноздрва, хитро и уједначено грабећи по снежном белином прошараном, смрзнутоме путу.

Кад је пришао напуштеном швапском салашу, још једном, не знајући ни сам зашто, осврну се према селу које је напустио пре непуних пола сата.

(одломак из прозе)

Свако је ковач, говорио би свакоме ко дође у ковачницу, или само наврати да се што распита, или нешто наручи да му се искује, или донесе нешто да погледа, па ако шта треба да му то остави, а он да уради па ће он навратити кад му каже да наврати и да ће бити готово, свако је данас ковач, ковач своје среће, рекао би и насмејао се, само он, ето, није. Не кује себи, не стигне од посла, од ковања среће за друге. Нека каже и сам, казао би ономе ко би наишао и ко би се затекао кад се тако расприча, зар није тако. Кад ти уредим, брадву, или срп, или косу кад ти уредим, зар није исто као да сам ти срећу исковао. Лагана ти и згодна у руци, сама обавља оно што би ти, тај придошли или затечени, морао обавити и обављати док ти руке не пукну, леђа док ти се не преломе, од тог обављања. Свака алатка која из његових руку и испод овога меха изађе, буде баш алатка, рекао би, и додао: де, реци, реци и сам. Овај би ћутао, климао главом, цупкао у месту, не би знао да ли да потврди или да одрекне, не зна колико ће га коштати једно, а колико друго. А коштаће, коштаће. Оваквог ковача нема надалеко. Кад му због нечег закаже мех којим распирује ватру, он онда сам у ватру дува и не престаје да кује. Кује од зоре до касно у ноћ, кује једном руком, другом руча, не би да дангуби. Нема кад ни у цркву, ни међу људе. Људи му сами долазе, поваздан мотри да што не умотре кад не мотри, па да штетује. Црква далеко, а он далеко не иде, не би да дангуби. Такав је откако га је жена оставила. И нека је, помисли, кад на то помисли, имала је и право. Што би са њим, оваквим, и остајала, кад је овакав. Боље јој је са оним са којим је отишла, са којим је и остала још откако је отишла. Још чува њену слику негде. Није пошао да је тражи и зове да се врати, није могао оставити ковачницу ни људе у њој, није могао допустити да се њена ватра угаси. Као да би се и сам угасио. И није могао другоме да је остави, да је причува. Не оставља се ватра другоме, ко ни жена. Друга ствар кад се сама угаси, и друга ствар кад ти жена сама одбегне, сасвим друга ствар. Имао је нешто земље, други је радили, онако, да се не

запарложи. Не ваља кад се земља запарложи и запусти, исто као ни жена, он се уверио. Уверавали су га и други, поиздаље, али их није разумео, о чему они то, и о коме. Од оца му остала ковачница, од њега је и научио све што је научио, заклео га да чува и сачува ватру. Зато је толико чува. Наговоре га једном, они који су вешти у наговарању, и који су му оно земље тих година обрађивали, да пође с њима до једне његове њиве, под храст на њој, и његов хлад, да мало одмори, да ужива док они буду нешто радили, немају много па ће урадити брзо, па ће му се придружити. Наложите и ватру, нешто испећи, па бог нека их весели. Забезекнуо се, зар је онај храстић већ храст, са толиким хладом. Прихвата, рекао је, али у ону другу недељу, има посла, па кад опосли. А хоће и себи да искује косу, да је може преко рамена, кад пође. Срамота је да узајмљује. На крају, свако је ковач своје среће, па што то не би био и он, кад је већ ковач. Договоре се. Они стигли први. Није их затекао под храстом, није их запазио на њиви, тек кад је сасвим пришао почели се исправљати и ницати, и они. Почели трчати, да му се јаве. Није стигао ни косу да спрти, није стигао ни да трепне, ни да погледа у небо, кроз крошњу, нико није стигао ничим, кад је гром опалио, ни из чега, па право по оном храсту. Расцепило га до корена, то су касније видели, кад су се придигли и отресли, кад су притрчали. Затекли га с косом о рамену, ничице. Неко се досетио, затрпаше га у ђубар крај храста, само му нос оставили, то ваља, извући ће из њега све што не ваља, доћи ће себи. Срећа па га нису разбацали, рекоше, још прошле недеље, нису стигли. Повратили га, подигли, отресли, он скроз дошао себи. Насмејао се и опет рекао: свако је ковач своје среће, зар им није увек говорио. Онда је затражио воде, жедан вели, поток би попио да овуда тече. Дали му, велики ћуп дали, још неначет. Навио, почео да пије, на душак пио, а онда се срушио. Угасила се она ватра у оној ковачници, мех се подерао сасвим, нестало је људи из ње, и пред њом. Леп му споменик подигли, али се и он порушио, од поводња, или од онога што остане кад се поводањ повуче, кад сви некуд оду, па се све за њима поруши и запарложи скроз. Кад опусте, сасвим.

ПРИЧА ИЗ ПРЕДГРАЂА БЕРБЕРСКОГ

Кад имате осамнаест година - чини вам се да можете све. Али кад се нечији живот оконча у осамнаестој - онда је то велика трагедија и људи се питају зашто се то десило, али одговора обично нема. Онда се за утеху изговарају стереотипи попут - таква је била судбина, или нашла се у погрешно време на погрешном месту.

Понекад се само мали део онога о чему маштамо и шта прижељкујемо остварује. Речи су биле моји пратиоци од најранијег детињства. А детињство - то су сећања и успомене. Лепе и мање лепе. Егзистирало је једно детињство у двома двориштима. Оба памтим по бунарима, над које сам волела да се нагињем. Шта сам желела да видим? Свој одраз као у огледалу? Памтим и дрвеће и жељу да се попнем на највише гране да ми облаци буду ближе. Било је то детињство сиромашно стварима и богато догађајима. А у ствари, као да се није догађало ништа. Сатима бих могла да седим на љуљашци, све док ме мама не би позвала и прекинула моје маштање. Детињство брзо прође, одлазим у град да наставим школовање. Станујем код тетке на Берберском. Школа је далеко, али у преподневној смени то и није проблем. Кад се враћам увече са предавања, морам да пређем један неосветљени део, преко моста. Једном на самом мосту у сусрет ми је долазио човек, а мени је срце почело да лупа од страха, безразложног, јер свако је прошао својом страном... Понекад ме прати друг, онда још стојимо пред кућом и причамо. Неколико кућа даље налази се берберница и испред ње зачује се раздрагано певање бећарца: „Сви бећари утерали Мари, а ја Ружи, хоће да ме тужи.“ Ја се дурим, питам друга откуд они знају моје име? Да ли их је он ангажовао? Да ли би то требало да буде као нека серенада.? Он пориче. Хм. Где ли је сада тај плавокоси? Живот нас је разбацао на различите стране, добили смо партнере, није било мобилних да разменимо бројеве и да се понекад чујемо.

Ујутру ме буде гугутке и прхут неке птице и цвркулт из шумице. Ускоро ће крај школовања, једва чекам да добијем диплому, запослење. Прижељкујем да ми се деси љубав. Нисам знала да ли се може преузети одговорност и контрола над сопственом судбином. Мама ми је говорила кад бих дошла кући: - Пази се. Али ништа конкретно, а ја сам само наслућивала да се то односи на мушкарце. Ћутање је понекад најбољи одговор.

Миристи прошлости. У пролеће багрем и липа, у јесен печено кестење. Волела сам јесење магле, када бих прелазила улицом, окружење ми се чинило бајковито. Зимом сам обожавала иње на дрвећу и на чипкастим оградама. У то време водила сам дневник, записивала мисли, осећања, запажања у наранџасту свеску. Понешто од тога сам прекуцала и чувам у својим документима. „Сећам се улица без светлости, дрвећа чије гране делују аветињски у скоро непрозирној магли. Облици постају нестварни и неприродно чудни. Назиру се зидови кућа, али то нису зидови моје собе. Моја соба представља заштитни зид од свих пораза. Ја сам и осуђеник и стражар истовремено. На путу до своје собе као да се крећем кроз сопствено тело. Требало би заспати. Угасила сам светло, затворила очи. Сан се копрцао у мени. Тад почиње оно. Била сам сама 24 часа. Били су то махнити часови. Мисли јуре без контроле. Спавам дубоким, тамним сном. А у сну улазим у нечију кућу као издужена сенка. - Добро вече. Дошла сам по своје успомене. Не гледајте ме тако. Нисам луда, само сам сентиментална и мало тужнија него обично. У овој кући су једине моје лепе успомене заборављене. Нисам лопов. Крадем само апстрактне ствари. Ниједан лекар није одредио дијагнозу мојој болести. Моја је бољка неразумевање и страх понекад. Крала сам љубав. По којем параграфу бисте ме осудили? Соба нема прозора, ја сам већ затвореник. Сањам музику, изводи је неки младић обучен у плаво одело. По зидовима исписује ноте које су уједно и порука за мене. Али ја не познајем ноте и не могу одгонетнути њихов смисао. Он ме гледа, онда ми из вазе поклања цвет уз смешак. Увек кад се он појави, одлазим у другу собу (врата остављам полуотворена) и облачим плаву хаљину. Палим ноћну лампу чија светлост је такође плава. То је моја рапсодија у плавом. Он

свира „Љубав је плава.“ Због плаве атмосфере добијам утисак да лебдим. Пет жица и пет прстију стварају чаролију. Понекад се речима не може исказати оно што се осећа... Он није могао да прими моје ћутање као немушти говор мисли. Он је био Обломов мојих дана, за њега је то био тежак напор. Пуно је једноставније прозаично констатовати: „Са тобом човек никад не зна на чему је.“

Чека ме недовршена прича. Увиђам да мој извор инспирације није неисцрпан и скоро ми је све свеједно. Познајем добро та стања кад западнем у резигнацију, само никад не упамтим кључ који отвара врата и води неком другачијем стању, у неко релативно ослобађање, до следећег таласа анксиозности, која се ненадано и неочекивано појављује. Много је оних што су спремни да оно што се руши гурну и што падне да узму. Неки пак поред свих ситних мана покушавамо да будемо уникати, последњи Мохиканци... Колико ствари је човек у стању да уради у једном дану, куда све да стигне, шта све да наприча...

Тетка је ушла у моју собу, учинило ми се да је тужна. Не тако давно умрла јој је кћи, оставивши двоје мале деце. И за мене је то био болни ударац, тада сам се јако плашила смрти.

- Рушка моја, драго дете, пази се. Млада си лепа и згодна, осећала бих се грозно да ти се нешто лоше догоди.

Свашта ми је прелетело мислима, просто су ми жмарци прострујали телом.

- Зашто ми то говориш, тетка?

- Можда и знаш те девојке, једна је покушавала да буде манекенка или тако нешто, а друга је још млађа, средњошколка, нађене су задављене, у Вардарској улици.

- Па то је страшно. Ко је то урадио?!

Доживела сам шок. И још већи кад сам прочитала чланак у новинама. Старија девојка је била позната по слободном понашању, причало се да је била у вези са познатим певачем док је био на одслужењу војног рока у Зрењанину. А млађа, јединица, у цвету младости, била је са њом у кући и, да не би имао сведока, задавио је и њу. Какво је тек шокантно откриће

кад сам на слици препознала убицу, који ми је на корзоу добацивао, а једном је почео и да ме вуче за руку. Био ми је антипатичан и избегавала сам га у широком луку. Питала сам се шта је та девојка нашла на њему?! Тада се у новинама огласила још једна мајка, чија се кћерка удавила у Бегеју, са сумњом да је то можда урадио исти, не могу да напишем реч човек, монструм је израз за њега.

У мирно предграђе увукао се страх. Још памтим име и презиме млађе девојке. Била је лепа, јединица, њена породица је завијена у црно до краја живота. И још се питам како то неко може да уради. Како тај зликовац може да једе рукама давителкама?!

НИКАД НИ ИЗБРАНО НИ САБРАНО

Јер реч је о песмама
О нечему што не збира исходе
Чему није само место у тексту
Ни текст у месту
Што тиња, дражи, пече и трне и ван коже
И чему се не одазива ревносна нервна регистрација

Сањати, покупити сабијати,
Кад већ толико прецењујемо и грч и несаницу
Сањати стрму обалу неприступачног мора
Стајаће воде
Баре бар.
И ланцима везане скупљаче тек потонулих шкољки
Набреклих пупољака
Једрих клица у бразди, јарку, рундели и саксији

Умирући који извирује с прашњавог јастука
Онај који је понео проклетство сакупљача
Од првог сопственог купања
Сапуном пригушеног плача
Скренуо пажњу мајци која га је узвисила из
Стајаће воде, из корита
Неприступачног мора
Баре бар

Јер ако јесте
Она је увек у току, тече догађајући се
Прекид њеног тока закерање је уморних путника
Јер само она не одузима ништа
Ни од стварања, ни од времена, нити јој дах смета
Нити јој преображења могу бити најављена

Она је поезија
Не каталог мебл-предела
Споменик услужног предаха
Роковник, овера непредвидивог индентитета

На једном месту
И отимање и малаксавање,
У стаклу крилати заточеник
Привезак, јеленак, бумбар, лептир, шкорпија
Књиголики, за кључ несите непрочитане судбине

Приручник о ситном признању самоућукивања
Позе за вечност,
Тамо на оној обали
Неприступачног мора
Баре, бар

Зауостављени кадар, пакетић,
версички прибор за понети,
донети и однети, показати
кад не пишеш,
кад ниси при себи
да ти је то при теби

онај занат са двадест старих и и две нове
или сто старих и четири нове
компримирани издах недатумираних епифанија
издах ко олакшање маске од тресета
поспано виорење барског биља...
ново уз старо, ново за старо,
откривено с покретном укориченом сенком
узор вечне пагинације

услужна приступачност безбојном пристаништу
на умноженом мору
бари, бар

НЕ РАЗУМЕМ ПЕСМУ

78

(Терање...)

Наравно,
Песма није разбацано перје
По улазном стрепеништу
Па да ти је јасно
Шта је са јучерашњим голубом
Који је пао са крова зграде и
Чучао на гелендеру

Када уђеш
И подвргнеш се, краткој присебности
Свега што је јасно
О улажењу, излажењу
Одлажењу и стизању
Становању
Ходању
Летењу
Повредама

Пристани
На разјашњење

ЧУЈ СИНЕ

Па кад кренеш, а ти све Дочуј,
 Пре пута припреми се и Сачуј,
 Буди тих и смирен и оно Свечуј,
 Потруди се и понаособ Начуј,

Некада ћеш наићи и на Нечуј,
 Пратећи у корак иди у Прачуј
 Кад то затреба некада и Пречуј
 Али ипак мудрошћу све Причуј

Немој да те наведе на Прочуј
 Па да после буде све у Рашчуј
 Помно смислено све ти Ишчуј
 Ако ниси сигуран у то, а ти Јошчуј

Па се прави да све оде у неки Отчуј
 А нечег ће увек бити и добро Очуј
 И зато што ће га бити ти јасно Шчуј
 Јер то не застарева и зато и то Шточуј

Да не застари побрини се и Причуј
 Сва чула устреми на познати Зачуј
 Јер ће ти потурити и какав Злочуј
 Хладне главе утуви и мирно Ушчуј

КОНТЕ ДУКА
Сенима Јована Дучића

Кад год сам пред Тобом конте Дука
 С правим ријечима увијек је мука
 Како, шта, и с чиме рећи
 Кад си од свих највећи

Како и шта рећи пред тобом
А бити чист пред Богом и собом
Ја потомак Црњанског и Ђуре
Који су као и Ти прометнули многе буре

И тако па се увијек запитам конте Дука
Кад су Те прогонили као вука
Хтједох да се поклоним Твоме праху
Ал` увијек у неком страху

Како не оскрнавити твој свод
Како не напустити тај брод
Тај Твој једини Пантеон
У који је могао ући само Он

Јер су брисали Твоје ријечи
Ал` ништа није могло да спријечи
Ни то што су ништили Твоје име
И тајили и свашта радили с њиме

А ти, с достојанством, конте Дука
Издржао си много болних мука
И ми с тобом у астралне путе
С вјером у истину уз твоје скуте

Драги наш Дука, Принче и кнеже
Зна ли ко докле Твоје дјело досеже
Јер нас Твоја мисао у пјесмама веже
И завјетна ријеч кроз дамаре стеже

Твој пут нас води с Леутара
С прегрштом најљепшег дара
У увијек је с Тобом сигурна лука
Драги наш поето, конте Дука.

У Требињу, 4. 11. 2011.

ОСОЈНИ ПУТ

Тмурна сен из осоја ледна
Лептирица однекуд једна
Излете испред сенке своје
И разбистри хладно присоје.
Па с ветром крила оснажена
Пред вече с душом обнажена
И да се склони испод вреже
Ал` паук шчепа у своје мреже.
И не протну ниједан дан
Не одсања ни узморјем сан
Лептирици судба искроји
Да се дан за даном броји.
Да л` присоје била је замка
Или за спас једина сламка
Тек лептирице ненадни лет
Одведе у сасвим други свет.
И тако присоје уз осоје
Понуди ново подосоје
И за летење неко ново
За живот мора поново.

ДЕВОЈКА НА ПЕСКУ

На десној обали Тисе, недалеко од границе са Мађарском, стиснуо се уз реку невелик бањски град Кањижа, потопљен у зеленило и тишину. Живописан и непредвидљив ток реке на јужном ободу града шири се и усеца дубоко у обалу, пресецајући стару шуму ствара широку и дугу увалу, и као да отвара себи видик на непрегледну равницу и на паркове, бању, чарде и излетишта града. Током дугих топлих лета, Тиса се повлачила и текла коритом уским као девојачки струк, остављајући увалу прекривену сувим и меканим ситним песком жућкасте боје. Та увала је брзо претварана у градску плажу. На обали је саграђено неколико кабина и тушева, једна привлачна чарда. Са обале до увале силазило се изграђеним бетонским степеништем, али су и сами купачи на појединим местима пробијали сопствене земљане стазе које су се укосо и вијугаво спуштале до плаже. У самој ували уређено је игралиште за одбојку и постављени мали голови за фудбал, те оскудно игралиште за децу. Све је на тој плажи, са две стране стиснутој столетним шумским стаблима и шибљем, који су бацали оскудан хлад, било једноставно и минимално, али привлачно за мноштво људи, пре свега младих. Чинило се да свако од њих зна своје место на плажи и свакодневно своје малобројне ствари - пешкире за лежање и брисање, креме за сунчање, књиге, наочаре, лопте или цигарете - немарно су распоређивали и остављали на песку. Купачи су се већином међу собом познавали, сви су углавном били житељи истог маленог града, па је повоздан плажом одзвањао смех и ширио се угодан пријатељски жамор, играо се фудбал или одбојка жестоко као да се игра какво првенство, нарочито ако је пала опклада у пиво - а ако се неки нису дружили с другима, јер у маси увек има и таквих, ипак нико ником није сметао.

У младости сам неколико година део лета проводио у Кањижи код стрица. Отац није имао новца да ме пошаље на море или на планину на летовање, па ме је слао код свог млађег

брата и не слутећи да мени другог летовања и није требало. У то доба, сва летовалишта била су налик једно на друго: била су то места за која су до тада, углавном, сем њихових становника, само ретки знали да постоје и нису имала ништа више осим мора и неуређене плаже, а на планинама надморске висине, шуме и чистог ваздуха. Свему осталом, блиставим хотелима, богатим понудама забаве и задовољстава, установама за оправак здравља, или културно и образовно усавршавање, страсти за упознавање нових крајева и обичаја, многобројним могућностима авантуризма - време је тек долазило. Верујем да ни то у суштини није мењало много на ствари. Летовање је једноставно одувек отклон од свакодневице, бег у одмор од заморне рутине, кратка потрага за пролазном емоцијом или авантуром. Место у коме ће се то десити и средства којима ће се то постићи немају значаја. Већина људи се углавном држи познатог: летовање се проводи најчешће у истом месту, у истом смештају, на исти начин, по рутини стеченој још прве године летовања у неком месту. Стога и нема битне разлике између плаже на Тиси и плаже на било ком месту на морској обали које се и не види с магистрале и лако га је промашити. Скоро истоветан садржај летовања чинио је да свако наредно помало освежава сећања на претходно и чини вам се као летовање које се понавља, једно те исто летовање које с временом пробира шта ће оставити у сећању а шта не, све док се памћење не сведе на равну линију равнодушности и заборава. Тек понека слика, коју су снимали лутајући фотографи, случајни сусрет са заборављеним ликом с неког несталог летовања, даје нам шансу да се присетимо да је летовања било више, а не само једно, дозлабога дуго и често недостојно памћења.

Прошле су године, одавно сам изгубио потребу да летујем. Године старости су дубоко зариле зубе у моје тело, а дугогодишње конзумирање алкохола направило рупе од мог живота толико да ми је преостао само пут од куће до кафане. Не жалим се никоме, наравно, сам сам бирао шта ћу чинити сам са собом и од себе, а што избори нису били ни приближни очекивањима вероватно је ствар погрешних процена или околности у које сам западао. Слушам често како људи око мене говоре „штета за њега“ или

„проћердао је улудо свој живот“, па и „шта је све тај човек могао да буде... а постао пропалица“ и слично. Не вређа ме то, истина је често сурова, али прошлome мане нема, не да се исправити. Зато се чудим што ме последњих дана, боље рећи кафанских ноћи, кад су све наде, могућности и очекивања неповратно иза мене, све више обузима потреба да се до детаља сетим тог лета у Кањижи. Привукло ми се неприметно једне ноћи, у неком тренутку док сам потезао за пивом, као прамен магле, непрозирно и непомично, и враћало се непрестано као да жели да провучем прсте кроз њега, да растерам устаљени заборав и јасно видим то што га је извукло из мрака мојих година. И десило се да ти ретки и кратки просјаји после више од пола века пристижу и слажу се један крај другог стварајући јасну и једину важну слику с тог лeтовања, одбацујући све друго што је постојало и живело у мени под августовским сунцем и на ужареном песку.

Стриц је имао сина Јована, мог вршњака, стаситог и немирног младића, с којим сам проводио већи део времена, и млађу ћерку Марију, нежно и крхко биће које је више волело да иде на другу страну са својим друштвом. Јован је имао девојку, Мађарицу Тимеу из оближњег сеоцета Адорјана, која на моје велико чуђење није знала да говори српски. Покрупна, лепушкaстог лица и увек насмејана, била је спремна да се упусти у разговор са мном језиком млатарана руку, гримаса на лицу, климања и до замора понављања исте речи на матерњем језику да би се бар наслутило њено значење. С временом нам је споразумевање ишло све боље, а успут смо једно друго научили и неколико речи из свог матерњег језика. Брат нас је често гледао са стране и, иако је могао да нам помогне јер је перфектно говорио мађарски, само се смејулио и уживао у нашем ипак могућем разговору. Тимеа је, кад год су јој разни кућни послови допуштали, ишла с нама на плажу. У данима кад се не би појавила, Јован је одлазио у Адорјан још пре сумрака и враћао се прилично касно. Тих вечери кад сам остајао без друштва не могу да се сетим шта сам радио, па претпостављам да сам читао, јер сам био пасионирани читалац књига свих жанрова којих бих се дочепао, или играо карте са стрицем и

слушао приче из његовог милицијског живота, који није био толико угодан колико је у то време изгледао. Успут, стриц ме је благим и вечно мало задиханим гласом као да је управо стигао с трчања убеђивао да по његовом казивању, или шта он зна већ како, пишем приче на ту тему. (Мора бити да му је мој отац, не без поноса, причао да су ми у неким листовима објављене кратке приче и да сам купио већ неке награде.) А можда је то блесак сећања на неко друго летовање, сад заиста не бих могао са сигурношћу да тврдим.

Кад сам првог дана с Јованом отишао на плажу, која је изгледала подељена на два неједнака дела, већ је била препуна девојака и младића, оних који су на мањем делу плаже с игралиштима јурцали за лоптом и лармали, и оних који су на доњем, већем делу скоро до саме воде испуњавали цели простор лежећи непомично на простиркама или пешкирима, излажући се августовском сунцу, ћутљиви и ретко размењујући понеку реч и то само кад је било неопходно. Брат и ја смо некако нашли празно место крај плаже, тамо где је престајало игралиште, а на обали се уздизале тополе и храстови лужњаци, расло густо шибље и зова. Упркос томе хладовине није било јер је сунце, прелазећи свој круг преко плавог свода, сенку увек усмеравало даље од нас. „Намерно“, рекао је брат. „Није навикло на непозната лица... и треба му времена да се спријатељи с тобом!“ Питао сам га шта ће бити ако му то не пође за руком? „Па, спржиће те, бићеш реш печен, сом на жару“, одговорио је смешкајући се и главом показујући на моју недовољно поцрнелу кожу, по којој би сунчеви зраци ту и тамо могли још да зажаре и додао ми крему за сунчање да се намажем. После смо отишли на одбојкашко игралиште, одиграли два меча, испали од бољих и попели се на обалу, сели у хлад импровизованог бифеа и наручили млак сок. Видевши да смо завршили с одбојком и сели у хлад, крај нас се прилично угрејана и насмејана, створила и Тимеа, у једноделном уском тамноплавом купаћем костиму и препланулог тела. Док сва пуца од једрине и седа на столицу крај Јована, имам утисак да ће се костим на њој сваког тренутка распасти по шавовима и показати целој плажи у свој својој бодрости и лепоти младости.

Свестан њене привлачности, Јован је милује по краткој плавој коси и нежно спушта усне на њене, брзо и кратко, као да чини нешто забрањено.

Пијемо млаки сок, којим не гасимо жеђ већ изазивамо само још већу, и посматрамо људе на плажи. Предани угодној лењости, свако од нас тражи и посматра друго: Јован чежњиво гледа на одбојкашко игралиште, Тимеа разгледа као у излогу купаће костиме и летње хаљине, жене с уредним фризурама изложене сунцу без намере да се купају, а ја размишљам о томе шта се збива у главама људи који тако мирно и непомично леже на плажи, својеврсном Хелиополису, усрдно предани сунцу, том Амону Ра и његовој птици Бену, незгаслом жару васионе, непрестаној тежњи за прочишћењем тела и хтења и њиховог обнављања. Размишљам, истина, о могућој авантури - брат има Тимеу, а кад се они изгубе својим послом остајем сам, што ми углавном не пада тешко, али има тренутака кад ме самоћа једноставно поједе и радо бих је поделио с неким, одсањао кратки летњи сан с извесном девојком.

(одломак из дуже прозе)

СВЕВРЕМЕНИ ДУХ СКОРОЈЕВИЋА

Душанова два потомка / Деветн'ести славе век.
Схватили су дух времена - / Она ј' „нобл“, а он „кек“.

Ј. Ј. Змај, „Билдунг“

Колико год били особени, појавни облици скоројевићког духа различитих епоха се увек испољавају као склоност ка опонашању стила живота престижних група и обожавању свега што је актуелно и славно. Скоројевић */homo novus/* или *сноб* „копира с разметљивошћу, обожава с понизношћу“ и тежи статусу који не оправдавају његове способности. Изворно, то су били људи позног феудализма који су богатством желели да надокнаде вековима неговани рафинман средњовековне елите. У свевремености ове ситуације (несклада између жеља и стварности) садржано је објашњење пажње коју јој поклањају литература и наука. Молијерови тврдица и грађанин-племић, Стеријини Кир Јања и покондирена тиква (опапучени опанак, хрв), Гогољеви и Чеховљеви малограђани и Нушићева госпођа министарка оличавају својства на која друштво никад није било равнодушно.

И поред многих, сада већ класичних текстова написаних на ову тему, времену у којем живимо недостају духовити увиди и подсмех на рачун појава које удовољавају наведеној дефиницији и комуницирају са литерарним јунацима прошлости. Епоха формалне поделе на оне који поседују нобилитет и оне без њега (*sine nobilitate*) је за нама, али је тежња за друштвеном промоцијом једнако жива, а примери историје свакодневног живота експресивни колико и они из литературе.

Како данас бити *persona ingrata*, а не делити интерес јавности за збивања на британском двору. Дуго смо бринули како носи Кејт Мидлтон, а ево и супруга принца Харија је у благословеном стању. Пред нама су нове бриге. На

националној телевизији њеном венчању поклоњено је више пажње него двестотој годишњици Његошевог рођења или значајним датумима Вуковог живота. (Његош је некада писао о онима који су „заробили себе у туђина“, а данас се говори о „недостатку мултикултурног потенцијала“ код Његоша.) У Кули је ономад светковина седамдесетог рођендана данске краљице, Маргарете Друге, трајала три дана. Уз учешће 1850 ученика, за ту прилику одсликана је рођенданска честитка на платну дугом седамдесет и широком један метар. Као део рођенданског поклона сачињен је и пакет од 1200 писама кулских основаца и снимак музичке обраде „Оде радости“ посвећен Њеном величанству. У Кикинди је власт недавно почела да користи грб с хабзбуршком круном. Наизглед, без икаквог повода, а у складу с дефиницијом.

Тежњу за блискошћу са светом угледних и утицајних скоројевићи не одвајају од борбе за материјално богатство. Значај богатства је тешко преценити. Чак и јунак Гогољеве приче „Лудакови записи“, Аксентије Иванович, сумашедши титуларни саветник који замишља да је шпански краљ, у једном тренутку у дневник бележи: „Прихода немам - то је невоља“. Повезаност богатства и власти (као обележја друштвеног статуса) је позната откад је света и века. У стварности нашег потоњег „прелазног периода“, у којем је похлепа добила идеолошко оправдање, призори њихове спреге постали су ново сведочанство постојаности „везе свих веза“. Релативна самосталност друштвеног угледа, који их не мора увек пратити, унеколико усложњава овај однос. У литератури се то убедљиво нијансира. За Журдена, Молијеровог грађанина - племића, учитељ каже: непросвећен човек - „али његова је кеса пуна разлога... Његов новац поправља његово расуђивање“, док његова жена, свесна „настраности које дају повода за смех“, за мужа каже: „луд спреда колико и страга“. Богатом тврдици Харпагону, ласкајући му, сплеткашица Фронзина каже: „Никада у животу нисте били тако млади“, а Стеријиној Феми филозоф Ружичић вели: „Сестро Мелеагрова, богом преобрашчена в ћурку“. (Као одјек Молијеровог дела, Стеријина *Покондирена тиква* је слика српског друштва од 1825-1850.) Иако је покојни

муж оклагијом у подрум отерао јер није „тела радити“, њен идеал остаје испразна доколица - „јести, пити и унтерхалтовати“. Стога ћерку прекорева речима: „Неће мидер, неће цвет у руци, дашата ћеш, плуг? ... Погани паорски род, никад ме неће бог од њега курталисати“.

Амерички социолог Т. Веблен сматра да у друштвима с приватном својном стицање и потрошња нису једини циљ, већ су то и *рангирање у новчаној снази и завидљиво поређење*. Да бисмо стекли уважавање окружења (а, огледајући се у очима других, и основ за самопоштовање), није довољно поседовати имовину, већ се то мора и јавно доказивати. Кроз историју су, пише он у познатој студији „Теорија доколичарске класе“, начини јавног доказивања статуса најчешће били повезани са *узддржавањем од продуктивног рада, истицањем доколице и разметљивом потрошњом*. Рад је проклетство нижих класа, а упадљиви нерад доказ новчане супериорности. У америчком друштву с почетка 20. века припадници средње класе, који не могу да буду потпуно ослобођени од обавезе рада, доколицу и церемонијалну потрошњу делегирају женама. Оне се наметљиво облаче, ленствују и кинђуре да би доказале новчано достојанство мужа и породице. Што су стандарди новчане пристојности виши, већи је и удео буџета намењен разметљивој потрошњи.

Истицање доколице је и данас начин доказивања жељеног социјалног статуса. Када ововремене Феме кажу: „Нашла сам жену“, оне обзнањују да су далеко од презреног физичког рада и нежељеног социјалног порекла. Што је краћи период међугенерациског успона, тежња је изразитија. Оно што су некада били ливреје и послуга, нефункционални одевни и употребни предмети - високе потпетице, луксузне хаљине, цилиндар и штап, данас су кућне помоћнице и апарати. „Шта им вреди да имају, ако им нико не завиди“, каже и М. Капор. Са смањивањем разлике између монденског снобизма високог друштва и снобизма доњих слојева не нестају и пословични облици друштвеног надгорњавања. Антологијски је пример америчког председничког кандидата који се у јеку изборне кампање обраћа Гетеовом институту у Бону с позивом самом

Гетеу да посети Вашингтон, постане члан Републиканског клуба и упозна његову супругу Елизабет. Као и одговор у коме се каже: „Захваљујем на Вашем љубазном позиву, али жалим што нећу моћи да стегнем руку Ваше супруге. Јохан Вофганг фон Гете (1749-1832)“. Ништа мање колоритан пример овдашњег политичара који обзнањује да није имао прилику да упозна Бетовена, или онога који (све чувајући „наше новце“), из хобија, поред већ постојеће, подиже нову кућу како би у њу уградио оргуље. Разликују ли се они од светине око Мокре горе, Требиња и Вишеграда која је (чувајући „своју земљу“ и „свој камен“) нападала Е. Кустурицу док је подизао Дрвенград и Андрићград?

Опонашањем и уподобљавањем за сличност с другима скоројевићи удовољавају неутешним пројекцијама о себи као бољима. Вечито ускраћени и завидни свакој срећи и успеху, они увек постављају питање: „А где сам ту ја?“. Одустајање од себе, као израз провинцијалне тежње за важношћу, прате стид и згражавање над заосталошћу свога народа: „Па ово је држава Србија!“, вајкају се са своје самопроглашене (европске) висине, непрестано тражећи доказе наше осуђености на пропаст. Како српска знамења у Србији вређају њихов планетарни светоназор, традицију и датости с којима се овде вековима живело замењују Даном заљубљених, Ноћима вештица и смотрама сексуално дезорјентисаних, а национално образовање обдаништима на енглеском, лошим школама и курсевима у иностранству. (Јунаци *Сеоба* су, према једном духовитом опажању, страховали од „шокачења“, а савремени малограђани од „србизације“. Толстој је писао о „искључиво руској смелости да своје, руско, осуђује и исмева“, а Јесењин /1922/ о Европи као „најужаснијем царству малограђанштине које се граничи с идиотизмом“.)

Теологија европејства и „згражавање с сјајем евра у очима“ су израз егоизма културно слабих и неутемељених људи, медиокритета који стасавају на вредностима корпоративне пропаганде и НВО порнографије. Нису они случајни савезници тзв. „слободних медија“, корисници интервентних улагања у демократију и носиоци наранџастог интернационализма. Иза њихових помодних идеја крију се приземни интереси. Лишени друштвене одговорности, они тргују својом свешћу и живе

за садашњост и личну корист. Прате их промена семантике и прогон и иронизација појмова издаје и патриотизма. Може ли се издати земља с толико слабости? Отуда лицемерје и полтронство у хабитусу врлина „еманципованих“. Ништа ново. „Лицемерство је помодан грех, а сви помодни греси важе као врлина“, вели и Молијеров Дон Жуан. „Мудар човек се прилагођава пороцима свога столећа“.

То је код животне хоризонтале ових наших савременика. Свеједно да ли се ради о политичким предузетницима, естрадним посленицима или провинцијским клипанима, приученим заштитницима људских права. Свима је далеко уверење да не живимо само по разлозима овога тренутка, већ и са обавезом према онима којима дугујемо живот, свест да је историјско памћење услов за опстанак у људском облику. За њих је историја простор ирационалних заноса, а њен прави почетак оставинска расправа, нација тржишна категорија (ствар конјунктуре) а религија - *новци*. До њих не допиру речи великог европејца 19. века, Доситеја Обрадовића, изговорене по доласку у устаничку Србију: „Кад моја браћа гину, нека и мене турски коњи погазе“; не знају да је Тесла волео епску поезију, Андрић Његоша, а Змај сахрањен уз звуке песме „Тамо далеко“.

Уз познате облике разметљиве потрошње и сировог подражавања, важну улогу у животу модерних трендсетера има и високи туризам. Учестала путовања и нови облици комуникације данас, једним својим делом, одговарају на потребе глобализованог света, а другим, на тежње оних који би да нас приближе западној понуди животног смисла. И путовања су немирење с недостацима своје средине, доказ припадања свету и израз жеље да се што више личи на другог. Енергија обожавања туђег покреће на вечиту трку за оним што се нема. Права мета су удаљене *дестинације*. (Овде је и лексика значајна) У Меленцима (крај Зрењанина) се чешће него у окружењу путује у Америку. Утисак је да ко год држи до себе настоји да лично посети или пошаље децу у Америку. Притом је споредно да ли се иде са планом или без њега, у добру или лошу школу, научи језик или не. Важно је стећи право да се доцније може

рећи: „Био сам у Америку“. По принципу магијске свести, сам додир или сличност са објектом магијске радње омогућавају остварење жељеног циља. Путовањем и сами постајемо поседници престижа великог света. *Меленачки синдром* је метафора, слика духовног стања многих средина. Чини се да би се статистичким методом могла утврдити корелација између километраже и одређеног система вредности.

У *Писму Србима* из 1860. А. С. Хомјаков, оснивач славенофилске школе и њен најзначајнији богослов, заветно поручује: „Просуђујте туђе мисли пре него их примите. Обогаћујте ум знањем језика, али не допуштајте у себе говор туђим језицима. Не одевајте своју умну слободу кицошким оковратником с натписом *Европљанин*“. И даље: „Не говорите много о праву и правима, него радије слушајте оне који говоре о дужностима. Себељубље говори о правима, братољубље о дужностима“.

Песму „Билдунг“, посвећену Душановим потомцима 19. века, сатиру на новосадско друштво подлегло германизацији, Змај је завршио стихом: „Смејо сам се да не плачем / Гледајући овај јад / Гледајући... сокак / Гледајући Нови Сад“. Јесмо ли ми одговорни преци будућих нараштаја или обезнањени Душанови потомци новог века?

(одломак из есеја)

СМРТНА ОПАСНОСТ

Живот је смртна опасност, детињство сваког равничарског детета протиче у набрајању свега што би га могло коштати главе и у мерама предострожности ради избегавања најгорег: „Не скачи са штигна, струнићеш се!“, „Не ваљај се по житу, упашће ти зрно у уво и бог отац неће моћи да га извади, оћеш да ти проклија семе из увета?!“, „Не играјте се са кључом што се чупа слама, Ивану је тај кључ прошло кроз образ, једва смо га извукли, имате лопту!“, „Гледајте па с отом лоптом разбите коме прозор!“, „Манте се ти стрела, истераћете неком око!“, „Не смеш још напоље, синоћ си мио косу, и данас би већ на мраз!“, „Не пи(ј) угрејан воде, никад кад си ушмуран - ни гутљај!...“ „Куд ћеш сам на утрине, оћеш да те украду Цигани?!“, „Нејди зими на Тамиш, наићеш на врућац...“, „Не пливај тамо ди ти је вода преко главе, него само тамо ди достајеш, уватиће ти или грч или вир...“, „Немој да звониш у цркву, још си мали, ако не пустиш пајван него га стиснеш, може да те одвуче горе па да разбијеш главу...“

Табу непријења воде после трчања био је један од најјачих и био је дуго на снази; након исцрпљујуће утакмице чекали смо и по пола сата пре него што бисмо отишли на чесму, наши стари нису пет пара давали на опасност да дехидрирамо, само је било важно да нас вода угрејане не пресече. Миле Арватов је једном рекао да он неће више да чека, и пио је воду коју је сам себи једном руком пумпао у длан друге руке, нико није хтео да му буде саучесник и он се сит напио, оде Миле, мислио сам, али су кобне и сигурне последице изостале. Па ипак, више смо на то гледали као на чудо, него као на путоказ да и ми ставимо главе на коцку.

Једне зиме, на други дан Божића, мој отац и стриц су, терајући не знам више зашто краве из Сакула у Фаркаждин, пропали кроз лед у Тамиш, пропале су заправо краве, али су се и њих двојица, спасавајући марву, лепо поквасили, шта ће

сад бити, мислио сам, ђаво им је организовао врућац, с друге стране, нема потребе да неко награише на други дан Божића, углавном су се њих двојица, можда и услед прекаљености током НОБ-а, извукли, нису добили ни грипу.

Тоциљање по Тамишу није било дозвољено, осим старијим малолетницима, имали смо дољу, у којој је лети било воде до колена, то би се зими смрзло до дна, и наш лични Тиволи био је даноноћно отворен од новембра до марта. Шлицуге беху једножице (у облику данашње тоблероне чоколаде, уз једну ивицу иде жица пречника шест милиметара, имају везове од личине), постојале су и двожице, које су се делиле на ниске и високе, али ти је за њих била потребна палица са металним шиљком на крају), углавном, једног поподнева пролазе Љубиша и Игњат кроз дољу, носе вечеру деди који је живео у мислим Малом сокаку, један од њих, са ручконошом, позајми нечије шлицуге да пређе преко доље као што данас неки Њујорчанин прелази на ролерима преко Тајмс сквера, падне, ручконоша одлети на једну страну, закопац на другу, кромпир и месо на трећу, прискочимо сви у помоћ, па није пало у прашину, ни у блато, ни у песак, лед је чист, месо је било у виду коцкица, кромпир је остао уцело, једино смо пред чорбастим делом били беспомоћни, не морате ово да кажете деди, ми нећемо никоме да вас кажемо, и заиста, ево, прошло је педесет и шест година, и тек сад сам ово обелоданио.

ПУСТО ПОЉЕ

У коју год лепу туђинску варош доспем, на које год се лепо острво искрцам, питам се како ли је ту било пре него што је пронађен туризам, то јест пре него што су туристи открили и упропастили и тај кутак.

Ваљда зато што нико од мојих никада није ни помислио на летовање, та ми је реч и дан-данас чудновата, иако је општепригрљена и цењена; зимовање је летовању убрзо стало уз бок, читава два годишња доба предата су на милост

и немилост доколици, милиони људи пресалдумили су се да служе те који летују и зимују, али и саме те две речи зар не разоткривају о каквој се напак кој и штавише перверзној појави ради? Кад бих рекао јесеновање или пролећевање, људи би се пренули, само зато што се у те две сезоне не напушта посао, кућа и окућница, а пре само сто педесет година, па нека буде и двеста, летовање је било нова реч, летујеш, звучи као да ти је то посао: од једног дела године као да си створио себи поље рада, занат...

Е, као што замишљам Дубровник пре појаве и процвата туризма, тако бих и да замислим атар кроз који још није прошла пруга, у којем нема још ниједне бандере, ни жица кроз које ће пролазити депеше, хитне вести где ће умрлих бити више него и у једном другом виду корешпонденције. Баба се довела у Варкаждин кад су инцилири одређивали ди ће проћи шине, и чије ће њиве бити смањене, желели то власници или не, тад је двадесети век још млад, али ја ћу бити савременик нових бандера кроз које ће пролазити струја и на којима ће бити металне табле са мртвачком главом: ВИСОКИ НАПОН! ОПАСНО ПО ЖИВОТ.

Првопозабане бандере биле су од стабала багрема на којима је још стајала кора и биле су далеко од уједначености која је красила бандере у Зрењанину, јесу бирана стабла која нису накривљена, бандере су биле све исте висине, али нису биле довољно дубоко укопане, и љуљале су се ако их продрмаш као кад би да тресеш дудиће: зар кроз ово да прође струја?

Једне ноћи су двојица бивших припадника НОП-а, баба и Карчи, порушили све бандере у Зеленом сокаку, субверзивна акција уродила је плодом, средином шора убрзо су биле положене праве бандере, једнаке као што су шибице све исте у кутији, само црне, са којих ће моћи да се узима смола неопходна за лов на паукове.

Атар је колико дуго био без шина, без бандера, са геометријом коју су стално обнављали једино равници на плуговима, да би се напречац појавили водови, поштански, електрични...

Једног је лета баба Јела отишла да својеручно потрује рчкове на својој њиви, купила шпецију, размутила је како бог заповеда и сипа је из старог ведра у сваку рупу коју уочи, Карчи препозна баба тетку и викне са кола: „Што трујеш Дућине рчкове?!“ - „Ајде, причаш макар шта, са мношћом си нашо да се швоташ!“ - „Кажем ти да је то Дућина њива!“ - „Шта, ја не знам које је моја њива! Код дупле бандере!“

Неколико година јесте једино бандера наспрам њене њиве била дупла, али су ветар, киша, снег и мраз приморали „Електровојвину“ да подупре и друге бандере у шта се горко осведочила и баба Јела чим се усправила и чим је дланом постављеним испод црне мараме заштитила очи те погледала према Перлезу: и њива Дуће Живановог добила је подупирач за бандеру, штавише, неподупрте бандере биле су на путу да постану мањина у низу, али шпецију коју си просуо по туђим рчковима не можеш више исути из земље.

РОМАН О ОКУ

(Фауст за слепе и слабовиде)

ДВЕ НЕНАДАНО СРОДНЕ МИНИЈАТУРЕ О ДЕЦИ И ПАДАВИЦИ

I

Поглавље 3.**ЛУГОШКА АПОТЕКА****(Вештина кухиња)**

...„Госпoде Бoже, штa ће бити од овог мoг Игње?“ - загледа се oтац у свoг сина, заправо не у њeга, већ у малену црну мрљу на другом крају oранице, непoмичну, пoпут тек изниклог чичка или неkoг другoг кoрoва. Са те даљине, од безмало две дужи, њeгoвo дете му се учини ситнијим нo штo јесте. А већ трећи разред свршава. Тај за њиву неће бити. Ако му стане школа, па је занавек замрзи, одвешће га у Надлак, код Исидoра, сајције, да га овај научи свoм занату. Ваљда му је oкo здравo, ако су му већ руке и нoгe слабе. Да се не смара и мучи кao он и да на Бoга не хули ако му сав рoд са земље узме. Ту, скoрo, oчи Васкрса, oпeт га oбори падавица. Кo да га је куршум пoгoдиo. Одједаред само склизнуo низ дувар и засп'o. Кер му лиже шаке и oбразе, oнда се умири и само гледа у њeга. И за чoвeка дуго. Пoнекад само oкрене главу кa нама и зацвили, ваљда да се увери видимо ли и ми oвo штo и он види. А дeчак ни да се пoмери. Мати плаче, али му не прилази. Казале јoј неке жeне да га никакo не дира кад га тo снађе. Oднекуд чуле кaкo се свакo кoјег је шчeпала та бољка диже сам кад га тo прође.

Само да и њeга не начне јектика, проклeта била - пoмисли oтац и, пo навизи, за трен диже главу кa небу. Два им је детeта већ oднeла.

А штa ако оздрави и будe на веће школе 'тeо? Одвешће га oнда мoнасима у Бездин, па нек тамо виде штa ће с њим. Мoже бити и oмили му се да са чтeцима и ђакoнимa свeтe пpoпoвeди

учи, увежба појање, па се, једног дана, подај Боже, можда и запопи.

Прекрсти се отац, хитро и помало аљкаво, затегну жвалу доратастој кобили, пребаци кајасе себи преко главе, на рамена, и крену последњу бразду. На њеном крају, или почетку, свеједно, дочека га онај исти синовљев поглед који је на њему затекао још у рано јутро. Као и тада, није био ни налик оном простом дечијем, иза којег се вазда скрива нека мала пакост. Беше умирен и уперен у нешто, што се, очигледно, није тицало ничег чујног, опипљивог или видљивог.

„Ради чега си се то замислио, сине?“ - упита га отац. Дечак се трже и рече тихо ни не погледавши оца:

„Јуче нам је вероучитељ причао о неком мученику, Јову...“

Отац сапне кобилу и одвоји је од плуга, па је пусти да слободно пасе и одмори се. Скиде шешир да од зноја главу просуши и седе крај сина. Смота вешто цигару и запали је, негде дубоко у својим шакама, повуче јаче неколико пута да жар сачува, плуцну нешто заосталог дувана са усана и рече:

„Кад се вратимо кући, реци матери да те спреми. Идемо сутра рано за Бездин...“

II

Поглавље 6.

ХОДОЧАШЋЕ НА ПЛАНИНУ БИХОР

(Валпургина ноћ)

...„А шта ја да кажем, поштовани господине?... Видели сте ово моје већ времешно чељаде. То, што вам је врата отворило. Ханелоре јој је име. Сиротица. Оте Бог од ње баш повеће парче. Ваљда за себе. Мислећи да је тада срџба људска мања. Заузврат јој даде падавицу. Да се мало поигра са њом, а са мнош горко нашали. Који и колики дуг му ја то нисам вратио, па да ме тако осакати. Ноћу цвилим као слеп, одбачен окот, док ме сан не савлада. А тек тамо! Калварија. Све сами сатрапи, али и судије

и џелати. У зору се будим ушмуран и поломљен као да ме је сву ноћ гонила дивља кохорта.

Требало је већ одавно да нађе себи човека, да се уда, а ја са унуцима да арбатујем по кући, да их уведем у неки занат или пошаљем у Клаусенбург, на веће школе. Кад је била сасвим мала, све то се и није тако видело, а када се видело, било је касно и за молитве. Напади је стизали све чешће. Падала је свуда и на сваком месту. Најгоре је било када јој се то деси на улици. Вртела се у круг као гундељ у прашини. Кркљала и избацивала пену. Људи застајкивали и посматрали све то. Жене се крстиле, а деца кришом смејала. Страдао јој језик од силних угриза. Понекад ниси могао вилицу да јој опустиш. Зато онако и говори. Себе зове Ханеое. Лекари, ако стигну, само би је овлаш погледали и, као увек, и као, уосталом, што би рекли и свима другима, понављали да је никако не дирамо када је то снађе. Неки од њих су ми још рекли како то може и само од себе да престане, али и да се до своје смрти са тим саживи. Као, нешто се у њеном мозгу криво увезало. Не зна се ни где ни шта.

Много пара дадох за некакво Хифал млеко, које су јој махом сви преписивали. Један од њих, старији и често воњав на рекашко вино, дрзнуо се да ми препоручи пепео од спаљених гаврана, укуван с чајем. Тврдио је како постоје докази да се то по Пруској давало свима затеченим у падавици и да је многима помогло, нарочито деци. Онда, долазио ми је и неки Циган са Карпата и нудио ми се да детету из уха извади црва, који јој, како је упорно твдио, сва та зла и чини. По савету једне моје рођаке из Стрија, купио сам јој златне минђуше и пре но што ће јој уши бушити, однесох их у цркву да их пастор освети. Слагих је како их је добила уместо светог причешћа, на које је, доцније, по наговору тог истог пастора, нисам ни водио.

Касније, кад је дорасла, нико је није ни хтео. Долазило, додуше, неколико богаља и пијандура да је испросе, али сам их све најурио. Мати њена, предобра моја Труди, венула је из дана у дан, док није свенула. Себе је крвила за све. Те да се у трудноћи није ниједанпут молила Св. Себастијану, те да јој је, неком приликом, остала секира читаве ноћи напољу, на јакој

киши. Кад ју је пронашла, била је већ потпуно сагорела у рђи и неупотребљива. Онда, ко зна од кога научена, увек је тврдила да просјацима не треба давати новац, већ стару одећу и нешто из кухиње. Набола се на ружин цвет и сисала сопствену крв, што као бременита никако није смела. Једном је нагазила жабу, други пут мачји реп, купала се на Благовести - и остале глупости, које су јој, свакодневно, сипале у главу разне доконе мудрице и вештичаре.

Јадница. Чак је и руку на себе дизала. Морао сам да будем крај ње, стално, све док је то није прошло. А када је прошло, сломи је срчана кап или нешто слично томе. Пође једног јутра да се дохвати кревета, не би ли мало легла и одморила се, али не стиже до њега. Само клекну, испусти из руку мали црни бревијар, погледа ме са пода, тек толико да се барем опростимо, и издахну. Када је у кућу ушла Ханелоре, сруши се крај ње, подиже јој главу на груди и тако осташе. Градски физик, др Ридигер, кад је стигао, једва их је раздвојио. Након тога дуго је само цвилела, одбијала храну и, понекад, неколико пута дневно одлазила на гробље.

(одломци из необјављеног рукописа)

ЛИКА

Од Београда, до Лике,
 три границе и три царине.
 До личког Олимпа,
 до Срба, зов где
 испод Чемерника
 Извире бистро Уна.
 Уна, једна једина,
 лепотица међу рекама.
 Лика, чаролија необјашњива!
 Ни Моми Капору није
 јасна била!
 Па се питао: Шта је то Лика?
 Лика? Лика дала десет генерала,
 а хероја, не зна им се броја...
 Набраја му је кашње, у Србу,
 Никола Нино Дамјановић...
 Вели, Лика ти је: лички крш,
 и лички сир и још онај сир шкрипавац;
 личка палента, личка овца праменка,
 личка капа, личка ракија,
 Лички вишебој. Добри људи.
 А у Србској котлини 77 живих извора,
 са двије ријечице...
 У самој котлини села: Куновац,
 Купирово, Поткрај, Подурља, Подастрана,
 Добасница, Нетека, Горња Суваја, Лисина,
 Заклопац, Суваја, Бртоња, Беглуци са
 Кршким Брдом - казивао је Никола Моми...
 Тамо доле су Далмација и Динара, а овамо
 Лика и Велебит.
 Овамо су и Отрић и Растичево, родно место
 мојих родитеља. И Грачац, где смо се родиле
 Маја и ја...
 Моја Лика, јаме мојих предака.

ЗРМАЊА

Прозирна и брза,
хиљадама искрица
спаја мостове
до мојих предака.
Језди горска лепотица
котлинама и планинама,
зеленим ливадама,
сунчаним долинама,
завејаним врлетима
козјим стазама...
Гробље, до гробља,
егзодус до егзодуса,
покров до покрова.
Врело у очима,
силна снага воде
искона разлива се у глави,
тутњи капиларима,
пева ојкачу у венама...
Пркоси, најдубља у Европи.
А Европа нас искушава...
Ваљда зато што нам је
све, некако, НАЈ!

(НЕ)СРЕЋА

Како је оно рекла... као, доћи ће рат или смрт или неки други усуд и одвојити нас од среће. Рат... Гледала сам неки ратни филм и наставила филмску причу, као, јури нас непријатељ, морамо да бежимо, али брзо одустајем јер знам да је све то само сан. У мојој подсвести рат не станује. А онда је рат био у стварности и моја земља се распала.

Смрт. Смрти нема, говорио је Црњански, има само сеоба. А била је смрт, од Триглава, наовамо, харала Босном и прешла Дрину. И плакале су мајке паравославне и католкиње, и муслиманске...

Усуд. Како је било Усуду оне ноћи када смо се нас двоје родили? Њему оне ноћи, а а нама довека? Ко нам је одредио како ћемо и колико, Бог, Универзум, Усуд? Ко је одлучио, љубави, да одеш и одвојиш ме од среће...

Била сам најсрећнији човек на свету. Сада сам најнесрећнија жена на свету.

Нисам морала да тражим своју срећу по свету. Нашла сам је на малом мосту једног радосног дана када сам имала шеснаест година. Зауставио ме и рекао да се свиђам његовом другу. Касније сам сазнала да су обојица имала по деветнаест.

- А твој друг се стиди или не уме да говори?

Друг је стајао по страни и чекао исход.

- Теби се не свиђам, само другу?

- Свиђаш се и мени, само је он први рекао, он би волео да идеш са њим у биоскоп!

- А ти, шта би ти волео?

- И ја бих волео, само...

Друг је и даље чекао, а ми смо се договорили да идемо у биоскоп.

Не знам баш који је дан био, али знам да смо у суботу, у *Балкану*, гледали *Имитацију живота* док смо се држали за руке. Нисмо се пољубили, није било популарно пољубити се на првом састанку.

С нежношћу гледах стопа ти траг, траг по снегу белом, и знадох да ћеш бити ми драг, драг у животу целом. Ту песму Десанке Максимовић сам му говорила када је прошло четрдесет дана од његовог одласка... Када смо га испратили у Царство небеско, међу праведнике, шапутала сам му ону коју је волео, Константина Симонова, „Чекај ме“. Наша ћерка и ја смо му обећале да ћемо остварити наше заједничке снове. И нешто што се не говори ни у причи, ни у сну...

Између оног сусрета и испраћаја прошле су деценије... Били смо најсрећнији пар на свету. Бог ми је дао да сретнем своју половину. И онда ми га узео преко ноћи. Комеморација је била величанствена, испратило га је осам свештеника и протојереј

Слободан је рекао: Радуј се животу и чувај успомене, Богу је сада потребнији!

Драги Боже, када би само знао колико је нашој ћерци и мени потребан, ти би нам га вратио одмах. Када би само знао... Ћутиш, ћутимо... Ни он, као ни она девојка бржа од коња, није рођен од оца и мајке, већ су и њега виле начиниле од снега извађена из јаме бездане, према сунцу илињскоме... И тебе је, љубави, ветар оживео и роса подојила, а гора лишћем обукла, а ливада цвећем окитила и наресила. И зато си био бељи од снега, руменији од ружице, сјајнији од сунца, да се такав на свету рађао није, нити ће се рађати. Зато си га узео, мој Боже? Зато! И он је био бржи, бржи од свега и од свих који су се такмичили са њим. И када корача, и када плива, и када вози бицикл, и када управља авионом. И када ми насмејан каже: „Ма, баш те брига што те нису именовали за заменицу уредника, ни за помоћницу, ни за заменицу помоћнице. Ти си именица!”

Био је сјајанији од свега, топлији, мудрији, просветљенији и просвећенији од свих. Знао је са врата шта ми се догодило тога и тога дана. Није требало да му објашњавам, ни да му цртам. Све је претварао у радост. У животу га глава није заболела, нити је некада рекао да му није добро. Њему је увек било добро, осим када ме је једног мајског дана готово убила склепана метална конструкција док сам на бини водила програм „Банатска прича”. Све банастке приче су личиле једна на другу. Банатска прича 19. маја 2019. године била је несрећна. И водила у смрт. У њеном предворју ме је Усуд поштедео. Не, мене је поштедела Богородица, моја заштитница. Моју љубав је Бог узео к себи.

(одломак)

ШАНДОР МАЈОР

КИША

Одлазе они које волим:

моји пријатељи и непријатељи.

Отишле су љубави,

мржње.

Само сам ја остао ту

да се играм са животом.

Сад већ празан,

уморан...

Наоблачило се

изгледа да ће киша...

ЧУДНИ СУ ПУТЕВИ ДО НЕБА

Чудни су путеви до неба

око нас море крви

ми падамо, ми се дижемо

пуцају на нас мецима мржње

тешке нам ноге

о,само да стигнемо
Чудни су путеви до неба
мало смрти
а пре тога пуно живота
кидају нас
краду нам куцаје срца
осмехе с лица
душа нам празна, душа нам пуна
о, хоћемо ли стићи
Чудни су путеви до неба
пред нама тенкови цвећа
блатњаве чизме
ми би да прођемо,ми би да одемо
није за нас овај град
нас нема на паркиралиштима
у излозима
о, хоћемо ли стићи
пре краја

МРТВА ПЕСМА

излетела песма

из гнезда моје душе

слетела на лист књиге

исцвркулала слова

о патњи

о срећи

ал' нама, неки непознат човек

искинуо лист

да обрише гузицу

и тако

умре моја песма

ПРЕПЛИТАЊА

По Кумовој пловим слами,
На Велика јездим кола,
Док на Малим у осами
Преплиће се бол до бола!

Преко Стрелца, Јарца, Рибе,
Водолије, Овна, Бика,
Млечним Путем сви заглибе,
Само једне лебди слика!

Ти чувару звезда свију,
Потражи ми звезду једну,
Потражи ми најсјајнију,
Тако благу, снену, чедну!

Звезде се у јата слажу,
Ко да би је скрити хтеле,
Молио сам да ми кажу,
Пут до оне звезде беле!

Ми смо звезде у бескрају,
Огледала прошлих душа,
У светлости оне трају,
Кроз бол твој те она слуша!

Видим једну устрепталу
Поткрепљује моју жељу
Зашто, Боже у недељу?

СЕНКЕ ДУШЕ

Јована је седела пред тоалетним сточићем, узвраћајући поглед свом одразу у барокном огледалу наслеђеном од баке. Затим је прешла зеницама преко рељефа помпезног рама са лажном позлатом, призивајући у сећање једно мило, насмејано лице на коме лепота никад није ископнила.

„Драга ‘Grossmama’. Образована госпођа, бистрог ума и финих манира, чак и у осамдесетој години живота.“ Присећала се са сетним осмехом. „Многопоштована госпођица Лидија, најмлађа од три кћери, цењене фамилије Maluza-Schtiebinger. Једна од најлепших и најпожељенијих удавача у Великом Бечкерекy, којој су се кавалјери клањали, уз рукољуб и искрено дивљење. Потпуковнику Matiasu Gintneru, по струци шумарском инжењеру, посрећило се да придобије њену наклоност и руку, када је приликом трећег сусрета запрoсио, на чајанци, у кући мојих прародитеља. Доменико, Лидијин отац, дао им је благослов, видећи у младом ветерану из I светског рата, поштењачину и образованог човека, који ће усрећити његову миљеницу - Лидушку.“

Јованино лице озари топли смешак, док је у мислима разгртала исцепани вео неких давних успомена.

„Памтим њено отмено, господско држање. Тако нешто се не да заборавити. Онај својствени, дамски каприц коме сам се дивила и плашила га се истовремено. Као дете сам волела да спавам код ње, онда кад су мама и тата изашли негде. Једино сам се дурила што ме стално опомиње да морамо да се помолимо пред починак. Али, временом сам се и томе послушно покорила. Нас две, саме, у њеној соби, која је била и дневна и спаваћа. У углу, до двокрилног прозора, црни концертни клавир, уметничко дело породичне мануфактуре ‘Босендорфер’. На њему два сребрна свећњака и Шубертова минијатурна биста. Столица без наслона, а иза ње полица са бројним партитурама. Зидове красе слике пејзажа, рађене уљем

на платну, уоквирене у раскошне дрвене рамове. Права ремек-дела надахнутог аматерског сликара Доменика Малузе, бакиног оца италијанско-немачког порекла. Намештај од ораховине. Хеклани 'теза' столњак на столу рељефно резбарених ногара, а на њему сребрни 'ауфсац' са дуњама."

Зажмури на трен и рашири ноздрве, носталгично упијајући слаткасти мирис који јој је прожео сећања.

„Мирис дуња. Да, то ме подсећа на њу. Још и сад је видим како распрема кревет за нас. Вунени јорган, велики перјани јастук са два мала, за узглавље, и 'Плимо', за 'под леђа'. Све је миришљаво чисто. Снежно-бело. Ручно прано. Бака, у дугој белој спаваћици, вади шнале из скромне пунђе и расплиће дуге плетенице сребрно-седе косе, пред овим огледалом. А, сад ћемо да се помолимо, 'mein Kind', говори ми гласом који више подсећа на девојачки, него на старачки. Седамо на кревет са мадрацом пуњеним вуном и кудељом. Над рељефним узглављем, уљана слика анђела-чувара, такође прадединих вештих руку дело. 'Grossmama' вади из фијоке 'нахткастне' мали молитвеник у беж плишаном повезу и, наравно, 'Розенкранц'. Тихим гласом отпочне оченаш на немачком, (ређе на латинском), док палцем и кажипрстом просто милује мајушне седефасте куглице које су спојене сребрним алкицама. Када смо завршиле велику молитву, додаје са топлим осмехом; Одаћемо пошту и Богородици, 'meine liebe', са једном 'Здраво Маријом'. А, после амена, 'Gute Nacht', уз мирне снове!... Можда поделимо једну чоколадицу, пре починка!? Рекла би, намигнувши ми савезнички, па би лупешким покретом извадила из ноћног орманића кришом - чувану, малу 'Краш'-ову млечну чоколаду. Кривећи усне, онако дамски - кезно, додала би с омаловажавањем; Ех, ови данашњи слаткиши не могу да се упореде са 'Sch tollwerk'-овим производима! Твој тата је уживао у њима! А, јадна Ирма, тамо у сиротишту, није ни знала шта је чоколада. Понекад су им уделили по коцку шећера, или неки бљутави кекс уз чашу млека, приликом благодана, наравно. Када је пре II светског рата дошла у нашу кућу, није могла да се засити деликатесним слаткишима, јадница!"

Осмех сете прелети преко Јованиног лица, док је врховима прстију помиловала руб раскошног рама.

„Ех, да ми је да поново осетим тај мирис дуња!“ Уздахне, пожелевши: „Да ми је у моћи да вратим казаљке времена, бар на часак. Па, да душом осванем у оном времену. Не бих се тад тако дурила, као онда. Не бих, сигурно, чак и да морамо да изрецитујем две узастопне молитве! Угледала бих топлину и у оном њеном строгом погледу, када би ме корила због нечег, обраћајући ми се са „Johana, du unartiges Kind, опет грешиш већ код почетних акорда Шопеновог Прелудијума!“ А, ипак ме је наградила чоколадицом, јер знам да ме је волела и као Јохану и Јовану.

Враћајући поглед на стаклену површину, у чијим су се угловима већ назирали сићушни печати слепила, наставила је да чешља косу, лаганим, уједначеним покретима. Свиленкасто меки, кестењасти праменови, заголицали су јој обнажена рамена, док се, преусмеривши мисли, двоумила да ли да скрати увојке за који сантиметар.

„Горан воли дугу косу. Не воли паж фризуру. Нек остане овако, до рамена.“ Одлучи, без наговештаја побуне, као и десетине пута пре тога.

„Могла би понекад да је сплетеш у пунђу, не ону бапску, него дамску, наравно. Па да ставиш наочаре са танким, пластичним оквиром, без диоптрије.“ Предлагао јој је муж често, уверавајући је: „Имаш лепо, упечатљиво лице, дивну косу и стас на коме ти чак и цуре завиде. Истакни своје врлине, забога! Што их кријеш под том строгом фасадом? Без икаквог страха од злобних коментара, могла би да се затегнеш у миниће и хеланке! Да нагласиш шминком адуте на свом лицу и истакнеш те јединствене, смеђезелене очи, сензуалне усне и лепо обликоване обрве. Ове данашње лујкаче убризгавају ботокс и силикон, тамо где им мањка пуноћа облина. Гени и природа су ти подарили оно за чим већина жена жуди. А, ти као да се стидиш оног чиме би се друге поносиле! Што си тако закопчана? Права си богобојазна католкиња, каква је била твоја баба Лидија!“

„Горан је поздрављао моју баку са ‘љубим руке, госпођо Лидија’. У гласу сам му можда једино ја назрела тон незлонамерне ироније. Хехе! Шта да је морао, из чисте куртоазије, да је поздрави са ‘Kuss die Hand, Grossmama’, као ја, мама и тата?! Називао је гордом дамом. Кришом, наравно! Зашто, то не знам. Није била горда, ни охоло. Достојанствена, то да! Ех, чини ми се да се мом мужу допадају жене охолог држања. Оне тобоже озбиљне госпође, у класичним костимима, са пунђом и наочарима. Наочари су му фетиш!” Присетила се с трачком безазлене поруге. „Признао ми је да се већ у пубертету ложио на такве жене. Још ако су биле у балон мантилу са каишем са којим су истакле танки струк, млађани Горан, жељан стицања искуства, осетио би како му се узбуркава адреналин, заједно са тестостероном. Ха! Шашавко! Можда га такво ‘паљење’ још увек стимулише!?” Упитала се са једва приметним, циничним осмехом.

Одложила је на сточић четку са дршком од слоноваче и финих, природних чекиња, па се поново се загледала у свој одраз у антикном огледалу смерне бака-Лидије.

„Огледало не лаже.” Наставила је неми разговор са собом, истовремено трагајући погледом за оним пакосним, ситним борама око очију. Приближила се лицем стакленој површини обложеној сребро-нитратом, као да се с неверицом суочава са двојницом која јој узвраћа с истим трачком скепсе у зеницама.

(одломак из романа)

ПРЕДЛОГ

Затварај прозоре, навуци завесе,
 Баци кључ, баци чак улазна врата,
 Да не угледаш њихова скрнава лица,
 Скамењена,
 Да не осетиш њихов
 Задах,
 Да те њихов глас не дотакне.
 Њихове грозне намере
 Да не улазе у твоју кућу.
 Њихово лукавство да те не нањуши
 Лисичијом њушком.
 За храбре опасност је пролазна.
 Страх
 Дозива опасне,
 Као даљине
 И снегове Урала...

Прошетај до реке,
 Ослобођен
 Страх.

ПОРУКА

Нисам ја од оних
 Што откривају нове светове.
 Само сам реч открила
 И не усуђујем се
 Да заплвим у друге авантуре.

Не градим имагинарне грађевине,
 Нити убеђујем народ,
 Који још слуша,
 Да сам позвана да отварам нове прозоре.

Ја живим мирно у свом кутку,
Не заборављам биљкама да кажем добро јутро,
Не превидим потребе животиња,
Захвална сам за сваки тренутак
И гледам своја посла.

Успела сам у потпуности:
Имам име и кућу.
И све што ме окружује
Није ми претња,
Ја сам задовољна.

ЗАПИС

Обележити сваку травку
Избројати сваку грану
И лист сваки
И сва гнезда
пребројати кртичњаке
Дужину лозе у корацима
Јабуку и орах
Све у књигу унети
И чувати
За не дај Боже време
Кад стварност не буде
Никакав доказ

Своје присуство
Нећемо доказати постојањем
Већ бројевима и словима
И знаковима

Другачије нам неће веровати
Да смо ту

ПОСЛЕ ОВАКВОГ ЖИВОТА

Неупућенима све је јасно.
Немају никаквих недоумица
Око поделе плена и светла.
Њима нико није рекао гласно
Да радост није од господара
Да сан само олакшање ствара
Али није решење и није крај.
Неупућенима све је јасно
И не питају има ли смрти
После оваквог живота.
Само они који гонетају
У прошлост да би сутра видели,
Имају питања и нејасноћа.
Само њима није јасно
Да ли има смрти
После оваквог живота.

СЕДИМ ЗА ПИСАЋИМ СТОЛОМ

Шта да ти напишем у простору стешњеним утварама из
пустиње,
браћом и сестрама несталим у отворима за лифтове.
Усплахилено тражим слова на тастатури,
тамо-амо.

Касније, клизим на коленима кроз собе
и налазим да нисам у стању да са уста обришем неколико
капљица пљувачке
и устајалог млека.
Твоја коса је распуштена, а чарапе зарозане.
Бутине млохаве, очи стакласте, зуби гвоздени, дојке гумене.
Видим: обложена си смолом и катраном, обележена
траговима богиња, влажним капавцем, у кревету
ти шкрипе бубашвабе као каблови, док напољу севају жице,
шкргућу ваге.

ВРЕМЕ ЈЕ

Време је да нестане време
нек дође оно што још никад није било!
Нек из наших осмеха искочи птица певачица
и нека летњу кишу претвори у зимски сан.
Нек хладно око језера успава крокодиле и
док они спавају нек их мазимо по стомаку,
нек се постарамо да се уз њих што више приљубимо,
на тужној и лепој каљузи рушевина,
нек осетимо укус ветра и соли на њиховим образима
у самоћи плаветнила као љубавници.
Нек се грозница поподнева спусти
на таванску прашину коју моћни паук обасјава
тај блудни син с мрежом на отвореној књижи детињства
и нек се архитектура нових пустоши издигне изнад осећаја

носталгије,
налета снега преко лица, искре беса, горких дана пуних јецаја
и нек читав чопор звезда у лудом ореолу ноћи пуне мириса
залаје у сну!

НЕШТО ПОПУТ КОМИКЕ

Грејање сунца, ударање детлића, кркетање жаба, ноћ која
тоне у добру и топлу таму, само по себи не значи ништа.
Недостаје урањање у бескрајно поље ничега, озбиљно
ћутљиво и предано као ноћ. Недостају мутне ситуације,
са грешкама и мрљама и њихове склепане, умрежене
конструкције које ће се вечно осипати са свих страна и које ће
опстајати само уз помоћ трикова Једнозубих који даноноћно
јуре за корицом хлеба, одбаченим кондомима, мирисом
исцепаних чипки непознатих жена,
крстарећи од контејнера до контејнера.

После финансијског спокоја чекају нас надути црви.
После жбунова финих длачица испод пазуха
чекају нас масне странице новина у којима је била увијена
убуђала пилећа тртица, после стењања чека нас
нагла хладноћа у телу, после твојих размакнутих колена чека
нас
наталожена тишина мрачних соба најнижих официра, најнижих
службеника,
најнижих радника мрачних као мазут.

После мутног, лепљивог, тривијалног сплета сећања
чека нас нешто још јасније, још страшније.

Врелина гуштера на зиду.

Пауци у једноставној боји прљавштине
Малтер који се круни као зрео плод.
Дух траве што расте
кроз беле куће, сиве куће,

кроз тешка и лака тела.
Целина се распада и ти си већ у сопственој мокраћи,
и твоја лобања, та мајсторица
алузија и хистеричних жалопојки,
није више иста.
Муче је ћошкасти кругови сивих зидова
у којима лутају њени погледи
лутају и сударају се,
па најзад увис клизну
ка прљавој крпи небеса.
Још један налет гнушања,
а онда опет она злокобна светлуцања
у облику њихања лешинара који се забављају
у отровној барској трави.

АЛЕКСАНДРА ХАЈДИН

ПРАВОСЛАВНИ ТРИПТИХ БОГОЈАВЉЕЊЕ

Сваке ноћи
звездама потпаљујем ватру
и лик Твој тражим.
Ишчекујем догађај,
као што се ударац ишчекује.
Ма шта се десило,
додирнути ме неће.

Ништа се не разликујем
од тешких болесника
који само на себе мисле.
Ти си моја болест,
а бол за Тобом сећањем
попешујем.

Још једно Богојављење
без леда и снега.
Литија се по црквеном дворишту вуче
ко ово мало мене кроз живот што
пролази.

Водицом светом се умивам,
да сећања кроз поре не побегну.
И, све је варка...
Огледало је од лажних осмеха
напрсло.
Жеља за бекством каткад наиђе.
Водицу свету прстима разливам
да се сакријем,
да се очистим,

да се оперем,
да заборавим.
И опет исто.
Једино Твоја слика је на мом зиду.
На ексеру,
у срце закованом.

ЈОВАНСКА ПРИЧА

Јованска прича можда је ово
са много мраза у души,
сећања пуна на башту детињства
и младост која се руши.

Шкрипом ђерма одзвања јутро,
корене дуда у свакој је пори...
икона златна, пар жутих свећа,
кандилица, што до свитања гори...

Шапат мајке зором ме прене...
На трен се снови у стварност слију.
Грех неки давни у прошлост вуче,
све казне, у ноћ бесану се скрију...

И ти си ту негде. У измаглици те видим.
На путу до мене још чекаш ред.
Бол сам ти дао, сад хоћеш љубав,
јер, живот и јесте чемер и мед...

Сад немам снаге ништа да мењам.
Године тај тешки ланац нижу...
Лед је у срцу... нека те теши,
празни ме дани стижу...

ВАСКРШЊА ПЕСМА

Ко веру у срцу има,
с радошћу слави
Васкрс,
празник над празницима...

Душа српска
блаженством блиста
на дан васкрсења
Исуса Христа...

Опрост и љубав
брату од брата.
Христ је раскрилио
рајска врата.

„Мир вам“,
прво је рекао.
На Гори искушења
мудрост је стекао.

Јаје црвено
симбол је среће.
Наук,
из мртвила живот
нам креће...

Чуваркућу домаћин
на пиједестал ставља.
Страдање Христово
Србин не заборавља.

Рутавица је
у води заноћила.
Њоме је мајка
зором чедо умила.

Дом се шарени
од јарких боја.
Пуцају љуске,
не зна се броја.

Христос воскресе,
свуда се чује.
Воистину воскресе,
небом одјекује...

ПЕРИЦА МАРКОВ

ВОДО МОЈА ВОДИЦЕ

Водо моја водице

што течеш

током

ничице

Плови ме

плови

доле

и

горе

због једне реке

твоје је море

у шаци

једне ручице

Оми ме оми

кад се слијеш

води ме води

кад ме пијеш

Водо моја водице

што течеш

током

ничице

ЛАСТИЦЕ МОЈА ЛАСТИЦЕ

Надежди Петровић

Вукосави-Шпаковски-Савић

Ластике моја ластике

што кућицу ову надлећеш

и гнездо своје свијаш

Ластице моја ластице
друго моје сенице.

Крила су твоја смерна
ни црна ни бела
ко душа мала и смела
огољена и откривена.

Ти, сад одвећ прилазиш овде
и младе учиш свему
опет, када крену и спусте се - доведе!;

да нове подижу птиће,
без глади Исток да свију
у гнезду штале, или кућном трему,
док још је паперје у оделу
росне капи да пију
и грицкају црвиће!

Ластице моја ластице
што кућицу ову надлећеш
и гнездо своје свијаш
Ластице моја ластице
друго моје сенице

СВАКОДНЕВИЦИ ОВИХ ДАНА

Понедељак - уторак - среда - четвртак - петак;
ко рекао би о томе глас?
Испреда се нит: - вретену - време - преља.

а сама субота,
сама и недеља.

Па, да ли сам ја гост твој редак?
Јутро вече - подне и час!

Свакодневици ових дана
не буди ме више нико

јер, ти си моје клупче у оквиру;
капа, чарапа, панталоне
и ткиво у стилу и маниру.

Тиску словца једног
спустио сам перце лако;
волео радост ретког и споредног.

Речју, открио кутак света
и некад тихо плак'о
због мириса
једног малог цвета.

ДАН КАО И СВАКИ ДРУГИ

- МАЛОПРЕ СУ ДОЛАЗИЛИ ПО ТЕБЕ! - стигао му је смс.

- Готово је! - тихо рече себи у браду, седећи сâм у сепареу за масивним столом од ораховине, у полумрачној, не баш сасвим празној биртији на ободу града.

Конобар је распремио сто, односећи остатке доручка.

Црномањаста човек у сивом ланеном оделу, средњих година, стамен, негованог али напаћеног лица, из стаклене олбе досу у чашу црно, опоро вино. Извади последњу цигарету, кутију згужва и одложи је у пепељару. Запали цигарету, увлачећи дим снажно, затим отпи добар гутљај. Свестан је да га чека дуга, тешка робија после бесомучне судске борбе. Свестан, али неспреман да се с тим суочи баш данас.

Узима телефон са стола, вади из њега батерију и картицу, коју пржи на пламену упаљача. Телефон спушта на под и неколиким ударцима петом разбија га на делове, бацајући све то у канту поред стола.

- Овде ме неће тражити - пролази му кроз главу. И у праву је. Мала је вероватноћа за то. Ипак, стрепи.

Увек је одлазио у ресторане с пет звездица, крећући се блештавијом страном живота. Сада седи у овој од свега скрајнутој биртији и у њој се осећа лагодно, без обзира на положај у ком се налази. Свестан је да ће вероватно, чим крочи одавде, где га нико не познаје и не обраћа пажњу на њега, бити ухапшен и спроведен у затвор. Срећом, у локалу нема телевизора. Само звучник, из ког допире музика. Када буде у вестима, овде то нико неће знати.

У овој биртији још може слободно да живи. Да једе, пије, пуши, разговара с људима око себе. Да удише мирисе претежно распаднутих, али слободних живота, који пулсирају између ових зидова од црвене, препечене цигле, дрвеног пода и надимљене таванице. Овде је још увек слободан. Још само овде. Ово је

његова хипербарична комора, у којој његов живот добија још један импулс, док се круг не затвори.

Испија још вина. Осећа како му се течност спушта у утробу, грејући је. Не сећа се да је икада овако слатко јео: пржена крвавица, млади сир, кисели краставци из земљане чиније и врућа лепиња. А код куће би то било: воће, мусли, реш печеност с путером. У овом простору све има мирис и укус. И лакоћу.

Малобројни гости седе, опуштају се уз дим из цигарета, док им се топла жута светлост разлива преко лица. Пију кафу и ракију, у друштву или сами, али не и усамљени. Све тече у спором ритму, који их не јури, не гура: брже, брже!

У његовом животу је све било гламурозно. Непрекидна јурњава и стална бојазан од искакања из шина, у све већој брзини - били су његова свакодневица. Новац, само новац, и опсесија да пристигне непрекидно и без обзира на све.

Из дубине просторије посматра шанк. Неће да зове конобара, сâм ће отићи до касе за пултом и купити цигарете. Прошетаће слободно.

Посматра људе око себе: припити или пијани, неки су само долили на јучерашње пијанство, сви распаднути од тешког живота - од рада или нерада, како ко - али некако срећни. Он је међу њима, али није део њих, мада би волео да јесте. Размишља да ли га неко уопште примећује, да ли размишљају о њему као он о њима. Не, нико не обраћа пажњу на њега, као да не постоји.

Завиди им што живе потпуно слободно и што им за ту слободу треба врло мало, јер ни од живота не траже много. Огрејан њиховом безбрижношћу, само овде, док је заштићен овим зидовима око себе, држи се за сламку слободе.

Стигао је до пулта. Наручује кутију цигарета, не погледавши црвенокосу жену која седи крај шанка, с цигаретом међу прстима, испијајући гутљаје кафе.

- Зар је лепше бити сâм него у друштву? - обраћа му се она, благо се смешкајући.

Окрену се к њој, осмехнувши се из пристојности. Није јој одговорио. Из металног сталка узима данашње новине и, враћајући се у сепаре, дискретно наручује пиће за њу.

За столом брзим покретима распакује кутију цигарета, гледајући насловну страну. Нема никаквих вести о њему. Пали цигарету, нервозно листајући све до црне хронике. Ни тамо ништа. Одлаже новине. Ништа га, осим њега самог, не занима.

Отпоздравља црвеносој подизањем чаше. Гледа на сат: једанаест је. Кроз врата биртије, бучно, уз причу и смех, упадају два момка, доносећи шанкеру три-четири гајбе пића. Гости у локалу се смењују. Једни одлазе, други долазе.

Конобар му доноси још једну олбу вина, празни пепељару и брише сто.

- Допада вам се вино?

- Укусно је и питко - одговара.

- Газда има добар виноград на песковитом брегу - додаје конобар.

Гледа у њу. У црвенососу. И она у њега. По конобару јој наручује још једно пиће. На тренутак као да је заборавио на своју муку. Жена за шанком му се смеши. Прија му. Чини му се да је живот одлучио да попусти. Бар накратко.

Вино, опет, растерује мисли. А игра му у трбуху. Прилази шанку, стаје поред ње. Црвеносога га је скроз распалила. Дискретно спушта новчаницу и одлази према тоалету. Она за њим. Раскопчавши каиш панталона, седа на даску шоље. Она задиже сукњу, опкорачивши га. Смиче гаћице у страну, не скидајући их. Протрљавши се доле његовим удом, седа на њега, притискајући га гузовима, осећајући како је полако пробија. Он, смештен у њу, осећа њену топлину. Црвеносога меша куковима, па трза напред-назад, док се он јецајући пропиње и свршава.

- Ала си загорео! Као да идеш из војске или са робије! - изговара она никотинским гласом.

Каже јој да ништа не говори и она ућута.

Пали цигарету за цигаретом. Мисли распојасане. Направиће договор с газдом. И платиће - само да му дозволи да ради и живи овде. Нека му дâ малу собу с погледом на двориште. Тек мало сунца и ваздуха биће довољно. Овде га нико не познаје и нико га неће тражити. Свакако, биће обазрив.

Наручује кафу. Црвенокоса одлази из локала. У кафану улазе два млада пара и седају недалеко од његовог сепареа. Студенти, рекао би по књигама.

Друштво је прво причало гласно, па све тише, гледајући га испод ока. Или му се бар чинило да га посматрају. Боји се да су га препознали. Долазе споља. Телевизија, вести... Узнемирен је.

Младић плаве косе и девојка у тексас кошуљи најпре се љубе, па се фотографишу телефоном. Расположени су. Насмејани.

- Све је у реду - каже себи. Њихов смех му поправља расположење. Девојка у тексас кошуљи му прилази. Моли га да их фотографише.

- О, да, наравно! - каже он и слика их све заједно.

Друштво је још мало седело и отишло.

Мисли му, затим, склизнуше на ћерку јединицу, која је на студијима у иностранству. Не, неће јој недостајати новца. То је средно. Да би се школовала, прерано је отишла од куће. А када се буде вратила, када буде требало надокнадити сву пропуштену љубав - њега тамо неће бити. Туга га слама.

Испија вино и тоне у малу, блиндирану собу, без свежег ваздуха. Прозорче високо под плафоном, у решеткама. Без сунца и неба у њему. И смрад и чувар даноноћно над главом. Тешки физички послови чекају на њега. И батине, за сваку ствар, урађену и неурађену. Круниће се. Комад по комад. Док не нестане.

Ручак стиже. Пихтије, као предјело, па димљена вешалица, парче пржене кобасице, пекарски кромпир и науљена прокола, као салата. Мирис из тањира враћа га у село, у период када је био дете. Опрљено свињче диже се из паљене сламе. Чује смех одраслих, праћен смехом пренеражене деце. Зима, снег и топлота покрај бакрача док се топе чварци на крају дана. Тамо су и даље сви срећни. А њега траже да га воде.

Одмакао је тањир. Плаче. Наручује још једну боцу вина. Тражи рачун. Још мало ће посетети, тек вечерас има воз. Боле га ноге, не може да шета. То каже да га не би гледали сумњичаво и да би повратио мир у души.

Три старија мушкарца за суседним столом зову га да им се придружи. Треба им четврти за картање.

- Не, хвала, чекам пријатеља - одговара.

У биртију улазе црвенокоса жена и старији мушкарац. Седају за шанк и разговарају. Ниједном није погледала у његовом правцу.

Што је напољу тамније, биртија је пунија. У углу, на мало издигнутој бини, Цигани, музиканти, штимују инструменте.

Зна да ово не може вечно да траје, да мора да пође, али не може да се надише слободе. Гомила све у себи. После ће те слике полако трошити на малом, тврдом кревету који виси о ланцу, када светло утихне. Страх га је. Боји се. Боји се много.

Тешка, окована врата биртије нагло се отварају и два човека чврстим, одлучним корацима упутише се к њему. Прогутавши гутљај вина, затвори очи.

ЋЕСАРОВ СОЛДАТ ПАНТА ПЕРКОВ

Кад је Панта Перков из Карлова, као ћесаров солдат и подофицир, био на руском фронту, у горњем џепу нове униформе чуво је слику, као анзис карту, плавојке Еме Кочиш, сиротице из великог Сен Миклоша, коју су браћа изгубила на картама са неким пештанским мангупима. Панта ју је упознао док је био на обуци за подофицира, нешто мало пре Великог рата, у једном бечком куплерају. Била је то љубав на први поглед и она је, после само једне ноћи, толико заволела Панту да више није после њега 'тела да иде са другим муштеријама. Куплер мама, бесна Ерика, ју је због тога са својим пединтерима најурила на улицу. Панта је ту ноћ потрошио новце са којима је требало сестри да купи дукате које би понела као мираз кад се уда на јесен у Врањево. Али је добио љубав јачу од смрти која му је сачувала главу кад се нашао на руском фронту те јесени. Са Емом је Панта, трговачки калфа са занатом изученим у Темишвару, диванијо и маџарски, и немачки, а понајвише пољупцима и миловањем на голо тело, а богами и у оним другим стварима су се здраво добро разумели. На руском фронту се чуво од метака, а и друге од својих метака. Пуцо је, али више увис, ко да гађа птице, а не руску царску војску. Јуришо је, али никад није ишо напред, није 'тео с браћом да се коље. Верово је да ће, кад се рат сврши, отићи у Беч по Ему, да ће је за жену узети и са њом фамилију градити, толико му је била ваздан у мислима.

И после, кад су их заробили и у Сибир прогнали, веров'о је да ће, после свега, своју љубав пред олтар одвести. Кад се у село вратио после седам година, више није био момак, већ човек. Сестре су се поудале, отац остарио, мати оболела, а њему слеме пало на теме. Отворио је шпицерај и рачун'о је да ће, само мало да се скући, у Беч по Ему отићи, ако се није удала:

- А ето, до дана данашњег нисам више видио ни Беча, ни Еме на коју сам сестрин мираз потрошио и која ми је у рату главу сачувала - причао ми је Панта Перков, ћесаров солдат из

Карлова, пред свој осамдесет и осми рођендан, једне недеље пре ручка кад се враћао из цркве, као и сви старији људи.

ДОСТОЈНО И ПРАВЕДНО ЈЕСТ

Свашта је за свог века Панта Перков и видијо, и чуо, и прошо. Владари су се мењали, прилике су се мењале, а он је, чинило му се, остајо исти. Није воло ником зло да нанесе и да се због њега неко нађе увређен. Стално је водио рачуна да све уштима како ваља, а тако је било још дететом док је био, и у школу кад је ишо, и кад га је прота и учитељ Трбић испитиво из рачуна, и кад га је теро да чита песмице и да декламује, а највише је воло да пева и да буде за певницом кад су свеци и службе црквене. Знао је сва отпојавања, а и неколко тропара је још у раној младости упамтио. Једанпут је, док је био као ћесаров војник у заробљеништву у семипалатинској губернији, за време службе у сеоској цркви, међу многим руским народом и заробљеном војском, нехотице, након изношења дарова, пре појца црквеног, а ома после свештеника, сам, а да му то нико није тражио, онако на своју руку, а после му се чинило божијим промислом, отпојао „Достојно и праведно јест”. Нико није очекивао, а био је у маси света и сви су се окренули да га виду, и свештеници су се нашли у чуду, и жене, и деца, и људи, и около солдати, сви су се окренули да виде ко то поји. А он, Панта Перков, је пустио свој глас да се цела црква орила, и чинило му се да и не гледа, и да никог не види, и да из њега као да Господ пева, и сама мелодија клизи толико јасно, чисто и искрено, са вером из срца, да су се многи просто најежили, сви су на његово певање почели да се крстиду, и свештеници пред олтаром су се крстили, а он је певао као да призива анђеле Господње да скрате ту муку његову и овог народа који је по цичи зими, гладан, прозебо и изнемого, био осуђен на ратовање, болести и погибелъ коју није тражио, а коју су, ево, велики и моћни започели, а народ је патио. После те службе, људи су му прилазили и поздрављали се са њим, а неки су га и на ручак у њине куће позвали.

- Руси су ти таки - говорио ми је Панта - волу Бога ко и ми Банаћани, и мајцицу Русију и краља, а ми онда нисмо знали

коју земљу да волемо већ Србију, у коју нико у оно време од нас ногом није крочио, ал' смо сви знали народне песме и волели смо Карађорђа и Милоша Обилћа, и ко свеце смо их, за икону држали. Тако је то било време.

БОЉЕ САКАТ НЕГО МРТАВ

Кад је Панта Перков стига из војне у Карлово, његов комшија Јефта Јакшић, са којим се сигро од детињства, већ се увелико оженио и четворо деце добио, а заједно су наруковали у ћесаровој војци, само што је овај био домишљат и самом себи је пуко у колено и осто сакат, а говорило се:

- Боље сакат, него мртав за ћесара.

- Ето - говорио је Панта - за њим је четворо његови' трчало, а ја сам стига из Русије, а све сам једнако мислио на Еву, због које сам мираз сестрин потрошио и на фронту главу сачуво. А ја ништа, био сам ко сув јаблан што уме да говори: маџарски, немачки, српски, а и руски сам научио, и шта ми је то вредило кад ме оно моје, од срца рођено, за рукав не повуче и каже:

- Бабо мој.

- А после сам се и ја оженио из Беодре и две девојке добио - причо ми је Панта, једне недеље после божићне литургије у црквеној сали, док су паори пили вруће вино сас циметом и пушили ко на норму.

- Живот ми је много тог доно и дао, а још више ми је узо. Бог је био милостив кад ме је све до овог доба оставио да својим очима гледам овај свет.

АКО ОДЕШ

А шта ако одеш, измигољиш титрај
Који свако јутро чујем кад се будим?
Ако нема зора угледа празнину,
Упита је чему сада да заруди?

Замишљај ти очи, свесна шта ће бити -
Понеће те собом неки талас луди!
Нико те од њега неће моћи скрити,
А мене ће расап у срцу да буди.

А шта ако одеш лагано, да виде
Они што ће рећи - Он више не дише!
Ако срце моје на узбуну звони,
А очај наслути да те нема више?

Кад помислим на то, васиона хучи,
Језа ваздух тресе, а поглед је маска...
Кад помислим на то, страх ме обезнани,
Јер односиш ваздух мог животног праска...

ТРАГ

Снег је помео и последњи траг
И сада су изгубљени пути
До оног, што беше тајно драг...
Остали су сећања минути.

Коса моја не седи, но жути,
А његова је скоро сасвим седа...
И од свега могу само чути
Како ме кроз универзум гледа.

Он ме гледа, а ја му се смешим
И питам се шта се стварно збило...
Хтела бих да загонетку решим,
Али она пада ми у крило.

У крило пада ми са небеса
Та арија... Бићу сед и стар...
И смех и плач бејаху чудеса
Која ми је нудио на дар.

Снег је помео и последњи траг
И сада су изгубљени путеи;
Видим - плаче онај тајно драг
И вечност ми постају минути...

ЈАТАК

Никад киша не пада да би сузе опрала,
Или душу рањену, место кичме, савила;
Киша пада да би се уздах лакше отео,
Срце лакше сањало, у песму урањало.

Никад киша не пада да ти стопе сакрије
И путеве избрише, или на бег нагони.
Киша пада да би се ти, бегунац, вратио,
Да би свој грех схватио и сузом га платио.

Никад киша не пада да би ватру гасила.
Против тог се не може. Ћуд јој је силовита.
Киша пада да би те, неодлучног, спасила,
Да се на њој истопи освета хировита.

БЕЗБРИЖНА

Пролећу. Прелећу. Надлећу. Лете.
У души језна тмина,
Док оком жари варљиво сунце...
Влада чудна тишина.

Осмаграм. Посмаграм. Загледам. Гледам.
Знам, нема места страху.
Затим прошапћем (онако успут)
Молитву у једном даху.

БЛАГОСЛОВИ

Кад зароним у равницу,
Ту, где живот залелуја,
Видик пуца, небо пева
И све буја,и све буја.

Бечкеречке филарете
Грле трешњу која цвета;
У банатско верно срце
Вратићу се с краја света.

Млечним путем Банат плови
И слика на бајку личи.
Можда јава, можда снови,
Мога срца благослови.

Граднуличке стазе зову,
Док каруце бекријају.
Ту, где небо земљу љуби,
Успомене опијају.

Вашариште, Чонтик - варош,
Оповачка страна цела,
Уз Црни шор Доља села
У свитања росна, бела.

Млечним путем Банат плови,
А слика на бајку личи.
Можда јава, можда снови,
Мога срца благослови.

Кад зароним у равницу,
Крај Бегеја, старе реке
Ту, у Парку пољубаца,
Опет љубим усне меке.

Бечкеречка градска лира
И парадни кочијаши -
Све трепери од немира,
Срце куца до свемира.

НЕ БИХ

Не бих да пишем
Јер све су речи познате
А ово што бих рекла
Добро је сакривено
Између рањених листова
Оно мало душе

Не бих да плачем
Јер све су сузе познате
А ја бих да плачем тако
Да буде сакривено
Између поузданих осмеха
Што сваку сузу суше

Не бих да молим
Јер све су молитве познате
А ја бих молила тако
Да буде сакривено
Испод челичне воље
Где сви се снови руше.

ПУТОВАЊЕ У ТЕМИШВАР

Било је то путовање са ројем лептира у глави.

Господин у поштанској кочији на линији Велики Бечкерек-Темишвар, отпоран на топлину, а без иједног поља за сузу у себи, гледао је плес времена на јагодици свог малог прста.

Ваздух око њега у кочији био је шири него што треба, натписи на њему били су само овом путнику читљиви.

Ван кочије падала је равницом нека парадна киша, брзе магле промицале су мимо ње; господин је вадио камење из свог блиставог ума и бацао га напоље у простор, у маглу и кишу.

(Лак материјал његовог мозга сијао је у кочији. У унутрашњости господиновог шешира, положеног на сувоњава колена, почивало је оно очишћено време створено још пре настанка света.)

Путник у кочији одазивао се на име Теодор Бадрљица. Био је свршени студент философије универзитета у Халеу, који је у кратко време своје младости рибао главу (и утробу) читањем.

На великим школама, тамо где су обитавала узгајалишта мозгова, млади Теодор спознао је како човек краде сок од биља и како се разлаже маска земље, али тако да од ње не остане ништа. Само подробна празнина и љупки страх од ничега.

Младић је био из угледне племићке породице која је одлучила да га школује у Саксонији. Његов отац, Симеон Бадрљица, продавао је ливаде и ритску земљу да га ишколује.

Теодор се тако отиснуо у свет књига; ни у Халеу, ни у свом дому у Сенти није спомињао стварност него је ходао паучином трена и страственим путоказима мудрости плевећи сопствени ум од парчића звукова и светлости и замишљајући у себи да је он, Теодор - музика за птице.

(Путовање за Темишвар тог 3. октобра 1778. године за младића није био обичан пут. То је било једно од оних путовања која су могла да измене и њега и свет, а од његове

личности направе оно немилосрдно и изглачано зрно песка које брижљиво мери истанчаност бројева што разлажу светле заносе и регулишу трајање сенки на људским образима.)

Први његов одлазак у темишварски просветитељски круг његова породица прославила је свечано у њиховом летњиковцу на Тиси.

То је била последња септембарска ноћ у којој се јавила врућина, јежеви у шибљу гласно су се смејали, измишљена магла лебдела је над водом; месец у сенци над реком имао је чежњу бриге о птићу.

Јутро када га је породица испраћала на пут било је за Теодора нешто посебно. Отац Симеон, са угледним брком на лицу и сувом сузом у оку, стајао је усправан. Мајка и сестра брижно су јецале. Гомила сунчеве светлости играла је на трему; јабука у врту немилосрдно је расла.

Теодор је ставио шешир на главу; облик сенке што тумара пловио је Тисом...

Насупрот овог господина седео је нешто другачији човек чији се портрет топио у невремену што се ваљало око кочије.

(Појава човека указала се у кочији у искрзаном капуту. Човек је носио прапотопску тескобу у ушима и мало ведрији врисак на јагодици кажипрста.)

Међутим, његов поглед усмерен на дно кочије одавао је особу која је могла бити или чувар хлебова или персона којој се лагано окрећу птићи у леглу.

Човек је путовао у манастир Бездин, северозападно од Темишвара. Иза њега, у крчми „Код истине у веку“ у Великом Бечкерекy, остала је непроспавана ноћ у опсени или „једна ноћ на странпутици“, како је незнанац говорио.

Сву ноћ, на каменитој гори, човек је цедио горку воду из стене што му је клизила преко дланова и одлазила у распуклу и суву земљу. Сву ноћ мучно и тешко човек је понављао радњу којом је ситнио камен и све време вода је бежала од њега, остављајући му само три капи да овлажи испуцале усне.

Било је то лето, велика врућина; онда је у лето ушла зима и вејали су снегови. Множина људи огрнута кожусима пролазила је мимо њега; био је отпоран на њихове погледе и ниједно људско лице није запамтио.

Када су се људи изгубили у међави, остао је сам. Зајечао је. Учинио му се као да пурпурни звук излази из њега.

Викентије Крумовић био је иконописац, последњи са чудесног простора соларне посвећености што се рађала из дуге линије шапата и пропасти масивних звезда и која се неговала до тридесетих година 18. века у иконописачким радионицама између Шар планине и Ћустендила.

(У поменутиим радионицама, у којима су се налазила складишта људских корака и прашњави угао времена, опстајали су из подсмеха претходних векова очувани фијуци мисли што су дисали у старим кишама које су падале на том простору плавећи закоровљене путеве и тугу која се преливала из посуде прошлог времена.

Сви иконописци у тим радионицама од четрнаестог века до четврте деценије осамнаестог века сликали су светлост на иконама помало померени из облика, нешто искошени у односу на вечност, са доста оне стрме нежности која је обично настајала у јутрима што свирају или у ранама на људским погледима.)

Прво стајање кочија је имала у селу до Бегеја, тик поред реке што је текла необузданом спорошћу.

Теодор Бадрљица први је закорачио из кочије.

Дан је био ведар и чист, река се уливала у небо, погледи људи причали су о чуду очију.

На Теодора, одједном, навалио се чопор мудрости. Он се стресао, похрвао се на трен са том заносном гомилом; у главу му је наврла мисао о унутрашњем животу гвозденог клина забијеног у конструкцију дрвеног моста који се извијао преко реке.

Викентије Крумовић остао је у кочији. Кроз отвор прозора угледао је парче реке и у њој рибу без наде што својим дахом бојила воду у прозирно плаво.

У селу је у кочију ушао још један путник. (Са жутим лицем пуним црвоточне неверице.)

Особа која је ушла у кочију донела је пропаст тишине: отворила је причу о времену, о усидреном песку трајања на небу, неухраћеним коњима што вуку кочију, о офуцаном људском жвакању и ноћашњем неправилном преламању месечине над селом и реком.

У једном трену, а усред велике приче, нови путник неочекивано је и нагло заћутао.

Узнемирен поглед пао му је на књигу која је почивала у крилу Теодора Бадрљице. (На лицу незнанца, намах, паралисао се мишић осмеха.)

Нови путник имао је од страх од слова и поглед на њих изазивао му је језу у корену косе.

Човек је дрхтао. Онако као кад лоше вари или кад му на телу правугаоник цртају четири буве. Или као кад се тело страсно спрема за двобој са заносном, једром дамом.

Поглед незнанца бивао је избезумљен, дисање кратко и скоковито; нови путник постајао је лак плен мрмљања као онда кад душа безмерно трчи.

„У њему пландује болест“, помислио је Теодор Бадрљица. „Највиши јади у ткиву... Или се прави да је зликовац.“

„Можда му пада сен“, мислио је о човеку Викентије Крумовић. „Можда га узнемирују развалине летњих трава у јесењем пејсажу или нема допуштење да лети...“

Кочија је продужила даље. Већ је обукла своје одело за путовање у сну. Кочијаш на њој швићнуо је меко бичем коње по сапима; накашљао се, нос му је непрекидно и тачно показивао североисток.

Право из врелог неба плуснула је киша, наишао је огроман, неискрен облак; међу замореним облицима у равници појавила се идеја о густом ваздуху.

Вићентије Крумовић пажљиво је шарао по јутру душе. Њоме се котрљала једна нагнута суза. Видео је себе - дечака како плаче под месецом. Између њега на ободу села и поља светлости које му је ишло у сусрет налазила се права провалија несећања. Дечак је дисао, дисао, дисао...

Први строј метеорита улетео му је у поглед.

Иконописац се тргао, као из сна. Стресао се. Видео је кишу која је страшно лила.

На путу стварало се свима доступно плато.

Кочија се зауставила у следећем селу. Чуло се шљапкање чизама у бари. Звук је прошао поред ћутања коњског измета. На вратима кочије кабаница је силазила са леђа свог власника. Међу путнике ушао је човек мрке пути, великих црних веђа, са слободним воњом дебеле коже на образима.

Језа му је пролетела телом. Угледао је два странца од свиле која су се у трену збила један уз другог.

(одломак из прозе)

ИЗ НЕДОВРШЕНОГ РУКОПИСА МИЛЕТСКА БЕЛЕЖНИЦА

„Неки тврде да је душа помијешана у читавом свемиру. По томе је можда и Талес помислио да је све пуно богова.”

Аристотел: *Метафизика*

Мили лишће у мени
Под шаркама пупим
Кад год ме отворе
Дозива шума

Служим овде, одговарам
Не могу сад
И знам да је исто
Моје никад и сад
(Врата)

Двоок, троок. Крилат
Сунце ми спреда и с леђа
Никуд не мрдам
Трепнем тек, све видим

Граница кише где је
И где се дрва грле
Приђи ми само
И ти ћеш видети
(Прозор)

У земљу урастао
Слама у оделу
Без кривице распет
Жежен, закисао

Од толиког света
Сам, збора ни говора
Птици човек
Човеку ништа
(Страшило)

Свет обиђох
Уздуж, попреко
До земље црне
Ништа не видех

Туђе око носио
Туђим загрљајима хрлио
Награда ми, посред чела,
Жвака изглодана
(Ђон)

Напред и само напред
Силом вишњом гоњен
Свију тужни господар
Моћи суште лишен

А колико пута бих
Ток да зауставим
И да се вратим
И да све вратим
(Сат)

Бескрван, безмесан
Податном празнином осмишљен
У чекању првог
Ребром да ме поглади

На чивилук рамена огрне
Дугметом да ме закључа
И руке разигра
Утробу на зајам да
(Капут)

Ако није овај
А није ни онај
Неко мора бити
Јер одувек тако бива

А друга ми гуравој
Судба намењена
За друго тесана
Не за све да будем крива
(Левча)

Навек тучен, печен
По рогу, по репу
А на лицу красте,
Плика ни ожилъка

Од јаре и жара
Даљине плетем
Још себе да поткујем
Да одјездим и ја
(Наковањ)

На уранку сјајна стрела
Обалама кумовао
На плећа кућу пртио
Сад у лонцу рахитичан

Зарђалих нада чекам
Чекић хирург да ме...
И чивилук нека будем
Sic transit gloria mundi
(Ексер)

Туђим перјем окићено
Туђу косу чешљам
И туђа отварам уста
Животе туђе живим

Не-Ја и Ја суочени
Нешто и пука слика
Јесам ли, има ли ме
Иза су моје тајне. Уђи
(Огледало)

ПЕСМЕ

1.

Вечерас отварам вашар тишине
И зато речи гутам.
У мору расутих рима
Не пловим...
Само плутам.

Бешумно миле
Водене виле...
Пијан од стида
Месец се скида...
И клизи жут
Под зоре skut.

Ништа ти више нисам...
Вечерас отварам вашар тишине

Бол иза кости
И једно опрости
Тужни су гости.
А то што одзвања
Душа се одрања.

Ништа ти више нисам...

2.

Ноћас кад Свемир
оседла Немир
и швићне звездано тло
Шмугнуће тихо све моје чежње
негде у душе дно.
Рзаће ноћ ко пастув пропет
звезданом гривом

тераће дан
Копитом оштрим разбиће месец
а ја ћу само пружити длан.

3.

Некад су оружје носили храбри
Некада зли, опаки људи
Некад џелати под лицем правде
Хиљаде смрти родише људи.
И свака опрост и милост тражи
Наздравља с чутуром пуном крви
И свака смрт се живота боји
И свакој срце изједу црви.
Бездушни људи ратове воде
Под светлом моћи Луцифер слави
Краљеви таме рачуне своде
Милост се болом, јецајем дави.
И ко то брани од мајке чедо
Од мора небо и од тла воде
И ко то уопште има право
Окове стављати ради слободе.
Погледај доле понизно молим
Сваком је оцу до чеда стало
Ако ме учиш да тебе волим
Молим те узми огледало.
Јер ти си творац неба и земље
а ми смо прављени по твојем лику
Не цртај крвљу, тамом и ватром
Са мало светла поправљај слику.
Помилуј теме дланом голим
Милост што пружаш вером се врати
С вером у тебе ноћас се молим
Сиротој чељади у душу сврати.

4.

Хоћу коња да ми купиш
Белогривог

Копитама варнице да баца
Без седла да га јашем.
Хоћу на вашар да ме водиш
Петком
У Дебељачу
Лицидерско срце да ми купиш.
Хоћу у зору да ме будиш
Пре петлова
Да на хлеб врућ миришим
Док ме љубиш.
Хоћу три брезе беле
Крај бунара
Мушкатле на прозоре
Краву
Прасад... ал ону црну
Фуруну са запећком
Креденац са кључем
Дуњу, крушку и трешњу
Гуске...
Можда и једно јаре
Псето и мачка
Лонце на туфне
Цветну кецељу од цица.
Фиранге...
Салаш у бело да окречимо
Басамке црвене да буду.
Од цигле фластер до бунара.
Хоћу и роде на димњаку
Ластина гнезда у штали
И ноћну фрајлу испод прозора...
Хоћу...
У цркви да ме венчаш
У ветар да ме обучеш
У сунце да ме претвориш
Од жеље да изгориш...

НИШТА И НИГДЕ

„О, не воли, не воли ништа
ни књиге ни позоришта
као учени што воле“
М. Црњански

О ја не идем
Где учени иду
Као негда што сам ишла
Ни у музеје
Ни у позоришта
На Бродвеј
Више не бих ишла
Не волим мјузикле
Не гледам подвезице
Испод сукње глумице
Која у истом трену гле!
Плеше и пева

О ја не идем
У пазарни дан
Где обичан свет иде
Ни у супермаркете
По хладно пиле
На пијацу у суботње пре подне
По ротквицу лук и зелен
Смрзнуте харинге
Донесене са Балтика
Или из рибарског села
Са Босфорског мореуза
На чијим обалама
Угледах црног рибара
Дугачке штапове

Пуштене са моста Галата
До тајне мреже са црном рибом

О ја не идем
Ни деца где ходе
За време ферија
На игралишту у парку
Где трче за лоптом
Или лептиром у ваздуху
Мамећи осмех
Заљубљеном пару са клупе
Не верем се о дрвеће
По јабуку са највише гране
Као да ме прате шерпаси
Погледи старца и старице
У шетњи са унуком

О ја не идем
Ни докони људи где иду
У кафане боемске
Четврти Београда
Где абери се уз звук тамбуре
Шире брзином светлости
Пре свих не знам:
Ко је написао роман године
Ко најбољу књигу поезије
Не знам кога ће
Ставити на престо
Ни на мотивационе говоре не идем
Што пуне амфитеатре учењем
Живот је сунчана Прованса
Мисао каква је
Живот такав је
А не ово снежно лето што живим

О ја не идем
Верујући људи где иду

Недељом у зору
Уском стазицом
У белој чистој кошуљи
У цркву да се молим
Не палим свеће за мртве
Ни за живе
Наизуст не знам молитве
Не заустављам корак кад чујем
Звоно под сенком брезе
У шпилу на Метеоре не идем
По зазиданог монаха
Чије сам тело пожудно гледала
У ништа више не верујем
Много много сам грешна

Ни пастир куда иде
За стадом не идем више
Као што сам негда ишла
За звуком фруле
До тора
Изнад којег само висе облаци
У коме се беле јагањци
Затворени због великог снега
Великих сметова
О ја само идем
По белом беспућу
Разређеном белом ваздуху
У чарапама које си заборавио
За твојим босим стопама идем
Из тачке А до тачке Б

Из ништа у нигде
Из ништа у нигде

ХАЉИНА

Кад видим
човека који лута
У подераним крпама
Или човека који спава
На поњави
Са псом у локомотиви
Испод надвожњака
Помислим:
Ти си тај човек
У трену
Претворен у просјака
На крају наше љубави

И пса кад препознам
Међу мноштвом паса
Негда белог као пасуљ
Са трпезе Хиландара
Сад чађавог као лула морнара
Како лута од врата до врата
Помислим: Ти си послао тог пса
Да ме препозна
Међу баченим књигама
Перјаним јастуцима испијеним флашама

Кад видим лепог
Глувонеог човека
Како прстима шири слова
Као панталоне каиш хаљину
По танком ластишу
Склоном кидању паду
Помислим: Ти си нестao
Престао да шапућеш Душо и Драга
Ти си тај лепи човек
Мог изгубљеног имена
Занемео онога трена
Када си викнуо Збогом!

Али по чудесној игри прстију
Описивању главе рамена
Врата очију видим да то нисам ја
Не допада ми се та азбука
Сенка на том цртежу
Та жена о твоју руку обешена
Нисам ја чак ни штипаљка
Која држи ту лаку хаљину
Пуну ваздуха

СРПСКИ НАЦИОНАЛНО-РОМАНТИЧКИ ДИСКУРС

Разлике између европског и српског романтизма проистичу и из супротстављања два погледа на природу. У даљем тексту показаћемо да су особености српског (националног) романтичког дискурса, у контексту односа према природи, израженији у поређењу са европским. Ова тврдња проистиче из садржаја народне епске поезије, најизразитије националне творевине српског народа, која у својој основи почива на традицији и обичајности. „Романтика природу као основу нормативности види у обичајности и традицији, које постају место и извор нормативности.“ (Брдар, Милан. *Узалудан позив*, Stylos, Нови Сад, 2005) Зато ће предмет наше анализе бити јунаци наше епске поезије и њихови поступци у односу на романтичку нормативност садржану у обичајима и традицији.

Можемо се сагласити са дефиницијом општих, познатих ставова који романтизам карактеришу као књижевност која својим предметом сматра свет човекових осећања, даје предност ирационалном у односно на рационално, надахнуће тражи у далекој прошлости, посебно у средњем веку, и развија интересовање за усмено стваралаштво властитог и других народа који су били ван западноевропског културног круга, јер ова дефиниција, између осталог, потврђује разлику између нашег и западноевропског романтизма. Европљани су се, посебно Немци, одушевљавали нашом епском поезијом, дивили се херојским подвизима уметнички вешто извајаних ликова српских јунака, а у нашем народу они су постали незаобилазан елемент генетског кода који је, посебним обликом комуницирања, синкретичким музичко-рецитаторским усменим преношењем, утискиван дубоко у (под)свест надолазећих генерација.

У српској историји дошло је до значајне, епохалне промене кроз описмењавање и победу начела Вука Караџића (1847. године), која, у ствари, уз Његошев *Горски вијенац*,

Радичевићеву збирку песама, и Вуков превод *Новог завета*, са новим стандардним језиком, у основи народним, обележавају почетак српског романтизма. Управо је за национално-романтички дискурс од изузетног значаја коначан наговештај стварања новог, стандардног језика базираног на народном српском језику, јер „основно одређење дискурса гласи: Дискурс је динамичко јединство моћи, вере и знања у активи језика.” (Брдар, Исто, 149) То значи да није могуће говорити о нашем прецизно и јасно дефинисаном дискурсу без постојања стандардног српског језика. Стандардизација српског језика је од изузетне важности за настајање романтичког дискурса, јер, пре свега, стандарни језик није постојао, а веома је важно и то што управо народни језик постаје основа новог стандардног српског језика.

Српски национално-романтички дискурс осликава наша романтичка књижевност. Како народна, која је после 1818. објављивањем прве Вукове збирке народних песама од усмене књижевности прерасла у писану, тако и уметничка (Змај, Ђура Јакшић, Бранко Радичевић, Лаза Костић). Није у овом случају реч само о дефинисању стандардног српског језика, већ о томе да се, осим народне поезије, на „новом” стандардном језику могла стварати и уметничка књижевност. Уз поменуте песнике и њихова дела добар пример је и Његошева филозофско-медитативна поезија у *Горском вијенцу*. Народни српски језик је представљао спону између изванредне, јединствене епске поезије и будуће српске књижевности која нам је, врло брзо, у историјски гледано веома кратком периоду, донела и прву Нобелову награду.

Ако обратимо пажњу на дефиницију по којој владајући дискурс није потпун, односно и не влада, ако не постоји „динамичко јединство (његових елемената, примедба СБ) институције, ауторитета и ума у медијуму језика” (Брдар, Исто, 149), долазимо до закључка да је за постојање владајућег дискурса неопходан језик којим се говори и пише, који се разуме, који је свима познат. У 18. веку у Србији још увек влада неписменост, а у 19. се у ужем кругу малобројних писмених људи највише користи славеносрпски који није у духу нашег

народног језика, и који је коначно, 1868, потиснут новим Вуковим језиком и правописом. Сматрамо да је за дефинисање српског национално-романтичког дискурса од великог значаја успостављање стандардног српског језика и због тога што је његова основа народни језик, језик народне поезије. Дакле, тек по усвајању стандардног српског језика створени су неопходни услови за прецизније дефинисање српског национално-романтичког дискурса, односно он је постао препознатљивији.

Колико год да је рад Вука Стефановића Караџића на сакупљању наше усмене поезије обележио једну епоху и сачувао ово наше национално благо, он јој је, записавши је, дао нову димензију. Она се више не слуша уз породични огањ и не певају је гуслари, неретко додајући јој понеки нови део или стих, и, свакако, то више није иста поезија, јер се, након бележења у Вуковим збиркама, могла читати у потпуно другачијем амбијенту и са много мање снажним укупним утиском, уз преовлађујуће чуло вида. Ипак, појава и дело Вука Караџића су допринели да наша, јединствена усмена поезија, добивши свој писани облик, остане вечно забележена као најузбудљивија, најискренија и најснажнија европска поезија романтизма. Она је осликавала епоху дуготрајног ропства српског народа под Турцима, све патње и надања једног поносног европског народа који је своју несрећну затеченост на раскрсници источно-западних путева платио и плаћа стотинама година небројеним људским жртвама. Српском народу је био потребан национални јунак (или више њих) који је довољно одважан, mudar, храбар и способан да се супротстави турској сили, данку у крви, праву прве брачне ноћи, наметима и зулумима, свадбарини, отимању девојака и жена, ропству какво није заслужио ни провоцирао. Српском народу, потлаченом и пониженом, преостало је једино да ствара поезију у којој српски јунаци, храбри, снажни, спретни, мудри, побеђују Турке и да, седећи уз огањ своје мале дрвене куће, док једноличан звук гусларских фраза и снажан глас певача одзвањају кроз стихове и у победничком тону славе подвиге најбољих српских синова, бар на тренутак осети слободу и радост какву је доносила јуначка, епска народна песма. Она је бодрила, давала снагу, чувала традиционалне вредности, она је крепила намучени српски народ.

Много је у нашој епској поезији јунака који би могли да буду предмет нашег интересовања, почев од Милоша Обилића, преко Бановић Страхиње (касније Малог Радојице, старца Вујадина, Милоша Војиновића), све до Марка Краљевића по коме читав један циклус епске народне поезије носи назив. Ипак, намеће се утисак да се све најлепше јуначке песме повезују са косовским бојем, кроз тзв. преткосовски и косовски циклус, што је и разумљиво, јер ова битка, земаљски пораз, а „небеска победа“, никада неће бити избрисана из колективне свести српског народа. Пораз на Косову определио је будућност српског народа, поставио га у улогу вишедеценијског слуге који је морао да потисне свој понос, непокорност и слободољубивост и чека прилику да поново постане слободан. У епској народној поезији непрестано провејава прикривени бол и патња због ропског положаја и зато у готово свакој песми наши јунаци, често надљудских особина, побеђују турске противнике.

Колико год у вечности српских митова остали неизбрисиви ликови косовских бораца, кнеза Лазара и његових витезова, исто толико је, с друге стране, тешко променити у народу окамењену легенду о издајству Вука Бранковића, историјски ничим поуздано поткрепљену.

(извод из рада „Национално-романтички дискурс на случају српске епске песме“.)

Млинару,

Топе се и као квас бујају у твоје, млинару, небеске откосе
влати меке зелене пшенице што ти између прстију ничу.

Те твоје руке жрвњалице, тутњалице, млинару,
господарке сојенице, воденице
наводилице.

Низ орошене груди у којима у сепету твога срца капље
Просо, жито... а твоје руке, млинару, отресају росу насумице.
Теку млазеви кваса нарасле твоје сојенице.
воденице.

И полуразмакнутих ногу, стојиш у замаху, млинару...
Нетремице.

И знаш да сипац већ божанско зрно нагриза...

Радо бих да ти придржавам, благо надланицу и да разгоним
паучину, окрупину у твој млину, млинару.

Да прикупљам зрневља и да их на твој нарамак слажем.
А она да се осипају у раскоши бескрајности.

Да ти њима на уранку посипам стазе којима увек ходиш
Док воду на једну воду, на своју сојеницу, воденицу у
радости наводиш.

И да ме жрвањ у том тренутку привида заустављености
благо заноси као твоји замаси, откоси

И да ти бришем орошене капи, жеравице зрња у клопоту
нетремице

И да понекад, потпуно неприметно почистим кукољ твојих
позлаћених влати пшеничице, здравице .

Мирно, ненаметљиво. Издалека.

СВИТАК Тренутак који траје (Техника-сфумато)

160

Тамо у дну дворишта, кроз измаглицу, назире се некаква кретња, једва приметна, тик уз влажно тле. Помислио би човек, мили нешто испод листа и покреће га тамо-амо, безуспешно. Можда какав мрав или гусеница у својим последњим трзајима пред повременим, али све чешћим ударима хладних јутарњих таласа. Некако се то мешкољење чини безопасним, али истовремено и нелагодним за људско око. Не престају ти замаси у кратким размацима. Влага само наглашава тај трагизам лаганих али нејасних покушаја. Лист, невелик - пре би се рекло - листак, омален скврчен и отежао од јучерашње кише и јесење слане, чује се како кврцка, пуцкета. И сахне под благим али јасним сунчевим снопом и теретом влаге. Жилице му оквргавиле још јаче као да се узалудно напрегнуте, не мире.

Топлота га пресавија мењајући му контуре, а он се под њом вртка и трза у лаганим и спорим размацима. Заглављен као угрушак заустављен у кртом људском крвотоку. Као да се цео свитак сунчевог снопа на тренутак усмерио у ту храпаву, дотрајалу површину живота. Тако ожутео и излишан, грчевито се савија и брани пред смртоносним зракама, убрзо губећи и свој природни облик. Постаје тако сагорела хрпица аморфних и угашених честица, спремних да се саједине са оним што их ствара.

Тако леп и истинит призор (ни за кога одигран). Јесења варка о трајању преолистале природе.

То је та чудесност кратког и неухватљивог јесењег сажетка у један тренутак људског трептаја.

Сигурно је да ће, баш ту, у том трептају, трену, већ првим пролећним јутрима слетети некакав поранели и необазриви инсект, буба-мара, можда птица, прва пчела, да у налетима прве пролећне глади покљуца или посише, или ти слети на остатке уситњеног лањског живота.

РАЗГЛЕДНИЦА ИЗ СУСА

Две жене на пешчаној плажи. Сус... Једна у европском маниру - бикини на две-три везице, препланула, већ традиционално несвесна своје нагости, немоћно, русоовски стопљена са природом из ситости, самољубља и монденства, змијолика, човеколика, црвенолика, а друга, увијена у тканину, забрађена, обмотана (купа се потпуно одевена), свесна своје прикривене нагости, обуздана, па отуда и довитљива и мудра у својој чаури... Ларва.

Обе се отискују ка пучини, осећајући исти ветар на потиљку, податно и опрезно, обе свесне близине оне друге. (Не)познате у (не)познатом. Обе умерене, прецизно одмереним растојањем, али и љубопитне, притајених, али будних погледа које једна другој упућују. Рекло би се - премеравање у различитости. Док Арабљанка посматра Европљанку, назире се презрење и истовремена завист због те слободе и склискости коже која несметано, али ипак пред тим осматрањем, помало постиђено дише, а притом, Европљанка, у први мах, супериорно, размахујући се својом путености, верује да су слобода и лепота у том неограничавању једино могуће. Али, након само неколико отворенијих погледа...

Посматрање прераста у голу комуникацију, као опицавање, да би се већ у наредном тренутку, преобразило у осмејак, обострани, а потом, сасвим јасан, леп, чист и близак осмех, као пресликан, мерен увек отвореношћу и лепотом осмеха оне претходне. За сваки случај.

Да би се затим једна, небитно која, приближила и осмелила (иако за смелост ту није било потребе) и приупитала, прво на француском (свакако Арабљанка) да ли је ова друга дуго у Сусу, да би жена европских манира, једва дочекавши, одговарала потпуно занемаривог садржаја, али озареног и широког погледа...

Потом би ова у бикинију рекла да је овде заиста лепо (на америчком енглеском), да би је Арабљанка питала да ли је ту са породицом и кроз смењивање одговора и питања обе су се

препуштале таласима, сагибале, љуљале несметано, овлаш говорећи и будно једна другу посматрајући.

Арабљанка би одговарала да су њена деца у шатору и да спавају (реч је о оним импровизованим пругастим, бедуинским шаторчићима причвршћеним за сунцобран и доњим крајевима потрпаним песком које Арабљани доносе на плажу, ту се оне скривају пред погледима света који пролази и најчешће и не мари много за њихове житеље) и да јој је овде лепо, да би је ова пак, друга, глистолика, змијолика, посматрала тако у том заједничком њихању у таласима отвореног мора и помислила колико је лепа, али, тако, обавијена тканином и отежала од ње (што се посебно могло уочити приликом изласка из мора), некако, помало и несрећна, као у крлетки, нераспевана и одвојена од свега . Ларва. Лепа и непредвидива.

А себе, тако обнажену, није сада доживљавала нимало сретнијом, бивајући свесна свих одређења која су је снажно обликовала вековима. Лепота и умеће обликовања жене. Вештина, која пароксистично уме да склизне у манипулацију.

(Али, ко на мору, у песку, у тој ситости и осољености тела још има снаге о томе да мисли...)

И обе би се тако у пријатности њихања смешиле једна другој, безбрижно и податно мору, личећи сада полако, једна другој, једна на другу - обе утешене и разнежене пред чињеницом о истоликости женскога рода.

БАЛАДА О СМЕТЕНОЈ ЖЕНИ

Немој да се губиш тако лако.
И не буди сметена жена.
Док моје усне љубе
твоја гола рамена,
Месец гледа немир руку,
како додирују нагост твоју.
Слушај:
васионом
уздаси наши језде.
Предајеш ми се,
док у мојој коси сневају звезде.
А негде далеко,
на другом крају света,
мирише пролеће
и опет се ласте гнезде.
И своју цену има
сваки тренутак среће.
Ти добро знаш,
да све се опет окреће и
да никада бити исто неће
као први пут.
Ни ти, ни ја,
немамо више куд.
И не можемо даље
кроз ноћи беле.
Опет ме гледају очи
љубави жељне и гладне,
а руке хладне,
само желе
да се згреју у џепу мог старог капута.
Спокојна си и
кажеш да не можеш
на мене да будеш љута,

јер знаш да је дошло време
да опет љубим колена твоја.
А ја никада нисам био њен,
као што си ти сада,
мила,
заувек,
само моја.

ПУСТИ МЕ

Не зови ме више.
Нека утихне мој немир.
Пусти ме.
Нека ме олуја живота
однесе кроз усамљени свемир или
на неке обале друге.
Не зови ме више.
Не разумеш ти моје туге и
маглу у погледу.
Пусти ме.
Наћи ће ме неко и
опиће ме топлина тог загрљаја.
Помислићу да сањам
док ходам ивицом бескраја,
пијана од среће.
Само у сну људи се воле.
Не зови ме више.
Пусти ме
да сањам!

ПРОЛЕЋЕ

Твоје сам пролеће
Што боји стазу
док ходаш,
у бордо џемперу,

повијених рамена.
Завлачим се тихо
у постељу од јоргована.
Моју жељу да не будем сама
разуме пролећни ветар
који лута кроз јутарњу тмину и
гране старе маслине,
поспане.
И када све стане,
разумем тишину и
дрхтај руке која се изгуби
када зарониш у моје дубине.
Молим Сунчев зрак да сине и
те враголасте очи пољуби.
Слушам птице
у дану,
у коме је довољно што си ту.

ЖДРАЛ

ТА-ДАМ ТА-ДАМ-ТАМ-ТАМ-ТАМ

Воз је кренуо. Девојка се љуљајући пробијала кроз ходник вагона, завирујући у купее и тражећи слободно место. Један купе је био скоро празан. У њему су седели млада жена у дубокој црнини, а до ње малени дечак крупних црних очију.

- Да ли је слободно?, упитала је показујући према седишту до прозора, наспрам младе жене.

- Да, изволите, одговорила је млада жена, скривајући тужни поглед међу скупљеним рукама на крилу.

Два пара крупних црних очију љубопитљиво су пратила сваки корак у њеном кретању ка слободном месту, што није могло остати непримећено. Мила се осмехнула дечаку, што је резултирало узвратним широким дечјим осмехом. Одложила је своје ствари и сместила се тик уз прозор, желећи да се тако што више искључи из стварности. Облици које је посматрала кроз прозор све више су убрзавали кретање. Игра светлости, развучених облика и протока времена стварали су у њеним очима лепоту фотографије са дугом експозицијом. Утонула је у своје мисли.

ТА-ДАМ ТА-ДАМ-ТАМ-ТАМ-ТАМ

Одскакивала је конзерва пива у бесу руком срушена са стола. - Не желим да те више слушам! Рекао сам ти да нисам спреман!, викао је младић, борећи се са паником која му се полако пела уз грло, подстакнута лупањем срца. Читав један

живот који није био његов, његова будућност коју није тако замишљао пролазили су му пред очима, а он је отресањем главе желео да те мисли одагна што даље од себе.

Она је седела на неразмештеном кревету студентске собе, чврсто се рукама држећи за његове ивице. Бол услед стискања спречавао је сузе да се издајнички скотрљају низ образ.

ТА-ДАМ ТА-ДАМ-ТАМ-ТАМ-ТАМ

Заклопарао је воз гласније и тргнуо је из размишљања. Угледала је свој одраз на прозору и видела одраз унутрашњег превирања. Видела је голу истину, која је цртала обресе стварности по музгавој површини.

- А да ли је мене неко питао да ли сам спремна?, издвојило се питање у простору.

Поглед јој одједном привуче нешто сићушно, заглављено у гуми која је уоквиравала прозор. Примакла се и, о, чудеса, угледала сићушног ждрала од папира. Неко је од омота за чоколадицу, који је требало да буде бачен као ђубре, начинио ову лепоту.

- Колико ли му је само требало стрпљења да прецизним савијањем сачини ову фигуру птичице?, питала се Мила. Да ли је проналазак овог симбола среће и чистоте неки знак?

ТА-ДАМ ТА-ДАМ-ТАМ-ТАМ-ТАМ

Шкрипао је кревет у студењаку док су се њихова два нага тела увијала. Руке и ноге су проналазиле свој склад у преплитању, као два ждрала која преплићу своје вратове у свом љубавном плесу. Један окрет напред, два окрета назад. Као обећања која су се тихо изговарала, запечаћена знојем и искреношћу уздаха. Младост, страст и невиност водили су ову животну игру.

ТА-ДАМ ТА-ДАМ-ТАМ-ТАМ-ТАМ

Одјекује пролазак воза преко новоизграђеног моста у Грделичкој клисури.

- Дали је требало и ми, као Американци након 11. септембра, да направимо хиљаду папирних ждралова и обмотамо мост као гест подршке породицама које су остале без својих најмилијих? Кажу да се путници бомбардованог воза воде као колатерална штета. Како уништавање било ког живота може бити штета? Девојка се стресла, као и сваки пут када је воз прелазио преко овог моста.

Удовица преко пута ње се прекрстила и привукла дечака к себи. Дете је осетило напетост у ваздуху и неочекивану повезаност мајке са девојком. У том тренутку су биле једно, у заједничкој тузи због изгубљених живота.

ТА-ДАМ ТА-ДАМ-ТАМ-ТАМ-ТАМ

Као у песми Едит Пјаф куцало је још једно срце испод њеног. Ускоро ће бити са својима у Ристовцу. Ти драги људи, који су толико радили не би ли јој обезбедили средства за факултет, желели су да оде из села у велики град, да се уздигне изнад тешког живота, да буде неко. Да су бар сад њени нана и деда са њом, њена вечна подршка, њена два ждрала, који сада на својим леђима односе душе других покојника у небо. Они би знали како да преломни тренутак буде мање ломан, како да ублаже бол разрушених нада и отворе ново поглавље у њиховим животима. Погледала је малог папирног ждрала, који је уместо да буде ђубре добио нову шансу. Прилику да се уздигне изнад обичног папира и претвори у нешто лепо. Живот је тај који нас непрестано лопи, а ми смо ти који бирају да буду обичан папир или ждрал.

- Бирам да будем ждрал, бирам да будем ждрал... понављала је Мила речи као мантру у себи.

Купеом се ширио мирис мандарине. Два црна ока су се приближила, пружајући малену руку према њој у којој је био мирисни плод. Искреност и лепота у детињим очима рекли су јој да није погрешила, да је права одлука донета. Свим срцем и душом прихватила је нову љубав коју ће носити уз себе цео живот.

Ниједан живот није смео бити уништен, па ни онај који је тренутно растао у њеној утроби.

ДИЈАЛИЗА САВЕСТИ

Седим у углу собе
са раштимованом гитаром
и гледам у бело

Питају ме
„Шта видиш?“
А ја ћутим

Питају ме
„Шта чујеш?“
А ја ћутим

(Дијализа савести 1993. год.)

ПЕСМА ЗА МОЈУ МАЛУ ДЕБЕЛУ

Замишљам тебе
у хаљини
љубичасте боје
Тебе
моју малу
дебелу

Замишљам себе
поред тебе
Замишљам себе
како размишљам
како је нешто
тако мало
и дебело
стало у хаљину
љубичасте боје

Замишљаам људе
 како стоје
 и гледају
 Гледају
 како је нешто
 тако мало
 и дебело
 стало у хаљину
 љубичасте боје
 Моје мало
 моје мало дебело

(Песме за моју малу дебелу 1994. год.)

СОНЕТ У КОЛОРУ

Ослоњен на оронулу ограду
 остављен да труне
 попут капи росе
 на латицама заборављене драге

Речи су његов
 одбрамбени механизам
 производ једног сна
 изразито нематеријалан

Суштина преопширности
 увек му је стварала
 гомиле непријатности

И опет као да лебди
 кроз олујно непостојање
 - јахач на магарцу

(Комуникативна кохезија делиријум тременса 2002. год.)

СВИ СМО МИ ОДНЕКУД - ПОРЕКЛОМ

Приказ романа Милорада Грујића *Границе*

„Није лако бити средњошколски професор српске књижевности и језика у малом граду. Нема ту много чари. Незадовољство те брзо закупи... Сиромаштво те убија“, отпочиње свој интроспективни монолог један од ликова романа *Границе*. Да! И сама сам професор српске књижевности у истом том граду, чак истој гимназији. „Али некако сам нашао чиме ћу се бавити мимо свога заната. Црњански је постао моја опсесија“, наставља професор Михаило Грујић, док ја читам роман о њему и његовим прецима крај радног стола где ме чека започети текст о часопису *Идеје* Милоша Црњанског. Пишући о овом проскрибованом часопису и његовом уреднику, свој осећај нелагоде налазим артикулисан у Грујићевој књизи:

„Црњанском су нанете многе неправде... стид ме је због онога што су чинили Милошу Црњанском, сви (сигурно не баш сви, али већина). Ма како се борио, био је незаштићен, неотпоран, ма како се чинио јаким и великим, остао је нејак у односу на чаршију, гласине, беду пакости људске, лицемерје и непрекидну злобу. То је писац којег су издали и најбољи пријатељи, они који су га обожавали, знали напамет, клели се у његово дело“.

А ево и где делимо зборницу мој фиктивни колега и ја: „Зрењанин је некада био леп и весео град, пун младости, успешне привреде. Све је то нестало. Пропало. Тужно је запажати оно што се руши и сећати се негдашњег сјаја. Све је било у покрету. Живахно, а сада све умртвљено,“ вели један од двојице главних ликова, књижар и антиквар, коме је аутор романа наденуо сопствено име - Милорад Грујић.

Да је принцип идентификације основа афинитета оствареног између књиге и читаоца, уверена сам одавно. Привлачи ме оно што препознајем као своје, блиско, сродно. И то је предмет једног есејистичког екскурса у овом роману: „У позоришту, уз онај дијалог и догађање на сцени, најважнији

су дијалог и догађање између сцене и гледалишта. До њих или дође или не дође. То се исто односи и на књиге које неко издаје. Најважнија је комуникација између читаоца и штива. Ако до те комуникације, до те кореспонденције дође, онда је комад успео. Ако не дође, комад је у важном свом делу промашен. У односу на средину у којој се изводи. Тај дијалог настаје ако гледалац, сад можеш то превести као читалац, открије у ономе што гледа, односно у ономе што чита, део свог унутрашњег пејзажа. Идентификацијом....

Дакле, да бих писао комаде у којима ће доћи до те интеракције, требало је да добро упознам унутрашње биће савременог човека нашег поднебља. А он није пао с Марса. Он је добар део свог унутрашњег бића наследио у генима, он је имао своје претке, ти преци своје и тако даље. До дна. То је разлог зашто сам почео да се занимам за прошлост”.

„Док су други копали око својих викендица, ја сам копао по историји”, каже Милан Кумановић, стожерни лик романа чији аутор претачући живот у причу и причу у живот, испреда дело које се доживљава као тотални роман. Јер, на нешто више од триста страна, маестрално је испреплитано мноштво мотива, донет роман унутар романа, уведено на десетине ликова, укрштено више жанрова, слојевито дограђено неколико временских равни, отворене могућности за ватромет асоцијација, сучељено трагично с комичним, сложена значења вешто закриљена читљивим, сигурним рукописом.

На романескну сцену писац изводи тројицу јунака: деду (Милана Кумановића), јаку, познату и уважену личност, сина (Милорада Грујића), неоствареног писца и, по свему - неснађеног човека, и унука Михаила Грујића. У основи породични, роман садржи и елементе других поджанрова: друштвеног романа, романа хронике, есејистичког романа, романа о васпитању, романа лика, монолошког романа, љубавног, лирског... Обухватајући догађаје од двадесетих година 20. века до савремености, спушта се и у дубљу прошлост панонског простора насељену Србима; Барању (Бели Манастир, Ос(иј) ек...), Банат (Кумане, Зрењанин...), Бачку (Нови Сад, Сремску

Каменицу...). „Тада сам био фасциниран прошлошћу Баната, која је неупоредива. Нема још једног кутка земље који је имао тако драматичну прошлост као Банат. Наравно има. То што ја мислим уопште не мора бити тачно. Овде је, знаш, увек била граница. Die Grenzen!...“, вели благоглагољиви Милан Кумановић.

Регионална тематика национално шароликог простора, идентитетска питања, изискује и студије нарави: „Мађари и Словаци не мењају ни име, а ми, Срби, и презиме!“, констатује Кумановић објашњавајући промену породичног имена некадашњим сукобом међу браћом коју је обузела „толика нетрпељивост... да нису хтела исто презиме да носе. Српска посла.“ У основи прича о сукобу на релацији очеви - синови („Као што је познато, мама никад није проблем. Проблем је тата. Ово што следи због њега је“, категоричан је средњи у породичном низу - Милорад Грујић), роман *Границе* може се читати и као прича о богомданим и оним „у силу бога“ писцима. Док стари Кумановић „халапљиво“, „збрда-здола“, „жељен разговора“, „набацује“ приче („И ето, то, то набацано, то је мој живот. Тај живот, који сам ја регистровао на екрану, у себи, то је све оно што сам проживео, све оно шта сам прошао што сам искусио, што сам упознао или бар наслутио, а нисам упознао до краја, и закључио сам да је тај живот драматичнији од сваке литературе. Тај живот, чак и мој“), дотле други надобудно вели: „Не подносим документарност. Све ћу измислити. Ја сам Милорад Грујић, ја правим приче.“

„Барокни пречанизам“ (опет призивам Црњанског, који је ову синтагму употребио у сасвим друкчијем значењу), чини ми се адекватним квалификативом за роман *Границе*, који уз море других, опозитно постављених тематско-мотивских изворишта (отац - син, оствареност - промашеност, екстровеертно - интровертно, оптимизам - песимизам, акција - контемплација, са дашњост - прошлост, тренутак - вечност, патриотизам - стеријанска родољубивост, живот - литература, фикција - фактографија, древна вештина приповедања - постмодерни конструкт...) укључује и рефлексije о нашој књижевној сцени: „Ја не очекујем много од савременика. И није ми то уопште ни важно и добро се осећам. Пре ми је мука. Од тих промоција,

ја теби војводи, а ти мени сердаре... Ту се толико загадило. То је којешта. Наш књижевни живот је чиста пропаст и навала медиокритета. То нам је тзв. запад наметнуо, то гађење над аутентичним.“ Надмоћно, као кадгод Црњански („...да се смејем на извесне ствари, знате, то морам - јер сам Банаћанин“), приповеда Кумановић, алијас Грујић, о корумпираности књижевне сцене, сећајући се до неба уздизаног Матије Бана од чијег дела није остало ништа. Тек топоним Баново Брдо чува сећање на место где је овај поседовао винограде: „У Матици српској иза стола њеног председника стоји велики портрет тог Матије Бана. Ваљда да сваког председника Матице подсећа да ни од њега неће остати ништа. Мада, од понекога ће нешто и остати. А мени, шта ће мени хорски хвалоспеви критичара кад ја немам ни чокот лозе, а некмоли виноград?!“

И да, да не заборавим; вајка се Михаило, у писмима оцу, највећим делом посвећеним Црњанском, како је у богатој библиографији овог писца његово дело осветљавно из безброј углова, али: „о Банату и Милошу Црњанском ништа... Као да је Банат, када је у питању Црњански, намерно прећуткиван. Колико је 'опасан' Црњански, толико је и 'његов' Банат... или је и Банат, колико и Црњански, смишљено 'потце њиван'. Верујем да није. Али зар не личи?“ Елем, 2013. године, поводом јубиларне стодвадесетогодишњице рођења нашег писца, са својим гимназијалцима снимила сам полусатну радио-емисију Милош Црњански о Банату и о Банаћанима. Треба ли рећи да је синопсис настао, углавном, према истоименој књизи (поменутој, наравно, у роману о којем је реч) за чије објављивање су заслужни све сами Банаћани (приређивач Стојан Трећаков, рецензенти Војислав Деспотов, Раша Попов, главни и одговорни уредник Милорад Грујић)? Књигу је објавила Књижевна заједница Новог Сада, а штампала „Будућност“ у Зрењанину 1989.

Омаж зрењанинских гимназијалаца Црњанском и Банату емитован је 28. октобра 2013. године на Радио Зрењанину. И тај Радио припада, од пре неколико година, прошлости града који „је постао мртвачки град“. А овај приказ, који и не знам да ли је требало да пишем, или би боље било да сам се препустила чистом читалачком ужитку, ваљало би објавити у

неком банатском часопису. *Улазница*, покренута 1967. (у којој би, по природи ствари, најприличније било да објавим текст о Грујићевом роману), излази с мене па на уштап...

И за сам крај (распричала сам се ко разговора жељен Кумановић), пише Црњански у писму Милану Токину, у Вршац, и ово: „Нисам ја заборавио Војводину, волим је увек као и све што је изнемогло, а некад било бурно.“

ЋУТАЊЕ КАО ОСЛУШКИВАЊЕ БИЋА

Од самог почетка филозофија је напор саопштавања неизрецивог. Филозофија појмовима артикулише непојмовно искуство спуштајући се до потпуне близине оног непосредног, али не растварајући се у њему као што то ради уметност. Филозофија која би се испунила у том растварању у непосредност, престала би да буде филозофија. Тај напор да се беспојмовно артикулише сама је природа филозофије. Она је изражена у дијалектичком негативном или у феноменолошком повратку ка стварима или у вештини интерпретације доживљаја самог. Филозофија налази свој истински интерес управо у том беспојмовном чинећи га појмовним. Ћутање је услов филозофирања, али она врста ћутања која је извесна мисаона припрема одређена као рефлексија у којој се сабирају мисли и речи. У ћутању се уноси дах у речи припремајући мисаона осведочења процеса дуготрајног и немог рефлектовања и ослушкивања бића. Дистанца од метежа свакодневног и тишина окретања ка унутрашњем гласу који мисли суштински одређују природу мишљења и властитог самоиспитивања. Теорија је изворно божанствено посматрање природе и њених закона у тишини аутономног посматрача. Самодовољност субјекта који, посматрајући унутрашњост сопства, увиђа космичку везу тишине по себи и властитог мира. Самоћа ћутајућег монаха, аскете, уметника, научника, филозофа упућује на изворно *topos* као индивидуалност која тражи отклон од људи, усамљеност у којој се чистије и јасније виде људи, Бог, природа и свемир.

Нормативна дефиниција одређује ћутање као тишину у којој се ослушкује биће, као увлачење у себе неопходно за рефлексију, али уједно и улажење у свет савршенства природе. *Genus proximus* је тишина као шири појам од ћутања који обухвата најразноврсније димензије од оне по-себи, космичке, апсолутне, до тишине која има физичку димензију и саставни је део говора, музике и природе. Тишина може бити потпуно

разумевање, безгласни говор тихујућих мудраца чији мир говори више него речи, схватање склада између унутрашњег и спољашњег света у њиховом јединству. Тишина и звук у целовитом дијалектичком јединству сачињавају музику као припрему за звучност, као напетост, као наставак уосећавања, као разумевање хармоније. У позоришту тишина наставља психички живот јунака интензивније него што то могу речи. У поезији тишина није прекид мишљења, већ место ослушкивања речи.

Ћутање је она врста тишине која је извор говора. Ћутање је одговарање безгласном брују тишине. Говорено потиче из оног неговореног, а оно је неказано које борави у нескривеном као тајна. Ћутање је у дослуху са тајном, разумева је и разоткрива додајући је говореном. Ћутање је ослушкивање тајне бића, његово разумевање и смештање у речи. Ћутање је превербално разумевање скривеног значења. Оно се дешава у изворном контакту са природом, када, седећи испод дрвета имамо додир космичког јединства или када на лицу другог човека видимо истинско разумевање које не тражи речи као немо пред-разумевање архаичне одговорности. Слушање је *differentia specífica* ћутања јер указује на активност ћутања које је други пол говорења. Дијалектика, као изворно филозофска форма општења, води ка заједничком слушању и говорењу као јединству усмереном ка проналажењу истине. Слушање указује на поштовање говорника да се пусти у отварању према другом. Слуша се да би се разумео други, да би се чуло и да би се говорило о томе о чему се слушало.

Ћутање је услов филозофирања као медитативна сабраност мисли, као говор мира који мисли припрема и рефлектује. Ћутање је спремност у којој се реч сабира, уношење даха у речи као објава радосног мисаоног осведочења. Самоћа ћутајућег упућује на индивидуалност која тражи самодовољност чистог и јасног погледа на природу, људе и свемир. Нормативна дефиниција ћутања покушава да искаже општост ћутања такве природе да се она може применити на сваку партикуларију. У том смислу ћутање је тишина у којој се ослушкује биће. *Genus proximum* у овом случају је тишина која може бити космичка

по себи и емпиријска, нама доступна, чулна. Димензија вечног, *philosophie perennis* увек изнова води ка платонском троуглу бога, света и субјекта. Ћутање тада постаје екстаза, *Erlenis*, акузматика, молитва, мизантропија, блаженство, увлачење у себе као повлачење. Индивидуална или групна тишина је увек неизвесност надлазећег која подразумева слушање себе или мњења, јестања и требања. Филозофија као ћутање може бити и једна нема традиција изостављеног, гестовног, наизглед ефемерног, али суштинског, једна паралелна историја филозофије која допушта мноштво могућности интерпретације. Маргиналије постају централна места око којих се гради лик филозофије каква је желела, могла или престала да буде, где се укрштају географије, традиције и контексти. Реч је о једном поновном доживљају неких већ проживљених места у историји филозофије која су увек потпуно отворена занове амплификације и игре значења. Филозофија настаје из ћутања које је мисаоно промишљање дубине хераклитовског *logos*. Она је у простору тишине који отвара медитативна мисао приликом суочавања са границама душе. То чуђење је страхопоштовање неизговореног које тражи узвишене речи да би се артикулисало. То је сусрет са тајном јер преко чулне спознаје почиње оно што се умом сагледава. Унутрашњи филозофски дијалог покреће питање, а појединац као индивидуални мислилац представља ткиво филозофије. Појединац из унутрашње потребе да не устукне ни пред ким, уобличава своју храброст прекидајући ћутање. Мишљење не испуњава читав простор духовног живота, оно је само њен логоцентрични израз, а ћутање је простор у ком се спрема промена. Насупрот безличности система, појединац свој протест изражава криком субјективности против омогућености индивидуалне егзистенције суштином. У том смислу ћутање и говор су као дисање, удах и издах. Ћутање је услов филозофирања које ослушкује саговорника. Моћ ћутања је израз снаге самоубивства спремног за комуникацију. Ћутање је чекање спремности да поново дође час отворености. Постоји једно дубоко ћутање које ништа не оставља нејасно те је отворено. Уместо говора, поглед и рука могу бити довршетак комуникације. Ћутање тада постаје зазирање од израза јер би

више покрило него показало. Људи који немају заједницу у ћутању нису способни за одлучну комуникацију. Њихово ћутање је присна веза која се само потврђује у ономе што је казано. Ћутање је мир као оностраност живе речи, неми хоризонт. Мир је као и ћутање необично звање говора позваног самим собом изван себе. Филозофија као ћутање може бити и једна нема традиција изостављеног, гестовног, наизглед неважног, али ипак суштинског, једна паралелна историја филозофије која допушта мноштво могућности интерпретације. Периферије постају централна места око којих се гради лик филозофије каква је желела, могла или престала да буде, где се укрштају географије, традиције и контексти. Реч је о једном поновном доживљају неких већ проживљених места која су увек потпуно отворена за нове амплификације и игре значења.

КОСМОС ЈЕ СРБИЈА

„Тужно је што то морам да кажем - рекао је једном приликом - али не би ми дали времена да убијем све које би требало.”

Сиро Алегрија *Калисто Гармендија*

Вода да буде топла приближно температури тела. Руке опуштене, глава погнута. Капи да се сливају низ кожу. Као да си дрво на киши. У себи да говориш: „носи воду сав мој умор, све нечисто, оздрави ме”. Стајао је у пожутелој кади, жмурио, слушао како капи гребу по пластичној завеси. Светлост из кугле у купатилу безобразно се преображавала у залазак сунца на калифорнијској обали коју је сву препешачио, у филмовима и музичким спотовима из осамдесетих година прошлог века. Оно, кад је био тинејџер. Омладинац. Дечко без свести о моћи воде.

Кроз полуотворене капке назирао је дезен на завеси. Огромни, коси замаси бојом. Џиновске латице цвета који може расти само у Кини. Можда перуника. Има их на гробљу, сад цветају. У тмини ума заискри му слика тврдокрилца на тучку, међу латицама. Сав жут од полена, омамљен, тром. Покушавао је да одлепи своје ножице. Опет су сахрањивали неког, а њему се није дало да стоји мирно. Иза завесе, сав од капи које су милеле по њему, био је налик буби која се ваља у опојном праху.

Бројао је плочице на зидовима. Покушао да се сети кад је и ко мајци префарбао бојлер што виси са плафона. Ово није његов стан, али јесте место на којем је одрастао.

Никог нема. Ноћ је. У згради је тихо. Мајка је отишла код ујака на село. Ти старци могу увек и опет. Тамо се бави повртарством. Једном недељно долази са узорцима младих култура. Доноси му лук и кромпир. Снабдева га зимницом. Од јесенас је тако.

Он има скромна примања, нешто више од десет хиљада динара инвалидске пензије, али коначно само за себе. Шест месеци је прошло од развода. Брак је трајао осам година. Последње три нису се додиривали чак ни у пролазу. Она је пронашла посао преко човека с којим га је коначно преварила. И она је сад сама, али тако је боље. Да су остали заједно, он би је убио. За њу није знао, али себе је већ видео како је увија у ћебе, ставља јој кесу за ђубре преко главе да крв не отиче на под и износи је у ходник.

Јутрос га је срео познаник из удружења бораца иако он тамо не иде, не узима учешћа нити се користи погодностима. Не сећа се ниједне речи коју му је овај изговорио. Он је само чекао да престане. Онда му је рекао за то светло које не ради. Испод споменика палим у последњим ратовима. Месецима не ради. Он шета, не сваке вечери, али, приметио је. Не осветљава онај део споменика на којем је име онога који је погинуо истог дана кад је он рањен. Гледаће да поново обавести надлежне. У дубини душе, мрзео је тај споменик. Али, кад већ постоји.

А, ишао је да види за фарбу. Желео је да префарба терасу. Дешава се то. Кад никаквог посла немаш, кад си одједном сва гадост коју презиреш само и једино ти. Мајка је звала и водили су разговор о пчелама и доњем вешу. На крају му је споменула да фарбе и разређивача има у гаражи. Натерао се да сиђе. У сумрак је прошао преко игралишта између зграда и приметио тад графит који до јуче није био ту. Огроман, дугачак, широк, простирао се преко заједничког зида гаража у низу. Позната крилатица и позадина у бојама националне заставе.

Гаража га је дотукла. Годинама је није отварао. Мајка је и ту направила реда. Ипак, успео је да препозна два добро очувана кофера, стари „пони” бицикл издуваних гума, у ролне умотане постере, ћалетова колица за терет. Све остало биле су картонске кутије сложене уза зид и десетак дрвених гајби у којима је кева чувала празне тегле и флаше. Ћалетов бели „стојадин” још увек би могао да се упаркира. До ноздрва му ниоткуда допре мирис пресвлака за седишта искројених од говеђих кожа. Већ су се све разишле, али ћале није одустајао. Одоше с возилом срећном купцу после ћалетове смрти. Могао је да осети глатку

телећу длаку на свом образу. То му је требало. Он да лежи на задњем седишту док су кева и матори напред. Ујутро да буде близу мора или планине.

Одмотао је ролну старих филмских постера. Висили су у његовој тинејџерској јазбини захваљујући стричевом ангажману у дому културе. Нису сви били ту, неке је поклонио девојци коју је покушавао да смува док су били средњошколци. Причала му је да жели да режира филмове. Свиђале су му се жиле на њеном врату, крупне очи, то је то. Остали су још: *Рамбо 2, Гремлини, Амерички нинџа, Пурпурна киша...*

Поглед на Сталонеа који држи базуку у висини појаса док га хеликоптери надлећу спустио се мало ниже. До извора црвенила, сунца које залази или експлозије. Није се дало разазнати. Није тако изгледало. Било је топло и брзо. Бљеска се није сећао јер је удар дошао с леђа. Видео га је да одскаче од земље и лети као гимнастичар. Кад се зауставио на крчевини некаквог шута само је још руком благо замахнуо, као „ма, зајеби...” И умро.

Покушао је да устане, да му приђе. У том глумом часу ногом није могао ни да макне. Шрапнел је поцепео ножну тетиву иза колена. Попуцаних бубних опни зевао је негде изнад себе. Кад су га ставили на носила сузе су му саме кренуле. Био је сигуран да неће више никада чути и да га неће чути. Није хтео пуно, само да каже да му не секу ногу.

„Степен покретљивости ноге смањен”. Од деветнаесте до данас. Месеци рехабилитације. Причало се о томе да ће све доћи на своје место. Треба издржати и све ће опет бити по старом. И било је. Старо на једну страну, он на другу. Месецима је одбијао психијатре. „Лоразепам” и то је то. Кад се домогао бањске бакалнице онда је пио пиво. После рањавања спао на шездесет кила. Кад је завршио с рехабилитацијом, имао око осамдесет. Све у свему, четири године анксиолитика, пива и посета пријатеља које су на крају обустављене на његову личну иницијативу.

„Шта је радио наредних десет?”. Музика, прво тихо, па све гласније. Мајка предложила, није се више могло. Ипак,

психијатрија. „Гранично стање”, „депресија без присуства фантазија”, сад ћемо мало с неуролептицима. Тамо, недалеко, ницала је крхка биљчица наде на којој ће свити гнездо - инвалидска пензија. Али, морало се још „Еглонила” попити, још „Метотена”, отргнути се бензедијазепимима, флертовати с „Триксифеном”, „Артаном”, „Акинетоном”, „Хексифеном”, „Проципаром”. Но, једно је научио, сва та срања могу само да клекну и поклоне се светој мајчици Онанији! Није то страшно, три хоспитализације у десет година. На две последње је одлазио после разговора са лекарима, свестан да тих деведесет дана значе ред, рад, дисциплину, поредак, мир, укус хране из казана. Колико благо лековите приватности лежи неоткривено у попуњеним павиљонима центара за ментално здравље! Нико не смара. Нико.

Вратио се да сарани ћалета и остао. Та је смрт стишала детиње потребе за бекством. Некако, уз мајчицу, смирио се, нудио да помаже, шетао, скоро сасвим уклонио трагове телесног ограничења, почео да чита, све из породичне библиотеке, поново, и устремио се на групну терапију. Психиће није готивио, па се определио за групу која је окупљала чланове инвалидске организације. Ликовне активности је презирао, стихове сматрао компликованим. Али, зато је ту стони тенис! На покрајинском турниру инвалидских организација упознао је своју будућу супругу. Девојка са села, родбински повезана са секретарком њиховог огранка. Кева и секретарка су раније причале о тој могућности, али је то тек касније дознао. Девојка је била спремна да се пресели, родитељи су наследили стан у граду, а пошто је друго дете испрошено од гастарбајтера, препрека није било.

Скромно венчање, сво у сенци годишњице очеве смрти, мајка и најближа родбина у ресторану „Буренце”. Гледао ју је издалека, иако је она седела ту, одмах до њега. Није лепотица, али, то му није било важно. На почетку је показала интересовање за његов полни орган, играла се мало, али, све ће сад бити другачије, мислио је. Купала се и пресвлачила иза затворених врата, стидела свог тела, црвенела од његове голотиње. За неколико година имали су десетак коитуса, у потпуном мраку.

Он је грабио њене гузове, стезао јој рамена, ослушкивао њен дах. У свести су се ређале слике других жена, њихових лица и тела. Мрак је тако деловао. Последњи пут заљубио се на једном од боравака у психушки. Била је то буцмаста тинејџерка с којом се у вечерњим сатима налазио у клозету павиљона. Она је волела да се љуби. Да му сиса језик. Ставио јој га није, али имали су своје ритуале. Она га је руком ослобађала семена, дозвољавала му да јој га смести између спојених бутина док је она окренута ка зиду. За њене округле, беле бутине, био је спреман да робија. А о овима стеченим браком и лажи о великој нади, није знао ништа. Жена није била упозната са детаљима његовог лечења, али је зато адвокату изјавила да је обманута и да закон мора бити на њеној страни. „Ако је супружник био лечен од менталних болести пре ступања у брак, а о томе није обавештена друга страна"... Правда је била на страни кучке којој су се привиђали проблеми са надолазећим нараштајем. Тако ју је дохватио једном и протресао, кад му је споменула децу, да јој је жвака из уста испала. Ждрала га је околност да су стан добили од њених, да су сви тако љубазни кад им долазе у посете, сусрећу их на улици, у ходнику зграде или на пијаци. Она се запослила у пекари, после у трафици, месари, на пијаци. Гледала је телевизију, бесомучно. Водила мамутске разговоре телефоном зарад сазнавања новости са села, оговарала, смејала се глупостима, изостајала из свега у чему је уживао. Из протеста, устајао је ноћу и читао књиге у кухињи. Она би се надигла, дошла и стрељала га погледом. Није одустајао. Онда би угасила светло.

Поново је почео с пивом, баталио стони тенис, злоупотребљавао познавање дејства разних лекова, запуштао се. Занемарио је зубе, килажу, личну хигијену. Сву пензију давао је њој. Запослио се без икаквих обавеза на пијаци, код неког лика који је продавао дуван. Тамо је стајао, читао књиге, бројао новац и ваљао дуван у кесама за замрзивач.

У малој спортској торби зазвечала је пластика. Старе касете. Кева их је допремила ту. Нешто оригинала домаћег рока и доста необележених. На њима је снимао музику са радија. „Драгстор жеља” Београда 202. Петак, вече, пажња. Са његових

петнаест година није било важније ствари. Најава и онда скида прст са „паузе”. Могао би да потражи касетофон код Кинеза, да их преслуша. Испод торбе нашао је канту са фарбом и поред ње пластичну боцу разређивача.

Војни рок се ближио крају, али онда је почео рат. Пребацили су их на положаје. Тамо су се срели, он је био исти род, други гарнизон. Нису се видели од цивилства. У граду су се неколико пута заједно напили. Био му је идол, физички јачи, слушао је панк, носио кресту и прслук са огромним GBH на леђима. Кад више никога није било у граду, он је још увек био ту негде. Најчешће на обали Бегеја, с флашом пелинковца, крушковцем, или сасвим без ичега. Једном су причали о хипнози, други пут о зрачењима из тла, трећи пут о некој риби која је ширила хепатитис по журкама. Сад није било кресте. Сад је био јачи него икад. Имао је панцир на себи, беретку и „шкорпиона” за опасачем. Обилазио је терен у противдиверзантској групи. На трен, нестаде тескобе од близине пијаних резервиста. Било је дирљиво, зар баш ту и на том месту. Примирје је трајало кратко. Изнендани удар минобацачима.

Одигао је канту, зграбио флашу. На изласку из гараже испречио се неки млађи тип и питао га да ли продаје гаражу. Он нуди четири хиљаде. Није његово. Узео је подсетницу од типа и ставио је у џеп. До улаза у зграду трудио се да не гледа у графит. Или мурал. Ипак, вређало га је. Испод је сахрањено нешто важно. Офуцани натпис ауто-лаком - ИНДИЈАНЦИ ПЕТРОВГРАД. Не сећа се који је од њих из краја то исписао, али, и њихови су надимци били на том зиду - Пеле, Ункас, Јода, Кобац, Ечи, Маре, Дака...

Попео се до гајбе и сео на терасу. Два сата је буљио у крошње дрвећа. Телефон је зазвонио. Кева. Рекао јој је за типа који нуди четири хиљаде. „То је добра понуда, цене су пале”. Питала га је да ли је све у реду. „Наравно”, није умесно да мајци помиње како му у последње време у потпуности изостаје ејакулација. Подсетницу је склонио на сигурно место. Могао би сићи доле, вечерас. Фарба је ту. У глуво доба ноћи. Префарбати само два слова. Додати друга два.

С променом времена боли га и трне ко кад те псето уједе.
Ово сад је умор. Устаје полако и креће пут купатила. Успут,
скида све са себе.

САЛАМАНКА: СИМБОЛ КЊИЖЕВНЕ ТРАДИЦИЈЕ И ОБРАЗОВАЊА

(Путописна скица)

У покрајини Кастиља и Леон налази се најстарији универзитет у Шпанији, основан у склопу Старе катедрале, по налогу далековидог владара Алфонса IX, који је желео да има високообразовну институцију у свом краљевству. Scholas Salamanticae су трећи универзитет у Европи, после болоњског (1088) и оксфордског (1096), који пуних осам векова, тачније од 1218. године до данас, непрекидно образује студенте. Фасада главног улаза у универзитет, израђена у китњастом платерескном стилу (синтеза ренесанских, готичких и маварских елемената) и завршена 1553. године, послужила је као надахнуће за једну од најлепших шпанских легенди, о жабици која доноси срећу свакоме ко је угледа. Но, тој причи ћемо се вратити нешто касније.

Током једнонедељног радног боравка у „златном“ граду (сва најважнија здања саграђена су од жуто-браон камена донетог из оближњег места Виљамајор), група професорки шпанског језика свако послеподне посвећивала је разгледању и проучавању знаменитости. Наш водич звао се Мигел, баш као и најславнији шпански писац свих времена, Сервантес, који је толико био наклоњен Саламанки да је спомиње у десетинак дела. Између осталог, радња његове узорне новеле „Стаклени лиценцијат“ почиње на реци Тормес, „Лажна тетка“ слови за „истиниту причу која се догодила у Саламанки 1575“ (цитат из те приповетке налази се на бочном зиду Главног трга, упркос томе што сервантисти нису сложни да је ово засигурно ауторско дело великог писца), док једна његова међуигра носи назив „Пећина у Саламанки“. Премда не постоји писани траг да је Сервантес студирао на тамошњем Универзитету, чињеница је да у многим делима описује студентски и друштвени живот у том граду, који су, по његовим речима, звали „мајка науке“.

Наш водич носи име још једног великог књижевника, професора класичне филологије и ректора Универзитета у Саламанки, Мигела де Унамуна, аутора романа *Магла и Љубав и педагогија*, есеја „Живот Дон Кихота и Санча“, „О трагичном осећању живота“, „Агонија хришћанства“... као и кованице „Vencéis, pero no convenceréis“ („Победићете, али нећете убедити“), коју је изговорио пред франкистима приликом свечаности на Универзитету одржане поводом Дана раса, 12. октобра 1936. Одбранио је углед себе и Универзитета, али је истовремено запечатио сопствену судбину: Франсиско Франко је десет дана касније потписао декрет којим је Унамуно смењен с места ректора. Након тромесечног кућног притвора преминуо је изненада, у новогодишњој ноћи.

Наш Мигел нас води у кафе *Новелту* (отвореном 1905. године) на Главном тргу, где је Унамуно, велики поштовалац српске епске поезије, испијао кафе и правио омиљене оригами фигурице. Данас су ту његова биста и портрет, али фигура у природној величини књижевника Гонсала Торента Балестера (1910-1999), члана Шпанске краљевске академије и добитника највећег књижевног признања шпанског говорног подручја, награде „Сервантес“. Једини загледамо велике књижевнике између многобројних муштерија, наизглед несвесних значаја локала који су одабрали да предахну.

Књижевни обилазак настављамо ка Врту Калиста и Мелибеје смештеном надомак реке Тормес, на 2500 квадратних метара у старом језгру града. Пита нас наш Мигел да ли се сећамо приче о чувеној Селестини (тобожњег аутора) Фернанда де Рохаса, ремек-делу шпанске књижевности чије се прво издање појавило 1499. године, а друго, проширено, три године касније. Врт у коме су се упознали млади љубавници уређен је тек 1981, али су вегетација и орнаменти брижљиво усклађени како би евоцирали Рохасову епоху. Лепоту природе „нарушава“ статуа чувене проводаџике, старице Селестине, чија је „магија“ помогла Калисту да освоји Мелибејино срце.

За реку Тормес везано је још једно велико дело шпанске књижевности: пикарски роман *Живот Лазарчића са Тормеса*:

његове згоде и незгоде из 1554. године, непознатог аутора. Ово дело сматра се првим реалистичким романом у шпанској књижевности, огледалом тадашњег друштва и сатиричним погледом на тадашњу Шпанију, а о његовом значају сведочи и скулптура малог Лазара и његовог слепог господара, покрај Римског моста из другог века пре нове ере, са којег започињу своје књижевно путовање.

Не чуде нас толике књижевне легенде у Саламанки, али уживамо у Мигеловим живописним причама. На путу ка Универзитету подсећа нас да је ту рођен и Брат Луис од Леона, велики ренесансни песник и професор чије име носи једна од главних учионица старе универзитетске зграде те да је тамошњи студент био и Антонио де Небриха, творац прве шпанске (и романске) граматике, објављене исте године када су Европљани крочили на латиноамерички континент: 1492. Осим што је том публикацијом означио почетак златног доба шпанске културе, Небриха је први европски писац који је задржао ауторска права на своје дело.

Да се вратимо причи о жабици на порталу, завршеном 1553. године, чија истинска сврха до данас није докучена. Према је у древном Египту жаба представљала алегорију смрти, у Саламанки је везују за један од смртних грехова: пожуду. Студенти су примани на Универзитет ако пронађу чувену жабицу на једној од три лобање, како би симболично били упозорени на венеричне болести тог доба, распрострањене због бројних проститутки које су радо пружале услуге младим студентима. Замисао је заправо била темељнија: студенте је током образовног процеса ваљало усмерити на учење, а не на разоноду. Но, како Унамуно каже, није лоше видети жабу, лоше је то што многи не виде ништа осим ње. Између осталог и то да је на Универзитету у Саламанки радила прва професорка у историји човечанства: Беатрис Галиндо, „ла Латина“.

По свој прилици, у Саламанки све почиње и завршава се Универзитетом: када је та институција почела да стиче међународни углед (крајем 15. века), стара катедрала постала је премала и почела је изградња нове, која је завршена тек

1730. године. Током више од два века, грађевина је трпела разне утицаје: готичке, ренесансне, барокне, неокласичне...

Наш водич чувеног имена открива нам још неколико важних података: у Саламанки је боравио Кристофер Колумбо очи свог историјског путовања у Америку, а тамо је накратко студирао и освајач Ернан Кортес, који ће десет година касније покорити астечко царство захваљујући робињи Малинђе, својој преводитељки и љубавници. Кортес и Марина ће добити дете, првог Хиспаноамериканца, Мартина, копиле које ће заувек жигосати мексичку свест и подстаћи тамошњи народ на дуго путовање ка сопственом идентитету.

Напослетку, образовни циклус завршавамо причом о великом бранитељу права домородаца у Новом Свету, по имену Франсиско де Виторија, који је 1539. године својим студентима поставио питање шта мисле о томе да Индијанци поступе према Шпанцима исто као што су Шпанци поступили према њима у Америци. Захваљујући таквом ставу, Виторија је интернационализовао проблем колонијалне моћи и први скренуо пажњу на проблем људска права тамошњих народа.

Град Саламанку УНЕСКО је 1988. прогласио за светску баштину. Нимало зачуђујуће, с обзиром на његову традицију. Већ се радујемо наредном сусрету с њим. Још много тога треба видети и многе приче саслушати. Камо среће да нам их настави Мигел.

Саламанка, априла 2019.

НАСЛЕЂЕ ТОДОРА МАНОЈЛОВИЋА

Тодор Манојловић, песник, драмски писац, есејиста, књижевни и ликовни критичар и преводилац, оставио је за собом значајну, али недовољно истражену заоставштину. Рођени Бечкеречанин, али по свом опредељењу грађанин Европе и света (по речима његовог биографа Радована Поповића), био је у својеврсном изгнанству у родном граду последњих деценија свог живота.

Дружио се са Ендре Адијем и уметницима окупљеним око њега, проучавао је ренесансу на изворима, у Италији, а у исто време присуствовао рађању италијанског футуризма и, на основу ових искустава, израстао у естету и ерудиту ренесансног типа. Писањем, књижевном, ликовном и позоришном критиком бавио се преко педесет година. Својом зрелошћу и ширином познавања класичне и модерне књижевности и уметности утицао је на обнову наше још непосредно пре и за време Првог светског рата. Пријатељ и сарадник, али и опонент, Станислава Винавера, Сибџа Миличића, Милоша Црњанског и многих других водећих уметника тога времена, својим песмама и критичким текстовима учествовао је у замаху који је модернистички покрет у свим областима уметничког стваралаштва добио у новоствореној држави - Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, а након ње Југославији. У кругу младих уметника, нешто старији Манојловић важио је за умереног модернисту јер се залагао за уравнотежени однос између традиције и авангарде, за синтезу класичног и модерног.

Укључивши се активно у борбу за афирмацију модернистичке књижевности и уметности, Тодор Манојловић је постао један од њених теоретичара, пре свега објављивањем критичких текстова у часописима. Као један од уредника Библиотеке *Албатрос* (са Станиславом Винавером), најзначајније модернистичке едиције српске књижевности двадесетих година

20. века, касније и као секретар Матице српске и уредник њеног *Летописа*, залагао се за аутономију песничког чина, за слободни стих, за поезију ослобођену било каквих догми. Он припада групи критичара у периоду између два рата који су се борили против окошталости, професорских и школских естетика, против позитивизма, паргматизма, рационализма. После изгнанства у Зрењанин, које је уследило након Другог светског рата као последица његовог ангажовања у Комесарској управи, Српској књижевној задрузи и, уопште, културном и јавном животу у окупираном Београду, Тодор Манојловић се није сасвим повукао из јавности. Његова настојања да му се објављују текстови и књиге у великој мери су остала без одговора, нарочито у првој деценији након Другог светског рата. Његово стваралаштво било је предмет истраживања и тумачења мањег броја ентузијаста, поштовалаца његовог дела и пријатеља, али и противника, а после његове смрти рукописна грађа и остала заоставштина делом је поклоњена, продата или изгубљена.

Први текст на српском језику, приказ књиге *Сапутници* Исидоре Секулић, објавио је у *Летопису Матице српске*, 1913. године, на препоруку Јована Дучића. Следећи је био есеј о Ендре Адију, први значајнији приказ његове поезије на српском, са преводима неких песама.

Значајан број текстова објављен је и у часописима у Румунији (Темишвар, Орадеа Маре), Мађарској (Будимпешта), Хрватској, Словенији, Босни и Херцеговини итд. Код нас се највећи део грађе налази у Историјском архиву у Зрењанину, Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин“ у Зрењанину, Библиотеци Матице српске у Новом Саду, Народној библиотеци Србије, као и у приватном власништву.

Из проучавања биографије Тодора Манојловића и текстова о њему, може се закључити да је његово учешће у књижевним покретима који су резултирали рађањем модерне књижевности и уметности у Мађарској и у Италији било пасивније, он је био саговорник и слушалац много више него активни учесник и аутентични стваралац. Његов допринос учачава се у превођењу,

учешћу на књижевним манифестацијама, у писању позоришних и музичких критика, првенствено дела модерних уметника, којих и није било толико да би писање резултирало великим бројем радова.

Велико знање класичне и модерне светске уметности које је поседовао Тодор Манојловић донело је нова искуства која су била драгоцену у покретању нових уметничких праваца на простору бивше Југославије, али његово учешће је било више усмено. Кроз разговоре, полемике, говоре на разним манифестацијама, много више него оригиналним делима и написима, своја искуства је преносио младим уметницима.

Неки критичари заговарају тезу да су његове године (био је много старији од својих истомишљеника и противника у Београду после Првог светског рата), формално образовање у различитом културном миљеу, животни пут и језичке баријере допринели томе да није никада био сасвим прихваћен у круговима који су стварали нову југословенску уметност, па му је, самим тим, и објављивање књига и текстова у новинама и часописима било отежано. Ова теза се може потврдити чињеницом да је Манојловић имао три матерња језика: српски, мађарски и немачки, а течно је говорио и француски и италијански. Први рад на српском језику написао је са 30 година, а и други текстови писани су много слабијим српским језиком, упркос његовој одлуци да, од 1916. године, пише готово искључиво на њему. Упркос томе, његово указивање на утицаје мађарске културе на уметнике у Војводини, на пример, изазвало је веома бурне реакције, нарочито Милоша Црњанског. Превод Андерсенових *Бајки* Тодора Манојловића, изазвао је негативну критику Живка Милићевића, око које се касније развила бурна полемика ова два писца. Пример сукоба са Милошем Црњанским око лоше урађене лектуре и коректуре *Дневника о Чарнојевићу* такође је доказ да је Манојловић слабије владао матерњим језиком.

Што се образовања тиче, одлично познавање класичне уметности није му дозвољавало да занемари њене утицаје те је традиционално увек покушавао да помири са модерним.

Окарактерисан као „умерени модерниста“, није припадао ниједном од сукобљених праваца у уметности на овим просторима.

Неспорна чињеница је и да није био баш савестан и марљив када је писање било у питању. Стање заоставштине говори о томе да је своје написе делио, поклањао, писао фрагментарно, започињао и остављао незавршене, а усмена сведочења о томе да је много више волео седељке, дружења, разговоре на којима је износио своје ставове него што би писао о њима.

Значајно је издвојити чињеницу да му је за живота објављено само шест књига и то три књиге поезије, једна драма, њен превод и једна књига есеја, као и то да је имао 39 година када му је изашла прва збирка поезије. Објашњења за овако слабу продукцију могу да буду сва претходно наведена: несигурност писања на српском језику, неприхватање у одређеним круговима, лењост. Али чињенице да је уређивао Библиотеку *Албатрос*, посећивао изложбе, позоришне представе, оперу и концерте и писао о њима говоре о његовом активном учешћу у културном животу, као и да се бавио различитим областима уметничког стварања. Такође остају потпуно непознати разлози зашто није објавио књигу есеја *Основе и Развој модерне Поезије*, ако је већ била најављивана, иако се одговор може наћи у гашењу Библиотеке *Албатрос*. Постоје и бројни докази у писмима и написима да је педесетих и шездесетих година прошлог века покушавао да објави неке књиге, што се никада није остварило.

Период након смрти Тодора Манојловића карактеришу различите тенденције. Први покушај институционализованог бављења наслеђем Тодора Манојловића учињен је седамдесетих година 20. века у Историјском архиву у Зрењанину, у који је доспео део рукописне заоставштине. Она је пописана и систематизована, отворена за јавност, разумљива је и претражива. Оснивањем часописа *Улазница*, 1967. године, учињена је почаст знаменитом грађанину Зрењанина објављивањем његових песама и библиографије коју је водила библиотекарка завичајне збирке мр Душица Цвејић.

Деведесетих година 20. века обновљено је интересовање за дела Тодора Манојловића, у чему је Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“ у Зрењанину имала највећег удела. Фонд „Тодор Манојловић“, чији прокламовани задаци су били прикупљање заоставштине, објављивање, реafirмација и популаризација дела Тодора Манојловића основан је 1992. године. Овај подухват резултирао је објављивањем *Избраних дела* којима је, у правом смислу извршена реafirмација његовог стваралаштва, а садрже и скривене библиографије, веома корисне за даља истраживања. Такође је изашло пет тематских бројева часописа *Улазница* посвећених његовом стваралаштву и установљена је едиција *Сусрети* у којој су објављивани научноистраживачки радови о њему, као и део необјављене заоставштине. Награда за модерни уметнички сензибилитет се додељује сваке године и на посебан начин популарише дело Тодора Манојловића.

(одломци из уводног текста докторске тезе „Библиографија Тодора Манојловића“, одбрањене 16. 7. 2014. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду)

ВЛАДИМИР АРСЕНИЋ

VIVA LA REVOLUCION

револуција јаше на црвеном трактору
торпедо с краја седамдесетих
када је свет личио на зелену лопту
која може да се шутира до миле воље

револуција глади чекињаво лице
у мусава уста убацује цигарету
има један зуб базди на ракију
и не обазире се ни на шта

Viva la revolucion
децу ждере
ретко се пере

враћа нам за бундисте
и социјалдемократе
које смо пубијали ономад
далеко на северу и на југу

носи мајице кратких рукава
штркљаве преплануле лактове
ожиљке од ножа
потегнутог на комшију
поцепане панталоне

крстаче од дрвета освећеног
у ковиљу или на острогу
силовала би да може
куће палила
револуција данас хоће да превари
то је једино што се не мења

ретко се пере
децу ждере
Viva la revolucion

ВРЕМЕ ЗА ИЛЕГАЛУ

Опет је време за илегалу
Пиштоље и молотовљеве коктеле
Меци фијучу између зграда
Ми трчимо држећи се за руке
Затим нас хватају

Родио сам се у Бејруту
Трговао на црној берзи у Сајгону
Дизао возове у ваздух
Отимао авионе обучен у маслинасто
И никад нисам погинуо као херој

Обрисали су ме са црних листа
Учинио сам све да ме забораве
Ушуњао се на реп колоне
Одслушао химну и стајао у ставу мирно
Ремен је био чврсто стегнут

Песник се питао зашто сам фашиста
Мене је томе научила недочекана смрт
Лепота се крије негде далеко
И данас је више није могуће поседовати
Некада се чинило да је на дохват руке

Једна од могућих револуција пролази покрај нас
Чујем њен кикот док нас одвозе вагонима на север
Зима стиже ми јој хрлимо у сусрет
Ако ми стегнеш руку довољно снажно
Можда се сетим да сам одавно мртав

MY GENERATION

Видео сам најбоље најгрозније умове своје генерације
 Умртвљене хероином како жицкају испред СКЦ-а
 Носили су Ray Van наочари Zippo упаљачем палили Cohibe
 После степовали у парку иза Музичке академије док су делили
 shot

Гледао сам их како се весело пењу на тенкове
 Грла влажних од пива песме, руку пружених попут увеличаних
 кокошијих ногу
 Цвеће је падало по њима у једноставном обрту судбине
 Њихови родитељи олињали шездесетосмаши махали су
 навијали у шпалиру

Дружио се са њима док су батинали у Бегејцима, Стајићеву,
 Нишу
 Они храбрији већ одавно су били преко у Славонији око
 Приједора Сребренице
 Пушили су цигарете гасили брзо да би репетирали пушку с
 псовком
 Нису говорили много радили су претварали земљу у огромно
 спомен-гробље

Улазио сам у њихове станове са календарима Keitha Harringa
 Саксијама пуним минијатурних кактуса зачинског биља
 Пио сам њихове банча зелене чајеве испијао espressa
 Са сојиним млеком јео колачиће среће од спелтиног брашна

Седео сам с њима по градским кафанама са дечурлијом
 Која са акцентом изговарају једносложне речи непрестано
 кукају
 Испијали су ракију сећали се бољих дана Барија Истанбула
 дресова зноја
 А онда одлазили да дају прилог купе дрвене крстове бројанице
 Виђао сам их како се упуцавају оцвалим девојкама

На годишњицама славама сахранама стартују бивше гимназијске
старлете

Како пијани бале над деколтеима малолетница у последњем
бару у граду

Безуспешно се гребу за сношај код блајханих распуштеница

Сретао сам их у Амстердаму Паризу Берлину Бечу

Пуштали су хипстерске браде носили троделна одела најк
патике

Чекали ноћне возове с југа на одговарајућем Бахнхофу

Да препакују ајвар шунку кајмак чварке топлу одећу за зиму

Посматрао сам их док уморно вуку ноге враћајући се са бедне
шљаке

Испод тераса балкона где урлају мислећи да учествују у нечем
величанственом

Стајао сам с њима у редовима испред кутија с папиром у рукама

Ћутали су знали шта желе непогрешиво као ноћ магла смрт

Слушао сам о њима на радију читао у новинама

Клели су се у земљу која не постоји богом који не постоји

Са страшћу причали о народу непостојећем градовима који
умиру

Викали на сав глас како све чега нема неће заборавити

н и к а д а

О нама су говорили као најбољима међу најбољима на којима
је свет

О цвету који је убран, однет, пресађен или само траје

О младости која је отишла трбухом за крухом или поносно
остала

О нама су говорили као *Sibila ibis redibis nunquam per bella peribis*

Све је зависило од зареза

Видео сам нас спремне да умремо пре него што остаримо

Видео сам било је касно

Хвала: А. Ginsberg, В. Ђуришић, В. Dylan, М. Младеновић, Д.
Киш, З. Карановић, Т. Марковић и The Who

НАШ ЗАВИЧАЈ НИЈЕ ПАОРСКИ

Рођен сам и одрастао у Банату где су вековима живели моји преци. Добро памтим да су ратари, у доба мога детињства, веома ретко помињали реч паор. Нетрпељивост према овој речи су изражавали ћутањем, гестом и мимиком. Смисао те речи им је био саморазумљив и тешко подношљив.

Почетком осамдесетих година прошлог века, повели су ме на њиву да насечемо зеленог кукуруза за прихрану стоке. Увек су радо ишли да обаве лаке послове: припремали се, договарали и одлазили уз шалу и задиркивање. Рекли су ми: „Ти понеси вагов“. Нисам знао о чему се ради и смејали су се док нисам рекао: „Не растем са паорском децом, не знам како се зову паорски алати“. Одједном им је нестао осмех с лица, тренутно су се уозбиљили. Показали су шта је вагов и поучили ме: „Вагов је ратарски алат. Нисмо паори, то је срамота“. Даљих објашњења није било. Непријатна тескоба је сасвим променила расположење. Схватили су да одрастам. Постали су пажљивији и упућивали ме у појединости ратарског живота и рада. Од тада памтим да наши сељаци реч паор придевају ретко, само уз надимак оних ратара који очигледно не могу бити ма какав узор. Радо су одговарали на моја питања о старим изразима, објашњавали ми њихово значење и смисао, али не и о речи паор. И остали ратари су имали исти однос према том изразу: уместо одговора, увек мргођење, стиснуте вилице уз снажан удах и освртање, ћутање окончавано прекорним речима: „Нисмо ми паори!“.

„Ћутање није неки од речи испражњени простор, него је прогутана и промишљена реч“, тврдила је Исидора Секулић. Милош Црњански је записао: „Прошлост је грозан, мутан бездан: што у тај сумрак оде, не постоји више и није никад ни постојало“. Много је грозније када се након потонућа у мутни

бездан прошлости, попут Толкиновог Саурана, из ње повампери демонски егрегор страховладе који хоће да нас поново претвара у своје подложнике. Реч паор је нашим ратарима била срамна, ћутали су о њој, јер су желели да буде заборављена. Успели су делимично. Та реч није постала непозната, али је потомство заборавило срамоту, бешчашће и вечну поругу коју носи њен смисао. Доба муњевитог развоја масовних медија, с појавом опште доступности интернета почетком 21. века, одвело је јавност у стање преоптерећености непровереним информацијама.

Већ од шездесетих година 20. века, реч паор је стилизовањем почела да се припрема за будућу промену смисла. Како су генерације старих ратара нестајале, реч је лагано обасјавана пасторалним, веселим и романтичним призвуком путем нових и атрактивних масовних медија. Чак је почела да звучи пожељно. У савременом политичком дискурсу, војвођански аутономаши су од речи паор створили израз сасвим противречног, нејасног и променљивог смисла и њиме су, пре пар година, крунисали свој политички гламур. Тиме су показали да појма немају о изворном духу Војводине и да, уместо њега, Војводини подваљују своје накараде. Поводећи се властитим мњењем, умислили су да је паор у Војводини исто што и ратар, па су израз почели да користе као вид неког посебног ратарског достојанства. Површност јесте урођена особина површних људи, али површност није особина истине.

Још од древног јелинског доба, документована је злоупотреба значења речи мењањем, извртањем, изопачењем и чак порицањем постојања њиховог смисла. Ово је сматрано видовима софистерије, а римски правници су ову појаву називали рабулистика. Још је Богдан Поповић упозоравао на појаву двоструко страних речи у језику. Седамдесетих година 20. века, Милован Данојлић је писао да нарочито туђице народ у свом говору „дражесно изокреће“ и да права мука настаје када се туђица дохвате полуобразовани људи (*Мука с речима,*

Независна издања, Београд, 1977). Велики енглески лингвиста, Џефри Лич је писао о чак седам врста значења речи.

Данас, истинско значење речи паор мора пажљиво да се испита како би стварни смисао те речи поново постао јасан. Грађа је огромна и расута. Ради се укупној материјалној грађи писане и говорне речи, музичке и ликовне културе, укључујући и приватне списе из прошлости. Током трагања за доказима који показују изворни смисао речи паор, непрекидно су ми се јављале нове чињенице и околности које су биле битне и наметале поновно преиспитивање закључака, мењајући расуђивање које је раније изгледало јасно. Услед тога је стално требало употпуњавати истину доказима. Истина је извирала из грађе у фрагментима који су се уклапали у сагласну целину. Након увида у документарну грађу протеклих векова, данас са сигурношћу тврдим да је исконски смисао, значење и начин употребе речи паор сачуван у сведочанствима српске књижевности (и публицистике), а да се у савременом јавном мњењу употребљава у накарадном, измењеном смислу.

„Има време кад се ћути и време кад се говори“, поука је Проповедника. Наши стари су, много пре Лудвига Витгенштајна, умели да ћуте о ономе о чему се не говори. Сада, када нема више старих да ћуте о речи паор, дошло је време да се размотри значење, смисао и употреба ове речи, јер преосмишљен смисао ове речи злослутно одјекује Војводином и руга јој се.

(Извод из књиге: *Паор - Крајње несчастије и срамотана вјечноје поруганије наше*)

SHOULD I STAY, OR SHOULD I GO

Приче о путовањима умеју да буду досадне. Не толико као када неко препричава своје снове, али да, може да буде досадно. Понекад слушам и слушам и слушам и... нема краја ни путовању, ни причи, а ништа се битно не догађа.

- А шта би ти битно да се деси? Терористички напад или пљачка банке? Код путовања је довољно ваљда то што се мичеш.

- Јоој, како ти поједностављујеш ствари.

- Ти их компликујеш. Макни се из овог града на један дан и видећеш... ма свашта ћеш видети. За почетак, колико ниси у праву. И нећу више да ти причам о томе, као ни о својим путовањима јер је за тебе све то досадно.

- Добро де, не љути се. Ево пустићу те да ми испричаш свој последњи сан.

- Рекла си управо да ни то не волиш. Нећу да радим оно што не волиш. Али нећу ни да се суздржавам да чиним оно што ја волим... да путујем и сањам...

- ОК... Срећан ти пут...

- Ооооо, што је ова дама сама?

- Може ли неки оригиналнији приступ?

- Извињавам се, нисам хтео да увредим.

- Ниси увредио, али ниси ни оригиналан.

- ОК, али то не мења ствар.

- Шта то?

- Па то да си сама... Не видим никог поред тебе?!

- Је л' то нешто страшно?

- Није, али нисам у моменту могао да смислим бољи начин да приђем неком ко је сам. А ти делујеш тако.

- Како то делујем, молим те?
- Није више ни важно... Извини што сам те узнемиравао...
- ОК... Срећан ти пут...

- Зашто мени с тобом не иде?
- Не разумем?
- Како шта проговорим, ти ме преклопиш. Невероватно, ти си једина особа са којом не удем да разговарам
- То је зато што не постоји физике међу нама...
- Мислиш хемије?
- Мени је то све исто јер нисам волела ништа од тих природних наука... Зар је то важно сад?
- Али видиш да не иде...
-
- Зашто ћутиш?
- Тужно ми је јер си у праву и не знам шта да кажем.
-
- Зашто ти ћутиш сад?
- По први пут се у нечему слажемо.
- Али ја не бих волео да сам у праву.
- Ни ја.
- Ајде онда да обоје грешимо.
- Како то мислиш?
- Ајде да коначно помислимо нешто исто па чак и да је погрешно.
- Шта то?
- Ајде да обоје помислимо да је добро ако не одеш.
- Помислио сам.
- И?
- Не звучи лоше.
- ОК... Срећно ти остајање...

Понизно,
пред питањима истрошеног тела,
пред одговорима
којима су одузели моћ говора,
пред собом једнако немом
и без гласа,
огрћем још једну ноћ
преко рубова
твојих даљина.
Коракком месечара,
пратим те у ритму
сањара који је остао без снова.
Још један покушај
необичне душе
да побегне од усамљеничке
мисли о могућности
да срећа постоји.
На истом путу,
између неба и земље,
са истим ожиљком Каина
и истом замком љубави,
која нам се
обесцењенима кези
и не пристаје да буде упрљана
речима,
мимоишли смо се
унапред знајући
да се исти дарови никада
не нуде два пута.
И онда,
тек тако,
као камен,
спустили су се
низ гола рамена

погледи залуталих душа,
 које су се,
 без додира,
 спотакле
 и остале саме
 између недодирљивих звезда
 у најгушћој окружености!

Од свих ожиљака
 изабрао си најдубљи
 да сместиш осмех
 и један случајни поглед
 којим се покривам
 када зајече звона прошлости.
 Како си знао
 да баш ту крвари
 и улива се у садашњост
 једно окрњено детињство?
 Јеси ли чуо звона
 или си нехотице
 не знајући
 био мера болу
 са којим се мешаш неопрезно?
 Је ли ти удобно
 у рани о којој ћутим
 онолико колико се ћути
 твоје име
 када ми неосетно
 прелети преко усана?
 Дошао си прерушен у љубав
 док су јечала звона
 у измаглици сећања
 на почетак празнине
 по којој су скројени
 моји дани.
 Дошао си непозван

и сасвим нежно
безгласно
баш као љубав
скрио све немире
један осмех
меру бола
још једно звоно
које јечи...

Ја сам само ветар
који су ти послали
да одмориш глас и
наслониш главу.
Исувише сам празна
да бих стала у мисао
прозирна да би видео
сенку која те прстиже.
У твојим ципелама
лутам по Маконду
прикована додиром.
Руке су ми везали
па те дробим зубима
да те распоредим
и лакше испљунем
јер хтели су да те ишчупају
док су жиле корења
висиле на врату
уместо бисера.
Утробу су ми поцепали
вукући
и кидајући
тебе највећег
разапетог
у мени најмањој.
Вене си ми покидао
како би под ребром дисао

наслађујући се жељом
похотних клонова
који су ме сањали
уместо тебе.
Продао си ме уличним свирачима
за једно лутање више
и сад ме развлаче усне хармонике
претачући ме у баналне риме.
Позајмљују ме песници
док пију за све патетичне растанке
и сузе оних који се усуђују
да ти изговоре име
и упрљају речима.
Забадају новчанице
у стих који не знам
у песму којој не припадам.
Развлаче ми душу као курву
јефтиног бордела
док у твојим ципелама
лутајући
покушавам да те дотакнем
рукама везаним за додир
онога дана
у Маконду
у који си свратио
да ме обујеш...

Опраштам осмеху
што покидан виси
на углу усана
и усни испуцалој
од зуба
који су је гризли
уместо тебе.
Опраштам крхотинама
што не умеју да се саставе

и птицама које ме развлаче
и бацају
пајацима
жонглерима
и блудним синовима.
Опраштам блудним синовима
похотне снове
и сновима
који су сањали
док сам те ћутала.
Опраштам ћутању
које је врштало
нацртаном вриску
и цртежу
што ти је дао руке
да ме покидају
и душу која мирише.
Опраштам мирису
што је личио на љубав
и љубави прерушеној
у човека.
Опраштам човеку
што је желео
и жељи
јер траје.
Опраштам трајању
претвореном у чекање
и чекању
окованом у незнађе.
Опраштам незнађу
јер не зна за границе
и граници
која се изгубила
јер су ми украли очи.
Опраштам очима
што су их украли
они који не виде море

и мору со за рану
у којој чувам
једног тебе.
Опраштам једног тебе
некој себи
неопростивој!

ФАТАЛНА ПРИВЛАЧНОСТ „ЖИВОТА” И „УМЕТНОСТИ”

(проширено поље игре; „државно позориште” у позоришту)

Тартиф, ауторски пројекат Игора Вука Торбице, копродукција Народног позоришта Сомбор и Српског народног позоришта (69. Фестивал професионалних позоришта Војводине, од 12. до 18. априла, Зрењанин)

Да је разумевање читавог позоришног процеса (према Р. Шекнеру седмофазна секвенца: проба, тренинг, загревање, припрема, представа, опуштање и последице) довођено у везу са разумевањем самих друштвених процеса, како оних „нормалних”, тако и „кризних”, можемо се уверити на основу теоријских разматрања и праксе позоришних стваралаца који су се бавили овим питањем. Али је, и поред утврђених аналогичности, за њих можда загонетније било да у области сценског извођења дефинишу и разграниче оне садржаје и структуре који припадају „животу” од оних који се сврставају у „уметност”, као и да утврде (естетске) категорије на основу којих ће се ове две сфере људског искуства разликовати. Као продукт или исходите таквих напора било је експериментално позориште прошлог века, у свим својим варијантама (амбијентално позориште, уметност (ауто)перформанса, политичко позориште, радионице, паратеатар, теорије...), које је редефинисало појам представе актуализујући и проширујући њене тематске оквире: ко може и како да је створи, ко је у њу укључен, где се она догађа итд. Поред проширења поља позоришне игре, које се често заснивало на систематској субверзији западних позоришних конвенција, промена је захватила и суштину позоришта те се појавио „сценски текст”, који смењује драмски текст као преносиоца позоришне традиције, а значењску равну представу преноси у окриље редитељског ауторског рада, на уштрб ауторитета драмског писца.

У ауторском пројекту *Тартиф* Игора Вука Торбице приметан је израженији редитељски концепт у односу на оригинални Молијеров комад, који са собом носи и један вид укључивања публике карактеристичан за амбијентално позориште. Прецизније формулисано - примењена је радикална драматуршка измена у делу позоришног класика, при чему је подривена архитектура класичног позоришта са циљем развијања другачије комуникацијске основе између глумаца и публике.

Ако је Молијер у својој *Тартифу* критиковао племство и високо друштво Париза 17. века, исмевајући њихову поквареност, грамзивост и предрасуде, као и лицемерје свештенства које на свој начин учествује у власти, то је било урађено по моделу писане речи који одговара плаутовској класицистичкој комедији. У Торбичиној представи овај аспект нарочито добија на значају јер се антиципацијом наведене жанровске одреднице неминовно указује један „реликт“ нелитерарне културе, будући да редитељ у својој *Тартифу* обликује сценарио аналоган моделу радње карактеристичан за плесачке и певачке извођаче, враћајући на тај начин радњу у окриље драме. Наиме, иако се ауторски пројекат/комад и даље одвија према драмском коду модела писане речи који радњу третира апстрактно, као покрет у животу људи, дакле, вербални језик се и даље користи, на сцени нам је предочена и конкретна предумишљајна радња. „Лик“ Тартифа (Саша Торлаковић) није више тип особе, а камоли индивидуа са сопственим мислима и жељама, већ манифестација актуелног друштвеног феномена који препознајемо по сценарију, тј. специфичном понашању ауторитарне власти.

Али на основу чега је омогућено такво препознавање? С обзиром да се код оваквих друштвених процеса уочава изванредан драмски образац који може указивати на кризу, њено продубљивање или (раз)решење, „живот“ нам се указује као паратеатар, али паратеатар ауторитарне власти, тј. државе. Представа *Тартиф* предметила је друштвени образац понашања кроз модел драмске радње: „паралелне реалности“ улазе у наше животе путем националних и локалних медија и

других једностранних канала комуникације, путем наметнутих друштвених односа који метастазирају у породичним домовима и институцијама и тако постају њихов неодвојиви део, мењајући их у основама - према себи. Сада, сукоби „животних реалности“ улазе у „уметност“ и попримају њен оквир.

Међутим, та помало застрашујућа близина „живота“ и „уметности“ „заробила“ је публику и извођаче у међупростору игре, не омогућивши јој бивствовање ни у једној сфери. Јер када је требало занемарити себе и изгубити свест о себи, што се сматра условом „гледања на другу страну“, исто се познато лице оцртавало на хоризонту сфера и гледаоца враћало у полазно стање у коме се није могао задржати због учешћа у представи. Трансформација свести је кружила и никада се није довршавала од навучене маске оправдања са којом се улази у представу до лица освешћене одговорности са којим се излази из ње, или на тренутак гледа у току ње. Лице и маска бивали су идентични и поред потенцијалне релативности перспектива јер су се модел радње и наше учешће симултано доживљавали - и у „животу и у „уметности“.

Доринино (Хана Селимовић) реторичко запиткивање публике у осветљеној позоришној сали, преко просценијума и без формално датог знака за отпочињање представе, уклањало је конвенционалну границу разграничења између глумаца и публике и проширивало поље игре. Зидови Оргоновог дома отварали су се према публици, сцена се ширила на позоришну салу и гледаоце преко звучног и светлосног коридора увлачила у игру. Али то је био тек спољни план. Звук пренет микрофоном простире се до сваког и светло рефлектора пада на сваког („сунце обасјава и зле и добре“). Динамику унутрашњих дешавања бранимо на границама тела која образују пасивни позоришни аудиторијум, али и у пасивним односима према дешавањима у „животу“ са којима долазимо у додир. Трансформација свести кружи. Под светлошћу рефлектора говорником смо маскирани у позоришну функцију његовог аудиторијума, али смо истовремено и демаскирани у друштвеној функцији његових несвесних људи. Наша пажња премешта се са сцене на публику, са публике на себе, са себе као појединца у публици на себе као

члана публике као групе, са себе на себе како посматра себе, друге у публици, сцену, глумце, тражећи да се идентификује са нечим што није из „живота“. Суочивши се са разобличавајућом истином и немоћи коју намеће положај у публици, гледалац је у себи одговарао на моралне и естетске надражаје: био је ужаснут могућношћу да се открије пред другим (гледаоцем у публици) и пред собом те се са нелагодом повлачио у дубље, мрачније одаје себе.

Ако одговор на питање шта је то што се очекује од публике на овој представи покушавамо да пронађемо у оквиру категорије краткорочне трансформације свести, онда ситуација у којој се налази Тартиф у односу на публику, као манифестација ауторитарног владоца у односу на аудиторијум, па и Доринина провокација у осветљеној сали која изједначава свачије (не)могућности да одговори, не нуде основу за извлачење закључака у оквирима уобичајених модуса транспозиције пажње (саучесници, порота, сведоци итд). Гледаоци нису више у интерактивном односу са глумцем, већ у наметнутом, пасивном, који не могу да промене. Овде се не ради о „заносу“ колективне енергије који је карактеристичан за интензитет сценског извођења, нити о заузимању дијалектичке дистанце као могуће реакције гледалишта радикално удаљене од претходне, већ о парадигми наметања „неслободе избора“, дакле ситуације из „друштвеног живота“. Подразумева се да је овако створени однос у представи последица редитељског поступка, али је он такође пример коришћења тоталитарних средстава (светло, микрофон...) који открива манипулативну страну класичног, па и конфронтирајућег позоришта. Из тих разлога она се не мора свидети баш сваком, нарочито не оном гледаоцу који у позориште није дошао по мишљење или по исто мишљење тражећи (малограђански) мир.

Укажимо још и на то да се фестивалско извођење у Зрењанину одвијало у класичној, барокној позоришној сали, док су и матичне сцене на којима је *Тартиф* припреман и премијерно игран (Народно позориште Сомбор и СНП) део класичних просценијумских позоришта у којима је посетилац „прикован“ у седишту партера или ложе, са прилично ограниченим

feedbackom, што све додатно може изазвати фрустрирајући осећај, будући да се представа дотиче осетљивих питања личне слободе и одговорности. Можда се стога више треба враћати експерименталном позоришту (улици?), позоришним праксама шездесетих и седамдесетих, али и деведесетих година, као што треба обновити лекције о борби за демократско друштво.

У представи играју: Саша Торлаковић (Тартиф), Хана Селимовић (Дорина), Нинослав Ђорђевић (Оргон), Тијана Марковић (Елвира), Марко Марковић (Клеант), Биљана Кескеновић (госпођа Пернел), Даница Грубачки (Маријана), Марко Савић (Дамис), Душан Вукашиновић (Валер), Немања Бакић (Vasques), Милорад Капор (судски извршитељ 1), Драгана Шуша (судски извршитељ 2); сценографија: Андреја Рондовић, костимографија: Јелисавета Татић Чутурило, композитор: Владимир Пејковић.

МАЈА ПАНДУРОВ

**1.
ТРАГ**

ПРОЛАЗИШ

МОЈЕ МИСЛИ
ПУТУЈУ
СА ТОБОМ

ФРАГМЕНТИ СЕЋАЊА
БЕЗВРЕМЕНСКА СТАЊА

БИЛИ СМО
ДВОЈЕ
И ЈЕДНО

ПРОШАО СИ МЕ
КАО ЛЕТЊИ ПЉУСАК

ОСТАО МИРИСНИ ТРАГ

НЕ ОСЕЋАМ НИШТА
А БИО СИ ДРАГ

ЛЕБДЕ ТРЕНУЦИ

ДОК ДРЖИМ
СРЦЕ У РУЦИ

НА КРАЈУ
НА ДЛАНУ
КАО ЗВЕЗДАНИ ПРАХ
ОСТАНУ

ДАЛЕКЕ РЕЧИ

2.

А КАКО ЋЕШ СЕБИ НА ОЧИ?

Ниси престао да ме волиш
Узалуд покушавао да преболиш
Јурећи неке друге жене
Мислио си само на мене

Оставила сам у твом срцу траг
Ма како изгледало био си драг
Остало је доста тога у нама
Не дај да те сад туга слама

Свестан си да повратка нема
Док душа ти атентат спрема

Изневерио си самог себе
Негде изнутра и даље те гребе
Волео би да се на почетак вратиш
Да своје емоције боље испратиш

Недостаје ти некадашњи рај
Тешко је да прихватиш крај
Твој избор сам си тако хтео
Отишао си даље него што си смео

Сад погледај дубоко у себе
Видим много више од тебе
Имам одлично разумевање
За свако твоје оклевање

Ово није завршетак нашег пута
Свака овца понекад залута
Што се мене тиче опрост је ту
А ти стагнирај мало на твом дну

Стигло те је што си заслужио
 Много тога одавно си задужио
 Код мене све си раздужио
 А како ћеш себи на очи?

ДЕО ИЗ КЊИГЕ *СВЕ ПО СПИСКУ – НЕКИ ДРУГИ ПУТ* ОН

Тешко му је падало то што није више са Њом. Физички. Она је била његова Светлост, његов Мир и његова Љубав. Њен избор је био самоћа. Или је то био избор неког другог у Њено име. Ко зна? Никад није могао да похвата њене четири стране света. Чинио му се хаотичним такав живот. Понекад га је излуђивала са том својом тежњом ка слободи. Имао је другачије виђење свега тога. И волео је. И волеће је увек и заувек где год био и са ким и шта год радио. Са Њом је све било бескрајно занимљиво. И неизвесно. А Он. Он је желео... Није ни сам знао шта је желео. Хтео је Њу а није могао да поднесе то да никада неће бити само његова и да ће је увек делити са другима.

Нису ту били у питању само мушкарци, ту су били породица, пријатељи, обожаватељи...

Имао је и он своју свиту, само је то било потпуно другачије. Њихови светови су паралелне реалности.

Оголили су се једно пред другим и тога су обоје били свесни. И како су се појавили, тако су и нестали. Изненада. Једно другоме. После свега. Гомиле којечега. Одлазака долазака бежања враћања нераздевања... Имали су заједничку мисију. Да науче.

Говорио је како га оптерећује време и место постојања, а није имао храбрости да оде. Пластични свет је ипак био Његов

избор и неминовност. Тиме је лечио своје ране из прошлости. Покушавајући да кроз рад заборави на смрт... Кроз посао и огромне количине новца. Мада је био увелико обезбеђен. Ломио се и умарао. И није био спреман на компромисе. Ипак је Он био Тај који одлучује. Тешка Карма.

Понекад му се појављивала у сновима. Имали су разне приче. Од дубоко емотивних преко уобичајених до еротских. И даље је била са њим. Видео ју је с времена на време у свакаким ситуацијама. На послу, док је вежбао, док је возио... Некад су само причали некад су ћутали некад су водили љубав... На разним местима је била са њим. Није му било јасно да ли је то што је било заправо било и да ли је све то само имагинација. Њихов свет да ли је икад постојао? Да ли су заправо Њена дела Његова дела? Да ли је све што је створио Он инспирисано Њом.

Не смеје се више као некада. У ствари се није нешто ни смејао откад су нестали једно другом из видокруга. Само за фотографисања и снимања оним наученим професионалним осмехом најпожељнијег мушкарца.

И даље су око њега били вештаци... И жене и мушкарци. А Он је ишао даље не знајући куд. Са оним осећајем у доњем делу стомака...

И негде, у угловима капака постојало је сећање на Њу. Тако је било најбоље. Очигледно. Чим се дешавало.

ОНА

Много тога је научила...

Да све оно што јесте заправо није.

Да је све склоно променама. Почев од нас самих.

Да духовни раст доноси поздрављање са стварима и људима који нису на Њеној вибрацији.

Да је самоћа некад најбољи лек за све.

И да је љубав најбоља једина права хемотерапија.

Да се на сваку позитивну мисао шире гени.

Да све што помисли човек може да оствари.

Да су Бог и Природа једно.

Да су речи концентрати мисли и да од њих настају светови светова и нове димензије. Од речи. Згуснутих.

Да се најбоље ствара из мира и да неки најбоље стварају из хаоса.

Научила је да вода носи све и да треба увек веслати низводно.

Да „проблеми” не постоје и да су све то само „изазови”.

Да су контрасти ту да би се из њих научило.

Да се неке животне лекције непрестано понављају док их не савладамо. Онда престану.

Спознала је величанствен осећај уживања у садашњости јер је то једино што постоји. Јуче је сан а сутра илузија.

Да је природа та која је вечна а ми смо само пролазници ...
И да се све непрестано обнавља.

И да душе путују.

Спознала је и то да се састојимо из три дела: ума духа и тела.

Свето Тројство. Отац Син и Свети дух. И да је све повезано...

Да су сви заправо то велико Једно ... И на крају, да су четири елемента у функцији само уколико су зачињени Љубављу и Вером...

И то су били велики кораци...

ИСКЛИЈАЛА СЛОВА

Између два трептаја
Исклијала слова
Тако је одвајкада
Са чаробним семенима

Између два трептаја
Речи се мимоилазе
Можда се никада не чују
У учауреним данима

Између два трептаја
Гнезди се песма
У временским рупама

Између два трептаја
Романи настају
У нашим очима.

КАО ПЕСАК ШТО БЕЖИ СА СТОПАЛА

Ходам по обали
Са неизвесношћу у једном оку
Док друго лови
Оно што је море избацило

Покушавам да саставим разлупано
Док ми делићи измичу
Као песак што бежи са стопала
Кроз размак између прстију

Лепи су заласци сунца
И небо што се са морем спаја
Зашто само бура доноси
Моћ да спојиш два непозната краја

Ваљда прво мораш да се распаднеш
Да би се могао саставити
Да би био кадар слику насликати
Причу испричати, песму певати

О томе
Шта крију дубине
У којима си фрагменте себе
Морао да оставиш

ЈЕЛЕНА АНЖУЈСКА

Сјајна слико
Како су тужне
Твоје бескрајне очи
Док мирише јоргован плави

Колико крајева
Си у њима покушала
Да саставиш
Колико трагова
Си успела
Да оставиш
Док мирише јоргован плави

Где су сада
Деца твоја
У том бескрају
Патње твоје
У звонике уграђују
Док мирише јоргован плави

Где су двори твоји
Душу твоју ко ли двори
Камење сложено
Камење расуто
Камење потопљено

Да би било заборављено
Док мирише јоргован плави

Анђела
Сјајна слико
Стална у несталном
Времену

КАКО НАУЧИТИ СРЦЕ ДА СЕ СМЕЈЕ

Успаваш се као небо
Пробудиш се као река
И у сну и дању
Знаш да те нека
Даљина чека
Тело ти је облак
Час си поветарац
Час си бура
Час заробљен кристал
И пахуља
Сунце те зове
Тама ти прича приче
Некад се заглавиш
Између земље и неба
Смејеш се
Та танка нит
Је оно место
На ком равнотежу
Одржавати треба
И опет си
Небо и рекао
Облак и ветар
Пупољак и плод
У срцу које
Уме да се смеје

АКО ОДЕМ ПРЕ ТЕБЕ

Кад дођу по моје ствари
Немој се изненадити, мама,
Подај им.

Такви се ничег не боје
Гладан, сит никада бити неће.
Тражиће ти моју гардеробу
Одмах - док се не разграби
Хијене.

Рећи ће:

- Имала је она онај плави дукс...
- Шта ли је са њеним лаптопом?
- Немојте ви мислити да ми сад грабимо!
- Што? Па не треба јој више.

Скини тај вечити скорели шок
Са лица, мама
Џукела кад те уједе
Тражи да ти њој платиш
Што си јој се нашла на путу.
Шта има везе што смо ми у проблемима
Проблем је проблем
А живот иде даље
Подај им, мама,
И воде

Кад од силног пребирања ожедне
Такви се пити не могу
Увек ће им фалити кап
Пружи им, мама,
Нахрани бездушнике
У нашој кући нико гладан остао није
Сећаш се?
Ни сакупљаче перја
Добровољних прилога
Ни лажне просјакe

Никог отерала нисам.
Ако одем пре тебе,
Немој да се расплачеш, мама.
Добро. Знаш шта хоћу да кажем
И не уплети ме
У њихову мрежу
Авај!
Настави...
Добро.
Бар покушај...

МРВИЦЕ

Док су се вртеле, изгледале су као искривљене чиоде с розим капицама, штапићи на којима се топи шећерна пена. Упркос свим инструкцијама, недељним састанцима, разговорима с родитељима, и даље нису наступале као једна, неспретно су се разликовале, не као уникатна дела, већ као тетурави кучићи мешанци које не можеш ухватити ни за главу ни за реп. Својеглавошћу је могла да се реши казнама, урођена смотаност и безбрижност некад нису могле да се искорене.

Госпође мајке су ме боље разумеле, а и показивале су одређену дозу дивљења, могао сам да им видим жељу у очима и благо отворена, влажна уста. Господа очеви су, као и њихове ћерке, били неусаглашени. Неки су ми отворено показивали презир, док би миловали косу својим трапавим љубимицама. Одређени господин С. је чак нагласио да савршенство не постоји, уживање и слобода покрета чине децу срећном. Његови дебели прсти су у том тренутку штипнули ћеркине образе и она се закикотала, као да није пала усред генералне пробе, попут правог медведа који је бауљајући кроз шуму изненада налетео на кошнице. Њено заокругљено тело се ваљало по паркету, а смех је дуго секао тишину пошто сам искључио музику и чекао да устане. Подвикнуо сам, али је било већ касно, јер су остале другарице повучене ласом забаве полегале на угланци под и почеле да се котрљају, изгужвани трикоји су шуштали, цепали се и чинило се да ће усталасана хрпа девојчица експлодирати као неуспели хемијски експеримент. Мрзео сам господина С. Због таквих пропада све што је исправно. Он би забранио раздувавање лишћа и дозволио да оно слободно пада с дрвећа и труне на свеже покошеним травњацима. Тај не би ни косио травњак. Пустио би да буја. Коприва, булке, боквица, трава, коров и гамад која би само да живи, цеди сокове из земље, из ваздуха, упиру пипцима, гранчицама и цевкама према сунцу, простиру се, пулсирају, множе. Онда би С. рекао како сви ти

монструми пружају бенефите за здравље, за кости, за плућа, желудац, утиче на континуум, круг рађања и смрти. Прихватање је оно што је од мене захтевао. Неупућен, неук, и апсолутна пичкица.

Посматрао сам устрептале рефлекторе на билборду кроз прозор сале. Ситна киша је обливала искежено лице девојчице с рекламе за кекс. Мрве су шуштале и труниле се под њеним блатњавим ципелицама. То сам ја знао. Шта се дешава иза глоси папира, реклама, јарких светала која се, помешана с кишним капима, уливају у зенице, пробијају чауру лобање, теку и провлаче између ганглија, тетовирају мождане структуре и убрзавају откуцаје срца. Она је била гладна, два дана није јела и, кад се докопала устајалог кекса, осмех је разиграо њене усне. Узвикивала је да га воли, ситни млечни зуби су се пробијали кроз стврднути шећер, млеко у праху, со и емулгаторе, киселине, боје и лепак. Терају је да понавља глад и жељу, да се смеје у црно, стаклено око камере, ћутљиво и алаво у толикој мери да би без икакве савести, загризло људско месо, пејзаж, плавичасту крпу која виси са зида и постаће небо. А господин С. ће отићи у продавницу и својој миљеници купити оно што му је сервирано.

Тако смо мислили, прогутаће С. и неће знати. Гута С, гута и прашњаву тканину лажног свода и изгладнелу, насмејану дечурлију. Али не. С. каже да меси, просејава, купује локално, прсти му урањају у меко, влажно тесто и он меси, брашно и вода се лепе за његове криве, дебеле прсте и завлаче под нокте. Господин С. меси јер му не одговара да не зна шта једе. Он нема поверења у мене. Поглед му исијава сазнањем о томе шта сам некад био. Због мене је престао да гледа телевизију, изјавио је на једном састанку самозадовољно с благим, подругљивим осмехом испод бркова. Али, драго му је да сам се вратио својој професији. Малишани су љубав и будућност, треба да живимо у свету наших потомака, а не у прошлости, цитирао је и смешкао се. Одувек је ценио кореографе, ипак је плес уметност, ослобађање духа, жеља, креативност, кретање у неодређеним правцима, авантура, опипавање сопствених граница и превазилажење истих. Мрзим уметнике и анархисте и, на крају крајева, све су то педерске приче. А педере мрзим

више од свих, због тога сам и прешао у политику. Око балета се окупљају као уплахиране, драматичне муве. Нисам успевао да докучим која је госпођа његова, да употребим свој шарм, да му покажем да је прљави хипик који не може да задовољи женку. Лоптица је поскакивала, покушавала да направи пируету. Посрнула би сваки пут. Видео сам како гузица љуби прљави тепих жутог ходника који води к Сали за састанке дечијег балетског центра одвратног имена „Бубица“ и схватио.

Пришао сам јој пријатељски. Загревале су се раширених руку и ногу. Бери грожђе, чупај траву коју твој отац пушта да расте, бери грожђе, купао сам се у вину задовољства. Сало на стомачићу је подрхтавало, образи су јој били румени. Сагнуо сам се до њеног малог, ружичастог ува и шапнуо неколико умилних речи. Језик ми је био натопљен старом, добром течношћу убеђивања. Било је потребно неколико проба да попусти. Ускоро ми је с врата трчала у загрљај. Почео сам јавно да се обраћам мојим лептирицама. Мутави кандидат никад није победио на изборима. Контрола, тренинг, репетиција, дисциплина и ред, речи су клизиле с мог језика и погађале тачно у мету, у буцмасти стомак који је крчао и завијао од глади. Дијете круне тело и психу, али остављају за собом савршене фотографије. Одрицање, став, храброст и самопоуздање, декламовао сам, наводио савршен пример из наше мале трупе. Нагласак сам ставио на тимски рад, на мале и велике пропасти до којих може да доведе индивидуалност. Ту сам застао, предао јој палицу и укључио музику.

У КЊИГУ ОБУКОХ СЕ

У књигу обукох се. Рикна ми савршено приања уз кичму. Права сам и јака као монографија сликара. Показна трака, црвена, на радост да слути. Срце ми је повезано чврсто, зашивено за речи и слике. Платно на корици, кожа је моја - савршени доживљај за јагодице твојих прстију. Белине на страницама раскошне. Вињете дискретне као седефасте минђуше из мојих ушних ресица вире. Слова - вез најфинији, наслута лепоте скривене, метафизичке, духовне, неопипљиве, добра и зла овога света што читањем открива се. Сlike су очи моје, усне, осмех, чело високо и увојак плави, као код Ботичелија - скривају невиност и светост поезије. А лист књиге сваки, по једно крило је, по једно једро, за пловидбу, за путовање. За лет. Усидрићу се само у библиотеци вечности.

ЈА САМ НАЈЛЕПША ПАЛЕТА БОЈА

Ја сам најлепша палета боја. Пастелна. Женствена. Понекад провриштим црвено и црно. Некад зелени смирај отпуштам. Кичица мека топи наслаге леда с моје душе. Тврда и оштра бруси моју логику. Случајна кап туша, као суза, каткад је најлепши детаљ. Лавирам између стварности и сна. Између речи и слике. Између руке стваралачке и ока посматрача које крије значење мојих потеза. Веселим се сваком згужваном папиру и одбаченој речи. Немиру оном кад се наизглед нема шта рећи. Притиску тривијалности животних које не дају да идеје слободно теку, пупе, цветају. Жудња храни стваралачко биће, као и давање. Што више воде вадиш, чистија надолази.

АНТОЛОГИЈА БУДУЋИХ СНОВА

Антологија будућих снова је у припреми. Избор је као цвет са пуно трња. Одговорност под лупом хиљаду очију. Разум изазива срце на двобој. Чија ће поетика преживети? Ко ће у долазећа поколења више стрела у груди побадати? И опет: снови будући баште су за узгајање поезије - антологија је у припреми. Приређивач вага разум и срце, слику и реч, знање и интуицију. Већ постоји више радних верзија. Консултације продубљују проблем. Снови рађају снова. Нек језичак на ваги у власти више силе буде.

КАТАЛОГИЗАЦИЈА У БИБЛИОТЕЦИ ВЕЧНОСТИ

Од цртежа лавираног, туша плавог и креона црвеног, до дигиталног слова протежем се. Преко фотомонтаже мојих неусаглашености, до одске песме, молитве и покајања пред сан. До скице увек истог лика женског што као вечита невеста је. Њене беле хаљине од папира су. Букек њен је каталогизација у библиотеци вечности. Само се са песмом венчала. Епском. Женика вечитог њена топла лира открила је. Нема више компромиса. Само главно јело. Ток радње захуктао се. Заплет је прошао. Перипетија. Кад у књизи крунишу се, смирај ће доћи.

ПЕСМА У СЛИЦИ ОСТАЈЕМ

О, да, ватра ми је за потиљком! Ако станем изгорећу. Стићи ће ме непријатељи из царства тривијалности. Немам мира, немам сна. Речима и сликама очаравам душу и тело у сталном бекству. Варкам их. Заигравам. Поетизујем страхове и неизвесност. Усне бојим у црвено. У зелено. Земљу љубим, кад небо не могу. Крила губим док стрпоштавам се у зрело жито жудећи за његовим сјајем. Мрем и рађам се у одбљеску сваког класа. Волим ово мирно море пресушено што сваку ми је реч изродило, сваку моју слику из пошлости породило. Ту сам кад нисам другде, ни боља ни гора, песма у слици остајем.

ЈА САМ ЈУНАК КАД ЈУНАКА ДРУГОГ НЕМА

232

Врата, пред сваким мојим кораком по дубоком орању, отварају се као корице књиге. Тешко газим преко грумења земље. У муци стваралачкој, радост рађа се, и кад од усхићења крила добијем па тик изнад орања летим, милујем га дашком ветра што за мношћом остаје, као вилински прах. Као пигмент посут по дрхтавој емулзији што спојиће боју, дух и платно бело. Невиност његова је као гола земља, узорана, угар, снег ће ускоро. Молим се да душа моја вечно млада буде, као песма кринова и љиљана. Да слика моја дрхти као немирно срце. Дивим се сунцу и одразу његовом у једном плавом оку. Анђео бди над мојим даровима. Ја сам јунак кад јунака другог нема.

ЕСЕНЦИЈА СЛОБОДЕ

Низ леђа књиге уметника краљевског женског писма, дуж кичме, по меком кожном повезу, слива се есенција слободе. Садашњег тренутка чија најчистија искра врхунац песничког заноса је. Чија најфинија структура под лупом на папиру високе граматуре види се. Водена боја натапа као жедну земљу влакна белине папира. Дивљи заборављени архетип са светачком скрушеношћу сједињује се. Слова постају осликани иницијали. Сlike конструкције од слова. Фотографија бљесак тренутка прошлости што већ следећег послатао је илузија. Рецепција њена илузија је будућности. Сада и овде есенција слободе слива се као сузе мироточиве. Ангели певају кад супротности у љубави стваралачкој уједине се, кад уметност опонаша постанак света, трапаво и искрено као дете.

ЕПИСТОЛАРНА БИОГРАФИЈА ИСИДОРЕ СЕКУЛИЋ

Кључна личност српске литературе, која се остварила својом реченицом, сазданом од слуха, мелодије, матерњег језика, доследним радом и животом, који је томе подредила, аутентичан космополит, Исидора Секулић, верно је служила српској литератури више од педесет година. Прва жена која је била члан Српске академије наука и уметности, рођена је 1877. године у малом војвођанском месту Мошорину. Одмалена се спремила за професорски позив којим се читавог живота бавила. Широка је дијапазон места њене интелектуалне изградње, од Новог Сада, Сомбора, Мађарске до Немачке, где стиче звање доктора филозофских наука. Књижевност и путовања биле су њене највеће љубави. Будући да је била сјајан приповедач, есејиста, путописац, романсијер, преводилац и прва жена академик, као и због особене и аскетске природе, књижевна историја је сврстава у ред најдрагоценијих писаца српске књижевности. Њену прозу карактеришу духовна снага мисли и интелектуална моћ, са изразито субјективним приповедним тоном.

Жена писац је до Секулићеве била врло ретка појава у српској књижевности, нарочито жена са таквом снажном индивидуалношћу и интелектуалношћу, које се могу наслутити још у њеним раним литерарним радовима. О делу и биографији Исидоре Секулић писало се често, али у фрагментима.

Тема истраживања мастер рада је епистоларна грађа Исидоре Секулић. Проучавањем и анализом писама могу се читавати и осветљавати неки нови сегменти ауторкине личности јер дају дубљи поглед на околности у којима је живела и стварала, као и на односе са саговорницима, што је драгоцено у повезивању и формирању биографије Исидоре Секулић. Сачувана и сабрана писма обухватају распон од шездесет година ауторкиног живота. Циљ истраживања био

је да се на основу те грађе испише што вернија биографија Исидоре Секулић.

Писма у којима је Секулићева у дијалогу са својим савременицима ретко су изучавана. Иако у њима има доста празнина и недоследности, она су драгоцене зато што представљају могућност приказа појединости из ауторкиног живота у другачијем светлу. Она су сведочанства о живој присутности Исидоре Секулић, јер не садрже само податке о којима је ауторка говорила, већ и оне о којима је ћутала.

Кроз писма, која су хронолошки поређана, може се пратити животни пут Исидоре Секулић, фасцинација путовањима која за њу имају терапеутско дејство. Писма су и сведочанства да је Секулићева била одан и веран пријатељ, као и веома драгоцен сабеседник. Дописивала се са: Тихомиром Остојићем, Светиславом Цвијановићем, Миланом Гролом, Марком Ристићем, Миланом Ђурчином, Светиславом Петровићем, Васом Стајићем, Владетом Јеротићем, Живаном Милисавцем, Младеном Лесковцем... Понегде је у њима износила и критичке ставове о савременицима: Милану Ракићу, Јовану Дучићу, Богдану Поповићу, Александру Видаковићу, Даници Марковић... Њена дружења су интелектуалне природе, она са пријатељима размењује књиге, часописе, стручне савете... Те везе се у писмима проширују и продубљују. Кроз писма можемо пратити и њен друштвени живот, откривати чињенице о школовању и радној биографији. У писмима помиње и брак са лекаром Емилом Стремницким, за који никада није доказано да је постојао. Остаје сама до краја живота, скромно живи и пише, јер јој то пружа духовни живот, материјални ју је занимао толико да може да се претплати на часописе и да има најосновнија средства за животне потребе.

Први део истраживања посвећен је њеном књижевном раду. Кратак осврт на дела која су обележила њену педесетогодишњу службу у српској књижевности. О детињству и школовању Исидоре Секулић проналазимо врло оскудна сведочанства у њеној епистоларној грађи. Општа места из њене биографије допуњена су подацима које проналазимо у

писмима. Најбројнија су писма која упућује својим пријатељима, уједно и сарадницима. У поглављу које говори о њеним најближим саговорницима, уочене су појединости из њихових односа. Исидора Секулић активно је учествовала као сарадник многих књижевних часописа. Најинтензивнија је преписка са уредништвом, из које се закључује о њиховој сарадњи, међусобним односима, околностима и приликама које их прате. Посебно поглавље бави се дијалогом са најистакнутијим савременицима Исидоре Секулић.

Припрема за смрт је оно што је Секулићева завештала у својим писмима. Драгоцена је преписка са њеним последњим живим саговорником, академиком Владетом Јеротићем, који је својим сећањима и причом о сусретима са Исидором Секулић оплеменио и заокружио причу о овој књижевници.

Академик Владета Јеротић био је млади лекар са којим је Исидору Секулић упознао Миодраг Павловић. Сачувана су два писма која му Секулићева упућује. Јеротић је тада на студентској размени у Холандији, она са њим дели утиске о тој земљи, коју је посетила у два наврата, и која јој се на чудан начин допада, пита га о његовим запажањима. Говори му и о нашем сиромашном доприносу светској култури, како смо најсиромашнији од свих словенских народа. О сусретима са Исидором Секулић Владета Јеротић врло лепо говори у емисији *Агале*, емитованој на РТВ Студију Б, 6. марта 2016. године.

Сусрети са Исидором Секулић за Владету Јеротића представљали су божију благодат. Његов блиски пријатељ Миодраг Павловић позвао га је да јој помогне у лечењу. Лечио је хомеопатским инјекцијама. У неком моменту престају са лечењем, али се њихови разговори настављају пуне две године.

Сваки сусрет са Секулићевом за Јеротића је представљао празник.

„Никада у животу нисам доживео сусрет са таквом проницљивошћу ума и живошћу духа какву је имала Исидора у својој седамдесетој години када сам је упознао. Нешто погурена, лако накренуте главе на једну страну, кретала се по собама хитро и нечујно као дух. Увек спремна на сваковрсне разговоре,

орна да прича, нестрпљива да слуша; ако је сабеседник дуг у излагањима, почињала би нервозно да тапка ногама и нешто невидљиво кида рукама. Дивно ју је слушати“ (Јеротић 2004: 10).

Она је волела да говори, а он је умео да ћути. Складно је говорила и увек завршавала започету мисао. Тематику разговора диктирало је њено расположење. Причу је умела да започне темом из свакодневног живота, од пијаце, ценама које је беспрекорно знала, преко ручка који је тога дана припремала, до оних о болести Томаса Мана и озбиљних беседа о Полу Валерију или Полу Клоделу. Изванредна је била њена обавештеност.

Оца је много поштовала и волела, сећала се како је, док је још била дете, читао књиге до дубоко у ноћ. Мајку једва да је и помињала, сматрала је да од ње потичу све њене болести. Владета Јеротић каже да Исидора Секулић није имала озбиљнијих болести. Њено стање било је између хипохондрије и сталне болести. Имала је озбиљне главобоље, о томе му говори и у последњем писму које му пише из Београда, 25. фебруара 1958.

„Оно што ми највише треба, глава, ту је, у њој је, усредсређена сва немоћ и неживот и пуно бола. Као да се у пуној пуноћи враћа стара болест са којом сте и Ви покушавали да се понесете; или се са пуном пуноћом преселила у област унутрашњости главе. Не знам. Ћутим, трпим и чекам“ (Секулић 2004: 579).

Јеротић је био убеђен да главобоља престаје када она почне да пише. Каже да су велике ствари увек једноставне, а да је Исидора Секулић говорила једноставним језиком. Владета Јеротић сматра да је Исидора Секулић имала дуалистичку личност, једно биће било јој је рационално, скептично-иронично, док је друго било осећајно, емотивно и душевно-религиозно. Ову другу страну личности ретко је испољавала, а Јеротић је два пута присуствовао тој устрепталости њене душе, како назива стање у ком је Исидора Секулић исказала своју најдубљу емотивност и осећајност. Први пут када су заједно слушали концерт њеног омиљеног виолинисте Јехуди Мењухина, а други

пут када се вратила са изложбе енглеског скулптора Хенри Мура. То су биле емоције које су физички деловале на њу, сва је подрхтавала. То је тај непрекидни дуализам у њој, како га Јеротић објашњава, с једне стране врхунска интелектуалност, а са друге снажна емотивност.

Драгоцено је писмо које је Владета Јеротић сачувао и објавио у својој књизи *Посете, одломци*, које он шаље својим родитељима из Холандије након што је сазнао за смрт Исидоре Секулић. Оно је сведочанство о пријатељству које су они имали, и можда најлепши некролог Исидори Секулић.

„Драги моји,

Вест о смрти Исидоре Секулић дубоко ме је потресла. Последње писмо писала ми је неколико недеља пре смрти, једно од најлепших које сам у животу добио. На сасвим чудан начин смо били нас двоје везани. Упознао нас је Мија Павловић, а онда је испало да сам је ја чешће посећивао него он и да смо се више зближили него што се могло очекивати. Диван, незабораван човек!“

(избор из мастер рада „Епистоларна биографија Исидоре Секулић“)

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ ЗА СЛОБОДНИ СТИХ

Милош Црњански је рођен 26. октобра 1893. године у Чонграду, тадашњој Аустроугарској, а данашњој Мађарској. Одатле ће започети свој животни, луталачки, трновити пут, преко Темишвара, Беча, Лондона, Крфа, Београда, као и многих других градова. Преживеће Први светски рат и рањавање. Уз све муке доживеће и крај рата, гледајући своју вољену Србију измучену и разрушену. Искуства бурног и нимало лаког живота спојиће са интелектуалним знањем најширег ранга, и тако постати творац капиталних и ванвременских дела српске, а и светске књижевности. Не могу се не споменути романи: *Сеобе I*, *Сеобе II*, *Роман о Лондону*, *Дневник о Чарнојевићу*, збирка песама *Лирика Итаке*, поема „Ламент над Београдом“, приповетке „Приче о мушком“, мемоарни корпус *Код Хиперборејаца*, песма „Суматра“ и авангардни покрет чији је творац „суматраизам“. Ово су само неке од активности и поља на којим је као стваралац деловао. Оно што је оставио иза себе, сведочанство је о његовој универзалној личности.

Неизоставна помена, у тим и тема овог рада јесте есејистика Милоша Црњанског. Немали је број есеја, критика, коментара и објашњења која је написао.

Као најбитније издвајам: „Објашњење ‘Суматре’“, „Нова лирика“, „Нови облик романа“ и „За слободни стих“. Пре конкретног бављења задатим есејом, рекла бих неколико ствари о развоју есејске критике у послератном периоду. „Књижевна мисао у српској књижевности после Првог светског рата формирала се под непосредним утицајем нових духовних струјања, која су снажно прожимала друштвени и индивидуални живот и уметнички и књижевни израз тог времена“. Некоме ко није упућен у стање које се дешавало, ова дефиниција можда неће бити најјаснија, али она можда најбоље осликава промене на тадашњој књижевној позорници. Први светски рат, прозван још и „хигијена човечанства“ својим смртоносним дахом

заразио је целу Европу. „Рат је велики гурман. Воли да једе месо, нарочито човјетину”, рекао је Ранко Маринковић у свом роману *Киклоп* гротескно, иронично и саркастично описујући га. Није погрешео наравно. Након рата остала је пустош, потресне слике, јад, беда, немаштина, бол у душама и гомиле лешева. Све се променило из корена. Издавали су се пријатељи, продавала част, губила вера, сахрањивао Бог, умирала грађанска класа, елита губила свој значај. Наступило је време великих промена. Уметнички свет, такође рањен и поткопан, први је био спреман да подржи развој новог. „У првој и другој деценији овог столећа изникли су различити покрети: кубизам, футуризам, експресионизам, дадаизам...” као и многи други „изми”. У њима се огледао бунт, револт, разочарење, немоћ пред оним што је учињено, али и идеје, звезде водиле једне нове, другачије, послератне генерације.

Да не одступим превише од теме, враћам се есејима. Текстови, чланци и есејске форме аутора међуратне књижевности имају посебан значај. Они нису само дела, голи редови на хартији који чувају нечија обична размишљања. Не, никако! Сведочанство су о борби књижевне омладине са тадашњим строго успостављеним канонима. Нов начин стварања који је такође плод постратног стања захтевао је своја објашњења. Више се није стварало по мери класичне књижевности, строгој форми, везаном стиху, чврстој рими. Начела поменутих „изама” стварају према диктату душе, срца, екстазе, сна, бунта, трансa, халуцинација, трабуњања, неразумљиво за сваког оног који не допире до суштине. Писци тада „настављају праксу великих европских стваралаца од Гетеа и Бодлера до Андре Жида и Мајаковског” и почињу да говоре о настанку својих дела као и о уметности уопште. Њихово сведочанство било је јаче и веродостојније од мишљења професионалних критичара, јер нико не познаје дело као сам његов творац. Тако је започело раздобље борбе, раскид са старом и залагање за нову уметност. „Свест о промени, о потреби стварања новог човека и нове уметности, управљала је ток већини колективних и индивидуалних настојања тадашњих уметника”. Ова идеја била је водилца интелектуалног и друштвеног живота.

Један од најватренијих и најзначајнијих поборника наведених идеја био је свакако Милош Црњански. О његовим борбама кроз есеје посебно се бавила проф. др Горана Раичевић која поред осталог каже:

„Иако је наш песник увек желео да се покаже као да је ‘сам себи предак’, тврдећи да, ‘не ваља настављати у књижевности’, несумњиво су његове склоности према овом виду песничке традиције којој се - порекавши у себи право авангардног нихилисту и апсолутног рушитеља - окренуо већ негирањем оне Ракићеве и Дучићеве модернистичке француске школе”.

Овде је истакнут један од многобројних ставова који ће Црњански касније проширити, и о којима ће бити речи. Есеји у којим се залагао за нове идеје су предходно споменути, а посебно истичем „Објашњење ‘Суматре’” и „За слободни стих”.

Своју најпознатију песму „Суматра”, по којој ће се назвати и цео један покрет „суматраизам”, послао је Милош Црњански *Српском књижевном гласнику*. Тадашњи урадник Богдан Поповић замолио га је да у виду образложења изнесе своје схватање поезије. Тако је настало „Објашњење ‘Суматре’”, „одбрана нове поезије и нове уметности и њихово постављање у актуелне песничке и литерарне односе. Нови песнички предмети у њему, последица су нових животних и индивидуалних садржаја и зато су промене у њиховом књижевном транспоновању нужне”. Тако је један поетско-теоријски манифест постао стваралачка исповест Милоша Црњанског.

Из манифеста се издваја залагање за слободни стих које ће касније разрадити у истоименом есеју.

„Одбацили смо бивше законе. Пишемо слободним стихом, што је последица наших садржаја! Тако се надамо доћи до оригиналних, а то значи и ‘расних’ израза. Нисмо одговорни за своје ‘ја!’. Не постоје непроменљиве вредности!

Без баналних четворокута и добошарске музике досадашње метрике, дајемо чист облик екстазе. Непосредно!. Покушавамо да изразимо променљиви ритам расположења, који су давно пре нас открили. Да дамо тачну слику мисли, што спиритуалније!. Да употребимо све боје, лелујаве боје наших

снова и слутњи, звук и шапутање ствари, досад презрених и мртвих.

Стих је наш занесена играчица, па своје покрете чини у екстази. Своју екстазу претвара у голе покрете”.

Овде се Црњански показао као прави револуционар, поборник нових ставова, оснивач нове поетике у нашој књижевности. Своје ставове није изнео до краја. То ће учинити у есеју који је насловна тема овог рада. У слободном стиху види оригиналност и изворност песничког израза. Поетика коју критикује јесте она дучићевска, ракићевска, поетика школе Богдана Поповића и Јована Скерлића. За Црњанског је есенција поезије занос, екстаза, најчистији производ који истиче из срца и душе.

Ставови које брани нису настали преко ноћи. Да би их објаснили, враћамо се неколико деценија уназад. Све почиње не тако давне 1855. године, када је чувени амерички песник, родоначелник њене модерне поезије, ослободио стих стега форме. То је учинио Волт Витмен збирком *Влати траве (Leaves of Grass)*. Ипак, многи родоначелником модерне поезије сматрају Шарла Бодлера и његову антологијску, превратничку збирку *Цвеће зла*, насталу свега две године после Витменове, тачније 1857. године. Ови аутори су по много чему слични. Као прво, писци су града и градске средине. Бодлер у граду види извор свега лошег, док је Витмену он оличење животног потенцијала. Као друго, језик којим стварају није конвенционалан, већ симболичан, знан само њима. То није језик „светлосног” Париза и гордог Њујорка и Бруклина, већ говор улица, пабова и кафана. Подржавају отпадништво од Бога, ниҳилизам и атеизам, руше установљене каноне, мењају организацију стиха, играју се формом. Бодлер чак и пише збирку песама *Сплин Париза* у прозној форми. На Витмена је велик утицај извршила *Библија*, тако да његови стихови имају форму библијских версета. Бодлер своју поетику гради према свом великом узору и брату Едгару Алану Поу, користећи његове елементе мистике, недоречености и поетике ноћи.

Ово су ставови и књижевно-историјске прилике које је Црњански добро познавао. Из њих је црпео и преносио у нашу

књижевност оно што је било најпригодније. Према шаблону поменутих збирки, темељима светског и европског модернизма изградио је личну *Лирику Итаке*. Од Бодлера преузима синестезију, комбиновање боја и звукова, а од Витмена моделацију и промене у језику и стиху. Језик Црњанског ослобођен је правила, канона и граматичко-лексичких оквира.

„Ослободили смо језик баналних окова и слушамо га како нам он, слободан, открива своје тајне”.

Свој стих, ослобођен од правила Црњански описује као плесачицу у заносу. Дефиниција врло провокативна, али тачна. Плес је неизоставни део уметности. Не може га упражњавати неко ко нема осећај за ритам. Управо је он покретач свега. Правог играча доводи у стање трансa, опијености, заносa, у онај осећај када се тело преда треперењу душе. Такав је стих Црњанског, стих „Суматре”, стих *Лирике Итаке*. Ослобођен веза примитивног, свакодневног, сладуњавог, обичног, тривијалног, укалупљеног, формалног, конвенционалног.

ПРВИ ДАН

Ана се, у својој соби, посматра у огледалу. Мајица из *Њујоркера*, исцепане фармерице и беле патике. Коса скупљена у чупаву плетеницу. Типична тинејџерка.

Ана се посматрала у огледалу. Елегантна дневна хаљина, каиш и штикле. Коса скупљена у богату пунђу. Права дама.

Ана рече свом одразу: „Добро јутро... Софија.” Покуша да се осмехне, а затим снажно удахне и изађе у ходник. Угледа Милоша. Тихо је, али љутито, причао преко мобилног телефона: „Враћај се кући, мајмуне. Докле мислиш да...” Приметивши Ану, нагло ућути. Она му се несигурно насмеши.

Он настави разговор: „Слушај ме”, уђе у суседну собу и затвори врата.

Ана упитно промуца: „Мајмун...?”

„Устала си”, прене је глас те поскочи.

Угледа Ирину. Држала је бебу, а поред ње су стајале Елена и Емилија.

Ана се осмехне: „Добро јутро.”

„Препуштам ти их”, одсечно рече Ирина и пружи јој бебу. „О Боже”, у себи узвикне Ана. Брзо је размишљала: „Први пут држим бебу! Испустићу је! Готово је!”

Док се Ана мучила, Елена упита Ирину: „Мама, је л' можемо Ема и ја с тобом код фризера?” Ирина се згрози: „Свашта од тебе.”

Ана је зачуђено погледа. Елена жалосно спусти поглед. Емилија узвикне: „Гладна сам!”

Ирина се окрене Ани.

Ана климне: „Водим их на доручак.” Рече девојчицама: „Идемо полако низ степенице.” Елена послуша, а Емилија се залети доле. Ана узвикне: „Емилија!”

Ирина је подсмешљиво погледа и почне да силази. За њом крену и Елена и Ана с бебом.

Елена пристојно седи и једе, док Емилија гласно пева и просипа шећер по столу и у свој тањир.

Ана, љуљускајући бебу, очајно рече: „Ема, душо... Емилија, молим те...”

Драгана, сервирајући, сажаливо погледа Ана.

Ана је упита: „Где је остатак породице?”

„Госпођа Викторија је јела, госпођа Ирина не доручкује, господин Милош доручкује на послу, господин Зоран није ту, а госпођица Сандра ће ускоро сићи.” Драгана дода: „Само вечере су породичне.”

Емилија тада зафрљи кашику која полети преко трпезарије и погоди Драгану посред чела.

„Емилија”, узвикне Ана.

Драгана, трљајући чело, ужаснуто схвати: „Ова мала је иста тетка!”

„Оговараш ме”, чу се глас, а затим уђе Сандра.

Драгана се препадне: „Не! Само сам...”

„Тета Саки”, узвикне Емилија и весело потрчи ка Сандри.

Сандра, дижући је, рече Драгани: „Опуштено. Знам да смо нас две ужасне!”

Покуша да окрене Емилију наопачке, али одустане: „Тешка си, злоћо.” Спусти је и седне. Насмеје се беби: „Где си, Невена.”

Емилија се љубоморно угура између ње и бебе: „Тета Саки, хоћеш да ме храниш?”

„Шта да храним велику девојку”, одврати Сандра.

Ана рече: „Емилија, почни да једеш.”

Емилија не послуша, инатећи се.

Сандра је опомене: „Злоћо.” Емилија јој се насмеши и почне да једе.

Ана задивљено погледа Сандру и рече: „Свака част.”

Сандра се, служећи се, насмеши. Узме залогај, а затим направи гримасу.

Драгана се зачуди: „Гадно је...?”

Сандра прогута и рече: „Не, добро је. Мука ми је одједном.“ Устане. „Пријатно, ја не могу.“ Потом изађе.

Оне збуњено погледају за њом. Драгана се окрене Ани и упитно шапне: „Трудноћа?“

Емилија узвикне: „Опет оговараш!“

„Мала“, одврати Драгана, „једи.“ Ана климне: „Видиш како Елена лепо једе.“

Емилија викне: „Ја ћу јести још лепше!“ Затим загњури главу у тањир. Њих три је запањено погледају и прсну у смех.

Предвече. У лукузној дневној соби Викторија и Ирина пију кафу, Елена нешто пише, а Ана се бори с Емилијом и бебом. Ирина је носила турбан.

„Мама“, рече Елена, „зашто откад си се вратила од фризера носиш турбан?“

Ирина нетрпељиво одврати: „Софија, је л’ пазиш на њих или не?!”

Ана је затечено погледа. У једној руци је држала бебу, а другом је покушавала да немирној Емилији обуче џемпер.

„Испуштам душу“, помисли.

Утом уђе Сандра. Видевши Ирину, упита: „Зашто носиш турбан?“

Ирина, погледавши девојчице, промрмља: „Ето на кога су.“

Сандра слегне раменима и завали се у фотељу.

Викторија је упита: „Да ли ти се Зоран јавио?“ Она климне. „И? Шта каже?“

Сандра се насмеши: „То је поверљиво.“

Викторија узвикне: „Ја сам вам мати! Озбиљно питам! Нема га недељу дана!“

Све су гледале њу и Сандру, не примећујући да се Емилија прикрада Ирени.

„Питај Микија“, одврати Сандра. „Чули су се.“

„Милош га није натерао да се опамети!“

„Зашто да се опамети? Довољно је паметан.“

„Слушај, Сандра... Знам да сте ти и Зоран тим, али ово је превршило сваку меру!”

Утом Емилија, која је пришла Ирине с леђа, повуче турбан - и открије Ирину зелену косу. Све је запањено погледају.

„Сунца ти”, узвикне Сандра.

Емилија и беба, уплашивши се Ирине, почну да плачу. Ирина брзо врати пешкир и истрчи из собе.

Викторија, гледајући за њом, изненађено упита: „Шта јој је та фризерка урадила?”

„Добро је позеленела”, смејала се Сандра.

Видевши да се она смеје, Емилија се смири и рече: „Личи на вештицу!”

Ближи се поноћ. Ана је у купатилу. Везујући баде-мантил, с олакшањем рече: „Преживела сам први дан.” Отвори врата и изађе. Закорачивши у ходник - нађе се очи у очи с непознатим мушкарцем. Држао је нож. Немо су се гледали док је она ужаснуто размишљала: „Умрећу! Живим новим животом тек један дан и већ ће ме убити!”

Мушкарац направи корак према њој.

Она узвикне: „Не прилази!” Затим слаже: „Знам карате!”

Он одврати: „И ја.”

Ана га је пар секунди немо гледала, а онда почне да вришти. У ходник улети прво Милош, а потом и остатак породице.

Ана им рече: „Лопов! Убица!”

Сандра, видевши мушкараца, весело рече: „Вратио си се!”

Ана, приметивши да се нико није уплашио, узвикне: „Има нож!”

Мушкарац одврати: „Секао сам јабуку. Испала ми је.”

Ана погледа доле и, заиста, угледа јабуку. Он је подигне.

Милош рече Ани: „То је Сандрин и мој брат.”

Мушкарац јој пружи руку и представи се: „Зоран.”

Она му полако узврати: „Софија.”

„Дадиља”, нагласи Ирина.

„Зоране”, узвикне Викторија прилазећи. „Шта је ово?!”

Кад је пружио руку да се рукује с Аном, сви су могли да виде тетоважу црног сунца.

Он се насмеши: „Јуче сам је набацио.”

(одломак из рукописа романа *Ана Софија*)

СВЕТИЊА

Неко је петљао око браве и врата се, најзад, отворише, полако.

„Ти си сликар?“, упита младић, сав блед, окрећући се око себе и гледајући платна наслагана на полицама и крај ногу, до зида.

„Нисам“, чуло се кратко из дна собе.

„Како ниси? Па чији је ово атеље?“

„Мој.“

„Слике?“

„Моје.“

Младић је био студент друге године академије, са просечним талентом, сасвим довољним, на крају крајева, да успе у земљи попут ове. Старац је стајао до замраченог прозора, прстима скидао прашину са оквира. Био је погрбљен и младићу је деловало да није рад да прича, али њега је она средовечна жена са улице, док је продавао слике, упутила на ту адресу из њему непознатог разлога.

„Како мислиш ниси сликар, онда?“, упита на крају.

Човек се окрену, узео четкицу у пролазу и повуче неколико кривих линија по платну. „Нисам продао име.“

„Што не продаш слике?“

Настављао је, све брже и хитрије. Младића заболеше уши од прекомерне шкрипе старе четкице по сувој подлози. Ипак, старац није марио, настављао је са неком чудном радошћу у себи да слика.

„Јер нико неће да купи слике кад немаш име.“

Младић устукну и осети се на тренутак постиђено. Приђе и, пруживши руку, рече своје име.

„Ја сам Сергеј.“

Имао је плаву, неочешљану косу, стакласте плаве очи и беше високог и правилног раста. Руке су ми биле чисте, без икаквих назнака рада.

„Ја сам сликар.“

Сергеј окрену главу са збуњеним изразом лица, па опет одмакне мало даље до прозора, где је до мало пре стајао старац. Поглед му је са завесе пао на линију у прашини коју овај, који трен раније, беше повукао. Била је до савршенства равна. Окрену се ка платну и погледа, али све што је могао да види биле су криве црте, наслагане једна на другу, као закачене. Шта ли су представљале, питао се.

„До мало пре ниси био, а сада јеси? Ништа ми није јасно. Зашто онда сликаш?“, рече.

„Да ли ти све радиш са разлогом?“

Младић разуме питање другачије, па напослетку одговори.

„Не све, али углавном да.“

И заћута, јер ни старац не отвори уста да каже нешто. После кратког времена, док се одмакао, обилазећи Сергеја, погледао је своју скицу и дубљим тоном рекао „Видиш, у мојим годинама све иде обрнуто.“

Постаде му непријатно и досадно и кад хтеде да се окрене и изађе на иста врата која је у себи сада проклињао и терао у сто ђавола што их је отворио, ипак упита „Шта још радиш без разлога?“

„Причам са тобом, рецимо.“

То га разљути.

„Зашто причаш када за то немаш разлога?!“

„Рекао сам ти већ - зато што човек у овим годинама већину ствари ради без повода“, сликар одговори мирним гласом.

„А ти?“

„Шта ја?“, би се мало смирио.

„Зашто ти причаш са мном?“, упита човек.

„Не знам. Ваљда желим да те упознам“, одговори Сергеј без размишљања.

Хтеде да начне причу о жени која га посла ту, али већ на почетку схвати да од тога нема вајде.

„То је...“, поче, док се сагињао да отвори фиоку која се беше заглавила. Сергеј устаде и отвори је трзајем, чекајући одговор, али је старац само ћутао. Најзад оде до штафелаја и настави са сликањем, употребивши цинобер црвену.

Младић се у тренутку пренерази.

„Шта је то?“

„То је јалов посао“, рече напокон.

„Мислиш да те не могу упознати?“, упита га младић са подсмехом.

„Нема шта да се упозна, младићу.“

„Не бих се сложио, чича. Има у некоме као ти, са толико година, нечега вредног за упознати, сигурно.“

Премота филм од почетка њиховог разговора и помисли да је старац зрео за лудницу, али он рече: „И шта ћеш са тим?“

„Ништа претпостављам...“

Сликар испусти неки звук сличан издаху и руком позове Сергеја к њему.

„Како ти се чини?“, упита га.

„Не знам ни шта је то. Како да коментаришем нешто кад не могу ни да схватим шта представља? Ти си луд“, одмахну главом, али остаде у месту гледајући у платно.

„Реци ми своје мишљење без разлога.“

„Одвратно је. Није ни чудо што нико не купује твоје слике. То може бити и пустиња, а може бити и акт.“

„У томе и јесте ствар.“

„Ти си луд“, понови младић.

„Ја сам сликар, рекао сам ти. Или ме не слушаш или не желиш то да примиш. Боље иди. Ако наставиш да се дружиш са мном, згрешитеш често.“

„Спреман сам“, Сергеј чврсто одлучи да остане.

„Ја нисам.“

„Имаш ли разлог?“

„Имам“, рече сликар.

„Лажеш.“

„Лажем.“

„Плашиш се моје младости.“

„Нека ти буде.“

„С разлогом?“

„Без.“

„Која је фора немати разлог?“

„Много је великих ствари за које, једноставно немаш разлог. Само велике ствари се и раде без истих. Сликање је велика ствар.“

Младић остаде збуњен.

„Ти си, претпостављам, са академије. Шта је за тебе сликање?“

„Посао. Теби?“

„Светиња“, одговори старац са осмехом.

ЈУТРО САДАШЊОСТИ

Нећу да се сећам,
Нећу да мислим на то,
Прошлост је била,
Будућност тек биће,
А јутро садашњости управо свиће.

Гледам у нове звезде,
И трчим новим стазама,
Грлим нове људе,
Слушам неке нове песме,
Следим се неким новим фразама.

Можда неће бити лепо као јуче,
Можда неће бити боље од оног следећег јутра,
Али живим га сада,
И не мислим на то шта је било тада,
И шта би било када би овај свет чекао сутра.

ФИЛОЗОФИЈА ОСЕЋАЊА

Да ли љубав постоји,
Да ли постоји без бола,
Без патње, без остављања,
Да ли постоји она безусловна?
Или бар она узвраћена,
Или су то све само фикције,
Приче за малу децу,
Тема за књиге,
За песме, за приче?
Да ли љубав постоји,
Или се само о њој пише?
И не причам о лажној,
Него о оној правој љубави.

Заправо, не причам о љубави,
Причам о њеном виђењу,
Ко може заправо да каже,
Шта је љубав и да ли постоји?
Кад је већина не види,
А и оно мало које је види,
Да ли је види заправо,
Или гледа у своју замисао?
У жељи да гледа у њу,
И да је осећа, али не може.
Ко може?
Ко може да гарантује?
Да гарантује љубав,
Да те воли више од себе,
Да те воли колико је потребно,
Да те воли уопште.
Ко? Нико, љубав је лепа фикција,
Лепа песма, лепа прича,
И једна лепа велика лаж.

БИОГРАФИЈЕ АУТОРА

ИВАН ИВАЊИ

Иван Ивањи рођен је 24. 1. 1929. године у Зрењанину. Књижевник је и преводилац. Ухапшен у марту 1944. године, после чега је био заточен у концентрационим логорима Аушвиц и Бухенвалд до априла 1945. године. Преко 20 година био је преводилац за немачки језик Јосипу Брозу Титу, као и другим државним и партијским функционерима. Ивањи се бавио и књижевношћу. Његовим најзначајнијим делима сматрају се романи *Човека нису убили*, *Диоклецијан*, *Константин*, *На крају остаје реч*, *Прескакање сенке*, *Барбаросин Јеврејин у Србији*, *Гувернанта и Балерина и рат*, као и збирке приповедака *Друга страна вечности* и *Порука у боци*. Његова дела превођена су на немачки, италијански, енглески, мађарски, словачки и словеначки језик. С немачког и мађарског језика превео је десетине књига и драма.

ВУКСАН КНЕЖЕВИЋ

Вуксан Кнежевић је рођен 1931. године у Точилову (Рашка област). Основну школу је завршио у родном месту, средњу у Краљеву и Вршцу, а Филолошки факултет (Група за српскохрватски језик и југословенску књижевност) у Београду. Члан је Удружења књижевника Србије. После неколико десетина стручно-аналитичких и методичко-дидактичних стручних радова, објавио је романе *Кривица невиности*, *Бежанци*, *Пуцањ у љубав*, *Досије*, *Опорука*, *Хероји и хероји зла*, *Љубави се не може судити*, збирку приповедака *Сан и јава*, *Голи оток још живи*, *Отисци*, *Убијање града*, *Затварање круга* и *Острво монструм - тројство*.

ДЕЈАН БОШЊАК

Дејан Бошњак је учитељ у пензији, композитор, писац и публициста, филмски педагог, афирмисани друштвени радник. Рођен је 1933. године у Меленцима. Аутор је књиге *Тамо амо по Банату* која је доживела шест издања и две збирке музичких

композиција за децу и нових војвођанских песама. Добитник је награде Партизански учитељ. Оснивач Кино-фото клуба ЦД-13 у Зрењанину. Радни век провео је у васпитању младих нараштаја, али и оснивању музичких, спортских, ликовних, литерарних секција у основним школама у Перлезу, Ченти, Куману и Зрењанину. Свирао је тамбурицу, компоновао за децу, оснивао оркестре и хорове. Као писац и публициста створио је упечатљиво штиво о овом поднебљу.

БОГДАН ЦУВЕР

Богдан Цувер (28. јун 1936, Ограђеница, Црна Гора) од 1946. године живео је у Сивцу, где је окончао основну и завршио нижу гимназију. У Сомбору је завршио гимназију, а Правни факултет у Београду. У Зрењанину живи од 1963. године. Радио је у правосуђу. Од 1984, све до пензионисања 1990. године, био је управник Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин“. У том периоду водио је и издавачку делатност Библиотеке као главни уредник, а уређивао је и часопис *Улазница* у више наврата. Прве песме објавио је још 1954. године као ђак Сомборске гимназије. Превођен је и на енглески језик. Добитник је југословенске награде за поезију „Блажо Шћепановић“ (1973). Одликован је Орденом заслуга за народ са сребрном звездом (1985). Објавио је збирке песама: *Колишта* (1974), *Повесмо вида* (1979), *На усни земље* (1984), *Рало, отпори* (1987), *Ограђеница* (1987), *Врт на брегу* (1995), *Светле таме* (1996), *У непобегу једнаком* (1999), *Чаша поредуша* (2005), *Љуштење карактера* (2005), *Призивање порекла* (2007) и *Белези, пролазност* (2017).

ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ

Ђорђе Петровић је рођен у Зрењанину 1937. Школовао се у Зрењанину, Петроварадину и Новом Саду. Гимназију је завршио у Крагујевцу. Дипломирао је на Економском факултету у Београду, а на истом је магистрирао и докторирао. Најдуже је био запослен - ту је завршио и радни век - као заменик генералног директора НИС Нафтагас. Био је активан и као научни радник, објавио је преко 140 научних и стручних радова.

До сада јер објавио романе *Беле ноћи и црни дани*, *Зенит времехода*, *Одмориште посрнутих* и *Записи у књизи судбине*.

ТИБОР ВАРАДИ

Тибор Варади је рођен је у Зрењанину 1939. године. Понајвише је познат као правник. Студије права завршио је у Београду, а потом је на Харварду стекао звање доктора правних наука. Предавао је на многим познатим универзитетима у свету, био је учесник у значајним споровима пред Међународним судом правде у међународним арбитражама. Каријеру је започео као адвокатски приправник у породичној адвокатској канцеларији у Бечкерекy (Зрењанину). Члан је Српске академије наука. Прве радове из области лепе књижевности објавио је у новосадском часопису *Uj Symposion*. Од покретања часописа, 1965, био је његов уредник, До сада објављена прозна дела: *Зар није сам живот најбољи провод?* (*Vagy nem maga az elet a legjobb idotoltes?*), путописни есеји, Форум, Нови Сад, 1971; *Пут у јуче*, проза и документарни роман *Догодило се у Ечки*.

ПЕТАР ЖЕБЕЉАН

Петар Жебељан је рођен 1939. године у Перлезу. На Филолошком факултету у Београду завршио је српску и светску књижевност. Од 1966. до 2004. био је новинар и уредник у Радио Београду. Добио је више награда за радиофонско стваралаштво и награду Змајевих дечјих игара 2000. године за неговање у унапређење савременог стваралаштва за децу. Објавио је књиге: *Једном у Перлезу*, Народна књига, Београд, 2002; *Ницање душе*, приче за мале и велике, *Српске антејске песме*, антологија, *Ждралови над Перлезом*, људи, године, догађаји,

ПЕТАР (МИХАЈЛОВ) ЈАКШИЋ

Петар (Михајлов) Јакшић рођен је у Плочици, општина Ковин, 12. 9. 1939. године. Завршио је Филозофски факултет у Новом Саду - Катедра историје. Магистрирао је историју на Филозофском

факултету у Београду. Објавио је две монографије општине Богатић, фељтон „Сарадња Срба и Руса кроз историју”, више стручних радова у *Гласнику историјског архива* у Шапцу, више десетина публицистичких текстова у *Гласу Подриња*, *Мачванским новинама* и *Лозничким новинама*, новосадском *Дневнику*, часопису *Провинција*. Песме и приповетке објављивао је у часописима *Српска вила*, *Ослобођење*, *Српско огледало*. Добитник је дипломе радија „Глас Русије“ за приказ Стаљинградске битке.

ДРАГАН ЗЕЧЕВИЋ ПАВЛОВ

Рођен 1939. Ишао сам у зрењанинску гимназију, не сећам се у коју. Имао сам пуно другара и по коју другарицу. Они су ме сви волели, а професори нису - из разлога ометања њихових часова. Српскохрватски одличан, математика слаб. Седео сам у задњој клупи здесна, са Ђук Миливојем из Клека. Он ми је писао писмене из матиша, а ја њему из српског. Ђук је завршио на факултету Ломоносов, а сада предаје у оном другом Зрењанину деци која рано одоше. Да не заборавим, био сам понављач, па шта. За мене је књижевност једно, а писање друго. Ко каже да ја волим књижевност. Ја у ствари волим интересантне књиге. Волим Семјуела Бекета, па шта, Хесеа волим, Брусин Живицу волим. Извињавам се, мало саам претерао са писањем. Лаку ноћ. П. С. Написао сам три књиге: *Понекад недељом*, *Три чудна путовања* и *Зрењанински амаркорд*.

МИЛЕНКО ХЕРЦЕГ

Миленко Херцег је рођен 1940. Завршио је ВПШ у Зрењанину и радио као наставник српског језика. Сарађивао је у *Малим новинама*, *Тик-Таку*, *Дечјим новинама*, *Змају*, *Политици за децу*, *Невену*, *Гороцвету*, *Имену*, *Свитку* и добојским *Значењима*. Објавио је књиге за децу: *Кад утихне звонце*, *Дудова свирајка*, *Чувар пролећа*, *Три кључа*, *Где си сада моја звездо лепа*, књигу поезије и прозе *Сутони и свитања*, и две књиге прозе: *Кров у равници* и *Завичајне приче*. Члан је Друштва књижевника Војводине од 2000. године и Удружења књижевника Србије од 2001. године. Живи у Лазареву.

БИЉАНА ДИМИТРИЈЕВИЋ МАТИНОВ

Рођена сам 3. 8. 1944. у Башаиду, од оца Алексе и мајке Софије Аврамов. Дипломирала сам на Економском факултету у Београду. Радни век сам провела у просвети, привреди и здравству, све у Зрењанину. Пишем песме, приповетке и афоризме, који су објављивани у многим књижевним зборницима. До сада сам издала пет књига: *Осмех кроз сузе*, 2009; *Печати судбине*, 2012; *Породице из старог краја*, 2014; *Проклетство недужних*, 2015. и *Трагом доживљеног*, 2017. године. Шеста књига *Искушења - Забрањена љубав* је спремна за штампу. Члан сам Друштва књижевника Војводине.

ЗОРАН СЛАВИЋ

Зоран Славић је рођен у Зрењанину 1945. године. У Банату. Завршио је Филолошки факултет у Београду. Пише поезију, прозу, књижевну, позоришну и ликовну критику, као и публицистику. Аутор је великог броја телевизијских пројеката разних жанрова. Огледао се и у радиодрамској форми. Дугогодишњи је уредник културе на Телевизији Нови Сад. Објавио је књиге прича: *Самоћа* (1972), *Пожар је дно лета* (2007); романе: *Скок у несаницу* (1985), *Ујед времена* (1998), *Повратак у самоћу* (2000), *Валтер Бењамин у међуградском аутобусу* (2011) и *Острво, повратак траје* (2019), песничке књиге: *Привид сребра* (1974), *Испирање завичаја* (1982), *Покривен историјом* (1995), *Излазак из слике* (1996), *На плажи сликарској* (1997), *Удес равнотеже* (1998), *Сто година касније* (2004) и *Перон, одлазака нема* (2016). Књиге есеја: *Писање заборавља* објавио је 2005, а позоришне критике *У магији позоришне стварности* 2018. године. Живи у Зрењанину.

СЛОБОДАН МАНДИЋ

Слободан Мандић (Сутјеска, 1947), гимназију је завршио у Зрењанину, дипломирао је на Катедри за општу књижевност са теоријом Филолошког факултета у Београду. Радио је као професор, новинар, радник у култури (Светозарево, Јаша Томић, Зрењанин, Сечањ, Неузина). Аутор је више романа, збирки приповедака, есеја и документарне прозе: *За временом кише*,

Петољетка, Време очева, Хроника напуштених кућа, Колонисти, Каирос, Сентандрејске баште, Станица поље, Некрштени дани, Изгубљени едем, Очев нови мандат и Кружок на златни погон.

МИЛАН НЕНАДИЋ

Милан Ненадић је рођен 30. септембра 1947. године у Грковцима код Босанског Грахова. Основну школу и гимназију је завршио у Босанском Грахову, а потом је уписао студије југословенских књижевности и савременог српскохрватског језика на Филозофском факултету у Сарајеву. Након завршетка студија и одслужења војног рока, започео је свој рад као слободни уметник. Од 1974. године живео је у Београду, где је провео десет година, преселивши се потом у Зрењанин 1984. године. Од 1998. године је Петроварадину, где и данас живи. Добитник је бројних награда и признања. Објавио је преко двадесет књига поезије и превођен је на готово све европске језике.

БРАНКО АТЛАГИЋ

Бранко Атлагић је рођен 1947. у Крајишнику. Гимназију је завршио у Зрењанину и Филолошки факултет у Београду. Радио је као средњошколски професор српског језика и књижевности, бавећи се успут и новинарством. Највећи део радног века провео је у Министарству унутрашњих послова - Служба државне безбедности, обављајући одговорне дужности у Зрењанину, Новом Саду, Приштини, Баковици и Суботици. Пензионисан је у чину пуковника. Бави се књижевношћу, публицистиком и историјом. Објавио две књиге прозе (*Шупљајске приче* и *Тајне негдашњих салаша*), као и седам хроника и монографија са завичајном тематиком. Живи у Крајишнику и Новом Саду.

МИЛОРАД РОДИЋ

Милорад Родић је рођен 30. септембра 1948. године у Крајишнику. До сада је објавио двадесет једну књигу песама и једанаест романа. Превођен је на македонски, словеначки, румунски, мађарски и шпански језик. Кратка форма и минимализам су основна својства његове и поезије и прозе.

РУЖЕНА КРАЋИЦА

Рођена сам 29. 2. 1948. г. у Белом Блату. Завршила сам ВПШ у Зрењанину, а касније Филозофски факултет у Новом Саду, група за тада српскохрватски језик и књижевност. Пишем од студентских дана, најпре само на српском, а касније и на матерњем, словачком језику. Првобитно сам објављивала само поезију, а доста касније сам почела да пишем и кратке приче. Објавила сам 2 књиге поезије на словачком језику, прва је за одрасле *Разбијени снови*, а друга за децу *Претрчимо испод дуге*. Добијала сам награде на конкурсима, последња је медаља за песму о Михајлу Пупину. Објављујем углавном у зборницима. Цео радни век сам провела као професор српског језика у основној школи у Падини.

РАДИВОЈ ШАЈТИНАЦ

Радивој Шајтинац је рођен 1949. године у Зрењанину. Школовао се у родном граду и у Београду. Пише поезију, прозу, књижевну и ликовну критику и драмске текстове. Објавио је 19 збирки песама, 11 прозних књига, две књиге есеја. Превођен је на енглески, руски, немачки, мађарски, француски, италијански, пољски, словачки, румунски, македонски, фински, грчки и турски језик. У периоду од 1990. до 2005. био је главни и одговорни уредник часописа *Улазница*. Члан је СКД, ДКВ и Српског ПЕН. Изведено му је неколико позоришних текстова. Преводи с руског и енглеског. Познатији наслови: *Даровно путовање*, *Панглосов извештај*, *Лед и млеко*, *Пси верса - Северни изговор*, *Зло цвећа*, *Псећа суза*, *Ди-поезија*, *Шуми се враћају прагови*, *Вез у ваздуху*, *Чеховија*, *Жртве бидермајера*, *Водено дете*, *Сибилски гласови*, *Дилин куца*, *Банатска читанка*, *Кинеско двориште*, *Лирик клиник - проза*, *Демогоргон*, *Хотел Чарнојевић*, *Хајка на Актеона*.

ДУШАН МИЛИЋЕВ

Душан Милићев је рођен 1949. у Међи. Школовао се у Међи, Осијеку, Сплиту, Загребу и Београду. У младим даним био је сарадник *Дечјих новина* и књижевног часописа за децу *Змај*, од

којег је добио и прву награду. Пише поезију, књижевну критику, прозу. Сарадник је више новина. Члан УНС. Члан ДКВ и УКС. Објавио је више самосталних и заједничких књига поезије. Сарадник је *Књижевних новина* и *Књижевног живота*. П. С. Пише и даље, али нема коме. Чита и чита, али не зна зашто.

ВУЧИНА ШЋЕКИЋ

Вучина Шћекић рођен је 5. фебруара 1950. године у Сивцу. Основну школу „Ј. Ј. Змај“ завршио је у Сивцу, Гимназију „Вељко Петровић“ у Сомбору, а Филолошки факултет, Одсек за југословенску и светску књижевност, у Београду. Од 1973. године живи и ради у Зрењанину. Прве књижевне радове објавио је још као средњошколац у сомборском листу *Покрет* и београдском листу *Фронт*. Објавио је збирке песама: *Дан који недостаје* („Крбови“, Сремски Карловци, 1994), *Прелом душе* (Културно-уметничка задруга „Славија“, Нови Сад, 1995), *Друго име ствари* (Културно-уметничка задруга „Славија“, Нови Сад, 1996), *Град ветрова* („Прометеј“, Нови Сад, 1999); *Ништа још прошло није* (Градска библиотека „Карло Бијелицки“, Сомбор и ГНБ „Жарко Зрењанин“, Зрењанин, 2018); збирку песама и прича *Повратак у Сивац* (КОВ, Вршац, 2013); романе: *Беспут* („Прометеј“, Нови Сад, 2002), *Код губитника* („Агора“ и ИП „Београд“, Зрењанин, 2006) и *Позајмљени завичаји* („Агора“ и ГНБ „Жарко Зрењанин“, Зрењанин); књиге прича: *Одложени дани* („Агора“ и ИП „Београд“, Зрењанин, 2008) и *Врт на банатској страни света* („Агора“ и ГНБ „Жарко Зрењанин“, Зрењанин, 2016). Заступљен је у неколиким изборима српске љубавне поезије. Његове песме су превођене на руски, румунски и енглески језик.

НЕДЕЉКО КУЉИЋ

Недељко Куљић, професор социологије, радни век провео је у Зрењанинској гимназији. Рођен је 1950. у Банатском Двору, дипломирао је на групи за социологију Филозофског факултета у Београд. Радове је објављивао у *Социологији*, *Социолошком прегледу*, *Трећем програму радио Београда*, *Новој зори* и *Улазници*.

ЉУБОМИР ЖИВКОВ

Љубомир Живков је рођен 1952. године у селу Фаркаждин, недалеко од Зрењанина. Након завршетка основне и средње школе, уписао је Факултет политичких наука и стекао звање дипломирани новинар. Љубомир Живков је српски новинар, певач, тамбураш и аранжер. Његови коментари и колумне могу сенаћи и у дневном листу *Блиц*, *Истиномеру* и *Пешчанику*. Емисија *Ретровизор*, која је прво емитована на програму телевизије Б92, а потом на сајту *Истиномера*. „Дописница из Баната“, која се емитује на програму Радио Телевизије Војводина, доноси занимљиве приче о старим занатима, обичајима и животу у Банату. Године 2002. објавио је књигу *Гробље слонова* у издању *Времена*. Нову колекцију својих текстова, под насловом *Пикардијска терца*, објавио је 2008. године у издању ГНБ „Жарко Зрењанин“, а 2013. године Издавачка кућа „Лево крило“ штампала је његову трећу књигу под називом *Устаните, ово је Интернационала*.

СТАНКО Ж. ШАЈТИНАЦ

Станко Шајтинац је рођен у Зрењанину 1952. Дипломирао је светску књижевност на Филолошком факултету београдског Универзитета. Прозу, есеје, позоришну и ликовну критику, објављује од 1970. године. Члан је Друштва књижевника Војводине. Превођен је на мађарски и словачки језик. Из библиографије: „Оросинска дедовина“ - (приповетка, са групом аутора у зборнику *Панорама младих стваралаца - Улазница*, Зрењанин, 1973); *Јувенилна експозиција* - (драма, Позориште младих „Драмска радионица центар“, Зрењанин, 1993); *Речник завичајне фантастике* - (есеји, „Прометеј“, Нови Сад, 1998 - избором из књиге заступљен је у *Антологији српског микро-есеја XX века*, аутора Зорана Богнара), *Прокименски путописи* - (роман, „Службени гласник“, Београд, 2013), *Дневник меланхолије* - (приповетке, ГНБ „Жарко Зрењанин“, Зрењанин, 2018). Објавио је књигу из театрологије, *Народно позориште Тоша Јовановић - Зрењанин, 1946-2006* - монографија (2006) и публицистике: *Век организоване бриге о старим лицима* (2002).

БРАНКА ЈАЈИЋ

Бранка Јајић је рођена у 1952. Грачацу, у Лици, Република Хрватска, Југославија. Живи у Зрењанину, Република Србија. Завршила је пет разреда МШ „Јосиф Маринковић“ - виолина. Дипломирала је југословенску и светску књижевност на Филолошком факултету у Београду и стекла звање професора. Похађала је прве интердисциплинарне постдипломске студије комуникологије на Свеучилишту у Загребу. Магистрирала је са тезом „Људи који су променили свет - Никола Тесла, Михајло Пупин, Милутин Миланковић и Милева Марић Анштајн“. Ради као новинар, била је гл. и одг. уредница листа *Зрењанин* и дугогодишња уредница културе. Бави се научним истраживањем, учествовала је на конгресима у Барселони, Риму, Перуђи, Бањалуци, Београду. Радила је у *Вечерњим новостима* и Студију Б. Објављивала је у свим значајнијим новинама, часописима у региону, као и на радију и ТВ, освојила бројне престижне награде - ИНТЕРФЕР итд. Чита и пише откада зна за себе - песме, приче, есеје, репортаже, интервјуе. Глумила је у „Дадову“, освајала престижне награде у рецитовању, бави се водитељским послом, музиком. Најтрофејнија учесница Олимпијада новинара у Грчкој, Турској и Бугарској... Пропутовала је свет и не престаје да учи. Љубав је покреће, а рад оплемењује.

ШАНДОР МАЈОР

Зовем се Шандор Мајор. Рођен сам 1953. а умрећу 2055. Свршио сам средњу угоститељску школу и средњу музичку школу (иако немам слуха), па сам се разболио од тровања нотама. Радио сам као конобар, рецепционер, лифт-бој, физички радник, стаклорезац, трговац, стражар у Суду, анкетар, улични продавац новина, разносач новина, музичар... а хтео сам да будем и песник (али, на то радно место ме нису примили). Сада сам пензионер и уживам живот (као и увек). Успут се бавим фотографијом и покушавам да, коначно, напишем неку песму. Кад умрем, постаћу „познати“ песник и музичар!!

НОВАК ЗУБАЦ

Новак Зубац је рођен 1954. у вароши Јаша Томић. Разапет између Баната и Херцеговине, које подједнако носи у души, између Тамиша и Дрежањке, зановјети и маслачка. Између јуче и сутра...

МАРИЈА ПЕХО КАЧАР

Марија Качар, рођена Пехо, 1954. у Зрењанину. По занимању је текстилни техничар - одсек - дизајнер конфекције. Писањем прозе се бави од основношколских дана. Награђена дела на такмичењима писаца-аматера, (на општинском, покрајинском и републичком нивоу): „Забрањено је брати цвеће“, „Дунав је још увек плав“, „Тамна страна месеца“ (одломак из романа *Цереми*), „Наличје снова“ (одломак из романа *Ми, деца седамдесетих*). Има преко тридесет необјављених романа, новела и кратких прича. Роман *Сенка Душе* је издат 2016.

ИЛЕАНА УРСУ

Илеана Урсу је рођена 9. јуна 1954. године у Зрењанину, Војводина. Песник и преводилац. Потписује се и са Илеана Урсу Ненадић. Основну школу на румунском језику похађала је у Торку, а Другу експерименталну гимназију у Зрењанину. Студирала је на Правном Факултету у Новом Саду. Удата је за песника Милана Ненадића, има двоје деце и живи у Новом Саду. Радила је у Влади Војводине у Покрајинском секретаријату за културу и јавно информисање. Сада је пензионисана. Ауторске књиге: *Пансион у библиотеци* [песме], Нови Сад, Братство и Јединство (1978); *Grădina de cuvinte* [versuri], Panciova, Editura Libertatea, 1979; *Abilitatea vrăjitoarei* [versuri], Panciova, Editura Libertatea, 1981; *Време за баште* [песме], Нови Сад, Стражилово, 1985; *Песме*, Зрењанин ГНБ „Жарко Зрењанин“, 1985; *Отул-пасăре neagră* [versuri], Novi Sad, Editura Libertatea, 1990; *Јелабура* [песме], Зрењанин, ГНБ „Жарко Зрењанин“, 1995; *Semne pe nisip* [versuri], Novi Sad, Editura Libertatea, 1996; *Candelabru*

candid [versuri], Panciova, Editura Libertatea, 1998; *Nu m numesc Noel* [versuri], Panciova, Editura Libertatea, 2004; *Pe limba peștilor* [versuri], Panciova, Editura Libertatea, 2007; Ileana Ursuova, *Rubim jazukom* (на словачком језику), Бачки Петровац, СБЦ, 2013.

РАДЕ ВОДЕНИЧАР

Раде Воденичар је рођен 1955. у Сакулама. До 1990. објавио је две књиге поезије, обе у преводу и препеву Јосипа Остија на словеначком и једну књигу кратке прозе *Никад ништа*. Од 1990. не објављује ништа у знак протеста због дешавања на просторима бивше Југославије и повлачи се у неку врсту „унутрашње илегале”. Живи и ради у Зрењанину.

АЛЕКСАНДРА ХАЈДИН

Александра Хајдин, књижевница, објавила је преко тридесет књига различитих жанрова: поезија, проза, романи... Рођена је 1958, живи и ствара у Зрењанину. О себи, у једном даху (уместо класичне биографије): то сам ја изгубљена у борби полова, избезумљена у рату нерођених и присутних на планети, страдања душа и вечите прозивке оних што крваре у раскораку са собом, на путу без циља грешком заустављена...

ПЕРИЦА МАРКОВ

Перица Марков је рођен 1958. године у Фаркаждину. Објавио је 12 збирки поезије. Добитник је награде „Стражилово”. Живи у Зрењанину.

ГАВРА ВЛАШКАЛИН

Гавра Влашкалин је рођен 1958. године у Зрењанину. Аутор је збирке прича и песама *Тетоважа за њу* (2012), збирки прича *У последњем тренутку* (2015) и *Грешне приче* (2018). Објављивао је кратке приче у књижевним часописима и зборницима у земљи и иностранству. Победник је конкурса за кратку причу „Магнум 357” (2018). Члан је Удружења књижевника Војводине и редовни члан Матице српске у Новом Саду. Живи у Зрењанину.

РАДОВАН ВЛАХОВИЋ

Књижевник Радован Влаховић је рођен 21. марта 1958. године у Новом Бечеју. Студирао је југословенску и светску књижевност у Новом Саду. Аутор је 39 књига. Пише романе, кратке приче, песме, есеје. Превођен је на енглески, руски, немачки, мађарски, словачки, македонски и словеначки језик. Добитник је више награда за књижевни рад и културно прегалаштво. Члан је Друштва књижевника Војводине, Удружења књижевника Србије, Удржења писаца Exil - PEN, секције земаља немачког говорног подручја и Матице српске. Оснивач је и директор првог приватног културног центра у Србији - Банатског културног центра у Новом Милошеву. књижевности, науке и уметности на више језика. Оснивач је бројних манифестација и награда у оквиру БКЦ-а. Ради у Банатском културном центру. Живи у Новом Милошеву.

МАРИНА С. ГРУЈИЋ

Марина С. Грујић (1960), живи и ствара у Зрењанину. Пише поезију, драмске текстове, књижевну критику, есеје, студије, кратке приче и бави се теоријом књижевности за децу. Такође, аутор је два романа. Добитник је бројних награда и признања, заступљена је у многим књижевним зборницима, сарађивала је са значајним књижевним часописима у земљи и окружењу. Аутор је следећих књига: *Анђеоска врата*, 1994; *Венац Мале Рашке*, 1995; *Сунчева љуљашка*, 1996; *Дивље маслине*, 1998; *Бора Карамела*, 2000; *Књижевно дело Милана Туторова*, 2004; *Позив у помоћ*, 2007; *Позив у помоћ II*, издање 2016. и *Хиљаду нада*, 2016. Коаутор је у факултетској читанци *Звездано јато*, 1999, редактор и уредник безброј књига. Члан је Друштва књижевника Војводине, Академије „Иво Андрић“, СОКОЈ, уредник ИП „Модус“ Зрењанин, главни и одговорни уредник часописа за неговање завичајне културе *Завичајац*.

МИЛАН МИЦИЋ

Милан Мицић је рођен 1961. године у Зрењанину. Историчар је и књижевник. Аутор је тридесет и шест књига из историографије, историјске есејистике, кратке и документарне прозе и поезије. Добитник је више награда у области кратке прозе и историографије. Превођен је на мађарски, румунски и немачки језик. Живи у Новом Саду.

ГОРАН ИБРАЈТЕР

Горан Ибрајтер је рођен 1962. године у Мокрину. Дипломирао је на Филозофском факултету у Београду 1988. на Групи за филозофију. Завршио је мастер студије драматургије на Академији уметности у Новом Саду 2017. године. Аутор је драма *Карданус* (премијерно изведена 2007. у Народном позоришту) и *Срце више није моје* (те неизведених драма *Берклијев батак* и *Ауто-пут Сагбама*. Био је директор Народног позоришта „Тоша Јовановић“ у Зрењанину. До сада су му објављене књиге поезије *Песме Елеазарове*, *Стихије* (Банатски културни центар Ново Милошево, 2012) и *Ја(је)* (Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин, 2014).

БИЉАНА ТОДОРИЋ

Биљана Тодорић је рођена 12. 12. 1962. у Зрењанину. Основну школу завршила сам у селу Међа, где сам провела најлепше године детињства. Средњу Медицинску школу завршила сам у Зрењанину, а Медицински факултет и специјалистичке студије опште медицине у Новом Саду. Живим са супругом и две ћерке у Зрењанину, а запослена сам у Дому здравља Житиште.

ДРАГИЦА СТОЈАНОВИЋ

Драгица Стојановић је рођена у Зрењанину 1963. године. Објавила је збирке песама: *Тескоба* (1984), *Кухињска кукавица* (1991), *Разговор са Исидором* (1999), *Гладне исповести* (2005), *Литерарни снег* (2015), *Од(а)бране песме* (2017), *О хрид* (2015), као и збирку кратких прича *Цепелин* (1996) у коауторству

са А. Х. Поезија јој је објављивана у бројним часописима и антологијама. Добитница је награда „Станко Симићевић“, „Смели цвет“, „Смедеревске песничке јесени“, „Улазница“, „Печат вароши сремскокарловачке“ и „Милица Стојадиновић Српкиња“. Превођена је на румунски, македонски, мађарски, енглески и шпански језик. Живи и ради у Зрењанину.

СТАНИША БАЊАНИН

Станиша Бањанин је рођен 27. 11. 1963. године у Зрењанину. Филозофски факултет је завршио у Новом Саду, на групи за југословенску књижевност и српскохрватски језик (1991). Докторске студије на комуниколошким наукама завршио је 12. 2. 2019, одбравивши рад „Стандарди квалитета рада као чинилац за унапређење комуникације у васпитно-образовним установама Средњег Баната“. Радио је као просветни саветник, и начелник Школске управе у Зрењанину (2005-2015), предавао је српски језик и књижевност у основним и средњим школама. Оснивач је и главни организатор Интернационалног фестивала забавне музике *Sunflower*. Бавио се музиком дуги низ година.

СВЕТЛАНА ТОДОРОВИЋ ГВОЗДЕНОВИЋ

Светлана Тодоровић Гвозденовић рођена је у Суботици 1964. године. У родном граду стекла је средњошколско образовање. На Филозофском факултету у Новом Саду стекла је високо образовање - Катедра за југословенске књижевности и српскохрватски језик. Године 1991. одлази у Аустрију (Грац), где уписује редовне студије на Институту за славистику на Карл-Франц универзитету. По повратку из Граца завршава мастер студије, уписује докторат на Филозофском факултету у Новом Саду. Публиковани текстови: „Учење почиње одмах“, „Наша школа“, „Есеј о Ивану Лерику“, кратка прича у часопису *Поља*. Изложбу „Стварање - лирски текстови у плакатној форми“ приредила је у сарадњи са ликовном уметницом Душанком Ђорђевић у Новом Саду - Галерија УПИДИВ.

ГОРАНА ШАРЕНАЦ АЋИМОВИЋ

Горана Шаренац Аћимовић рођена је 1964. Живи и ради у Сечњу. Професор је разредне наставе. Пише поезију и прозу и сарађује са часописима. Песме и прозни радови су јој награђивани на бројним књижевним конкурсима. Објавила је књигу љубавне поезије (*Не*)стајање, 2016.

ДАНИЈЕЛА МИЛОСАВЉЕВИЋ

Данијела Милосављевић рођена је 1965. године у Зрењанину. Средње образовање стекла је у музичкој школи „Јосиф Маринковић“, а потом, своје формално образовање заокружује на Техничком факултету „Михајло Пупин“. Данас живи и ради у Новом Саду, као систем-аналитичар и пројектант информационих система. Иако јој је форма кратке приче основно опредељење, пише и књижевне критике, а понекад прави излет и у комбиноване форме. Приче су јој заступљене у зборницима радова, електронским и књижевним часописима у земљи и иностранству. Године 2017, у издању ИА „Нова Поетика - Аргус Боокс&Магазинес“ из Београда, објављена јој је књига кратких прича *Дреаминг*.

ГОРАН ЛУНГУЛ

Горан Лунгул је рођен 1966. године у Зрењанину. Завршио је Филолошки факултет у Београду. Објављене су му четири књиге поезије: *Дијализа савести*, 1993; *Песме за моју малу дебелу*, 1994; *Комуникативна кохезија делиријум тременса*, 2002. и *Дијализа савести* (друго издање) 2015. године. Ради у основној школи.

НАТАЛИЈА ЛУДОШКИ

Наталија Лудошки (Перлез, 1966) је историчар књижевности, есејист, књижевни критичар. Дипломирала је на Катедри за југословенску књижевност и српскохрватски језик новосадског Филозофског факултета 1990. године, на ком је 2003. стекла звање магистра, а 2012. доктора наука. Ауторске књиге: *Слободан Јовановић као књижевни критичар* (2008), *О Младену*

Лесковцу: огледи, чланци, преписка (2011) и *Књижевна огледања Младена Лесковца над писцима савременицима* (2015). Приређене књиге: *Младен Лесковац, Избор из дела* (2017) и *Преписка Светозара Петровића са загребачким колегама* (с Радмилом Гикић Петровић, 2017). Члан је Српског књижевног друштва и члан сарадник Матице српске. Предаје српски језик и књижевност у Зрењанинској гимназији. Живи у Новом Саду.

АЛЕКСАНДРА МАКСИЋ

Александра Максић је професорка филозофије у Зрењанинској гимназији. Објавила је књигу: *Левинасова филозофија комуникације или одговорност за другог*. Била је национални координатор Међународне филозофске олимпијаде 2011-2015. Осим тога, истражује филозофију немачког класичног идеализма и методологију научног истраживања. Ангажована је у подручју филозофске праксе кроз филозофски кафе и филозофску терапију, као и филозофску размену средњошколских ученика у Немачкој, Црној Гори и Норвешкој. Бави се припремом ученика за такмичења у реторици и писању филозофских есеја. Основала је Тагоре центар у Зрењанину. Пројекат „Минерва“ награђен је као најбољи пројекат за 2013 годину у Немачкој, ПААД и као пројекат месеца октобра 2014.

УГЉЕША ШАЈТИНАЦ

Рођен је 1971. године у Зрењанину. На Факултету драмских уметности у Београду дипломирао је 1999. године. Од 2003. до 2005. године радио је као предавач, а након тога постао професор на Академији уметности Универзитета у Новом Саду. Члан је Српског књижевног друштва од 2007. године. Романи: *Чуда природе* (1993), *Нада станује на крају града* (2002), *Вок он!* (2007), *Сасвим скромни дарови* (2011). Романи за децу: *Ветрушкина ледина* (2006), *Чарна и Несвет* (2013), *Банда нежељених љубимаца* (2017). Кратке приче: *Чемер* (1997), *Банаторијум и ина проза* (2014), *Жена из Хуареза* (2017). Дrame: *Реквизитер* (1999), *Право на Руса* (2001), *Говорите ли аустралијски?* (2002), *Хадерсфилд* (2005), *Банат* (2007), *Ветрушкина ледина* (2008),

Лепет мојих плућних крила (2009), *Четири комада* (2014, избор драма: *Животиње, Банат, Хадерсфилд и Оригијанке*).

БОЈАНА КОВАЧЕВИЋ ПЕТРОВИЋ

Бојана Ковачевић Петровић рођена је у Зрењанину 1971. Докторирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду, на тему „Трагања за идентитетом у делу Карлоса Фуентеса“, под менторством др Далибора Солдатића. Запослена је на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду као доцент на Одсеку за романистику. Објавила је више десетина научних и стручних чланака о књижевном стваралаштву Карлоса Фуентеса, Марија Варгаса Љосе, Роберта Болања, Октавија Паса, Сое Валдес, Габријеле Мистрал, Фернанда Арабала, Федерика Гарсије Лорке, Сервантеса... Бави се књижевним, судским, симултаним и консекутивним превођењем. Превела је тридесетак дела хиспанских аутора (романа, новела, есеја, приповедака, песничких збирки и драмских текстова) и приредила неколико антологија шпанске и хиспаноамеричке поезије и приповедне прозе.

ДРАГАНА САБОВЉЕВ

Драгана (Димитријевић) Сабовљев, дипломирани библиотекар саветник, рођена је у Зрењанину 1971. године. Дипломирала је на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности Филолошког факултета Универзитета у Београду. Постдипломске студије завршила је на Катедри за библиотекарство и информатику на истом факултету, где је одбранила магистарски рад и докторску тезу. Запослена је у Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин“ у Зрењанину од 1996. Директор библиотеке је била осам година. Ради у издавачкој делатности и Научно-завичајном одељењу. Ангажована је као уредник рубрике *Библиотеке*, лектор, коректор и стручни редактор *Читалишта: научног часописа за теорију и праксу библиотекарства* Градске библиотеке Панчево и Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду (и низа издања Библиотеке). Члан је Програмског комитета Европске конференције о информационој писмености (ECIL).

ВЛАДИМИР АРСЕНИЋ

Владимир Арсенић (1972) стекао је звање магистра компаративне књижевности на Телавивском универзитету. Стални је сарадник регионалних интернет портала ххzmagazin.com и booksa.hr. Текстове и чланке објављивао је у часописима *Књижевна ревија*, *Quorum*, *Поља*, *Think Tank*, а сарађивао је с порталима *pescanik.net*, *proletter.me* и *versopolis.com*. Био је ментор у два циклуса пројекта *Criticize this!*, који је за циљ имао развој уметничке критике у медијима. У сарадњи са Срђаном Срдићем води Радионицу креативног писања *Хила*, као и издавачку кућу „Партизанска књига”. Годинама је сарађивао с Књижевним сусретима *Сум grano salis* у Тузли. Члан је ПЕН центра БиХ. Његови текстови превођени су на словеначки, албански и енглески језик. Објављивао је преводе с хебрејског и енглеског. Главни је уредник књижевног часописа *Улазница* који излази у Зрењанину. Подржава Tottenham Hotspur FC.

ДУШАН КОВАЧЕВ

Душан Ковачев је рођен 1972. године. Лала је, рођен и одрастао у Банату. Његови преци су живели у Великокикиндском слободном крунском дистрикту и били слободни људи који су на својој земљи самоуправљали првом територијалном аутономијом у средњој Европи.

ОЛИВЕРА СКОКО

Оливера Скоко (Зрењанин, 1974) дипломирала је историју уметности на Филозофском факултету у Београду. Ради као виши кустос у Народном музеју Зрењанин, руководећи Збирком ликовне уметности, организујући изложбе, промоције, предавања те разне друге културне садржаје. Члан је ИЦОМ-а (International Council of Museums). Бави се књижевним радом те је у издању Матице српске (библиотека Прва књига), 2004. г. објавила роман *Пераст-Амстердам*, који се следеће године нашао у најужем избору за награду „Женско перо”. Други роман, *Корчулански ђир* у издању ГНБ „Жарко Зрењанин” објављен је 2015. године и ушао је у најужи избор за „Виталову” награду и шири избор за „Нинову” награду.

АНИЦА ГАРИЋ

Аница Гарић рођена је 19. 6.1974. у Српској Црњи. Године 2003. њено око постаје сунцолико како би могло да види Сунце - своју Марију. Ради као управник Народне библиотеке у Српској Црњи и ужива у послу којим се бави. Аутор је три збирке песама: *Киша и кораци* (Нова Славија, Нови Сад, 1998), *Као да сам уморан као да сам стар* (Књижевна заједница Зрењанин, Зрењанин, 2002), *Када се око боји вроне* (Банатски културни центар, Ново Милошево, 2016). Песме је објављивала у часописима. Члан је Удружења књижевника Војводине.

ИВАН ТРИФУЊАГИЋ

Иван Трифуњагић је рођен 1974. у Зрењанину. Дипломирао је на Филолошком факултету у Београду (2004) на Катедри за српску књижевност са јужнословенским књижевностима. Мастерирао је и докторирао на Филозофском факултету у Новом Саду (2015) из тематске области теоријско-методолошка питања анализе дискурса и лингвистике текста. Бави се научноистраживачким радом из области анализе дискурса, критичке анализе дискурса и лингвистике текста. Објављује текстове на позоришне теме у периодици и медијима. Запослен је као уредник у НП „Тоша Јовановић” (Зрењанин).

МАЈА ПАНДУРОВ

Маја Пандуров рођена је 1975. Објављује прозу и поезију у континуитету од 1996. године. Ауторка је за сада шест самосталних књига и једне еколошке бојанке. Заступљена је у зборницима и књижевним часописима. Поред писања, своју креативност показује и кроз сликање, кратке филмове и спотове, као и бављење музиком. Успешно предводи Банатски културни караван. Приватни је предузетник, власник фирме ИП Медиа. Професионални је новинар, рођена, ради, ствара и живи у Зрењанину у Банату. Што се тиче књига ту су *Ионако се увек вратим*, двојезична збирка поезије, затим *Љубав у машини*, поезија, *Опасна*, пола поезија пола проза, *Линија високог отпора бивши*, роман, *Жена стена нисам се дала*, роман и роман *Њен свет* као и еколошка бојанка *Сакупи селектирај*

рециклирај. Организовала је на стотине књижених и других вечери и изложби у Зрењанину, Војводини, Србији и у Банату и сарађивала са људима са свих страна.

ДАНИЈЕЛА ГРБИЋ

Данијела Грбић, девојачки Шкорић, рођена је 4. 1. 1976. године у Зрењанину. Основну школу завршила је у Клеку, а у Зрењанину гимназију. Дипломирала је 2000. године на Филозофском факултету у Новом Саду, смер Српски језик и књижевност. Ради од 2000. године у Зрењанинској гимназији као професор. Тренутно је и студент Филозофског факултета у Београду, група Етнологија и антропологија.

БИЉАНА МИНИЋ

Зовем се Биљана Минић. Рођена сам 1979. Девојка сам из провинције. Пишем када ме речи јуре и траже да буду записане. А и то често радим са одлагањем. Објављивала сам поезију у збирци *Млади долазе* у издању Удружења књижевника Србије, као и у књизи *Умно*, коју издаје Књижевна заједница Југославије, чији сам и члан. Написала сам роман, који је у процесу издавања. Пишем од детињства, прва песма ми је објављена у дечјем листу *Невен*. Удата сам и имам два сина. Живим у Београду и Клеку.

ДРАГАНА МОКАН

Драгана Мокан је рођена 1981. у Зрењанину. Живи и ради у Београду. Аутор је збирке поезије *Како ми је прошло време* (2003) и збирке прича *Пустите им лагану музику* (2019). Добитница је награда „Улазница“, „Пчеса“, „Evenstar фестивал фантастике“ и финалиста конкурса за поезију и кратке приче „Алма“ (Београд) и „Giuseppe Gioachino Belli“ (Рим). Поезију је објављивала у часописима и на порталима: *Савременик* (Београд), *Афирматор* (Београд), *Мост* (Сарајево), *Свеске* (Панчево), *Sukoli* (Будимпешта), *Орбис* (Кањижа), *Натрон* (Зрењанин), *Латица* (Подгорица), *Домети* (Сомбор).

СЕНКА ВЛАХОВИЋ

Визуелна уметница Сенка Влаховић (Нови Сад, 1985) бави се дизајном и илустровањем књига, фотографијом, сликарством и видео-радом, али и теоријским изучавањем илустрације и писањем поезије и лирске прозе. Дипломирала је примењену фотографију и специјализирала илустрацију књиге на Високој техничкој школи у Новом Саду. Мастер студије завршила је на Академији уметности у Београду на тему видео-илустрације књиге. Члан је УЛУПУДС-а и Матице српске. До сада је објавила пет књига. Њена књига *О илустровању књига поезије* је друга књига из области теорије илустрације на српском језику. За књигу *Видео-илустрација књиге* добила је Награду УЛУПУДС-а на Сајма књига у Београду. Ради у Банатском културном центру. Живи у Новом Милошеву.

МАЈА РАДОМИРОВИЋ

Зовем се Маја Радомировић, рођена сам 17. 3. 1987. године у Зрењанину. Основне и мастер студије српске књижевности и језика завршила сам на Филозофском факултету у Новом Саду. Данас живим у Зрењанину, стручно се усавршавам и даље, држим индивидуалне часове српског језика и књижевности. Одговорна сам и поуздана, продуктивна у индивидуалном, као и у тимском раду.

МИРОСЛАВА МАЛБАШКИ

Мирослава Малбашки рођена је 20. јула 1990. године у Зрењанину. Након завршене основне и средње школе уписује Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, где завршава основне академске студије српске књижевности и језика. Иако иза себе још увек нема објављених радова, воли да чита, пише и проучава књижевна дела, посебно са аспекта књижевне историје и критике. Тренутно ради као новинар у регионалном листу *Зрењанин*.

ОЛИВЕРА ГРУЈИЋ

Оливера Грујић (Оља Грујић) рођена је 26. 1. 1991. у Зрењанину, где и данас живи. Има објављена дела: роман *Авантуре станара* (2012), роман *Авантуре станара 2* (2014) и драмски текст *Маска* (2018). Добитник је Дипломе на Фестивалу стваралаштва младих Београдског сајма књига за кратке драмске текстове: *Коктел* (2015), *Љубомора* и *Нова радница* (2016). Један је од аутора позоришног комада *Кафана уместо тв-екрана*, који је изведен 2015. године. У зборнику поезије и прозе *Лепеничко ђурђевдарје* (2015) објављен је Ољин прозни фрагмент.

ТАМАРА ЈОВАНОВ

Тамара Јованов је рођена 10. јула 1997. године у Зрењанину. Завршила је Средњу школу за дизајн „Богдан Шупут“ у Новом Саду 2016. године, смер ликовни техничар, након чега, исте године, уписује сликарство на Академији уметности у Новом Саду, у класи проф. Горана Деспотовског. Поред сликарства, ауторка се бави и писањем поезије и прозе, за шта је добила бројне награде. Радови су јој публиковани у неколико зборника. Прву самосталну изложбу је отворила 2018. године у Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин“ у Зрењанину.

ДУЊА СРДАНОВ

Рођена сам 2001. Идем у Зрењанинску гимназију, трећа година општег смера. Завршила сам основну школу „Јован Јовановић Змај“. У основној и прва два разреда средње школе била сам у редакцији школских часописа. Са писањем песама сам званично почела са непуних 5 година. Од тог периода учествовала сам на многим конкурсима и такмичењима. Последњи успех који сам остварила је позив од Удружења књижевника Србије на презентацију књиге *Млади долазе* у којој сам и ја учествовала. Завршила сам неколико информатичких курсева и аматерски се бавим фотографијом.

CIP – Каталогизacija y publikaciji
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82+3

ULAZNICA : časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja
/ glavni urednik Vladimir Arsenić. – God. 1, br. 1
(1967)– . – Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin”, 1967–. – 24 cm

Pet brojeva godišnje
ISSN 0503-1362

COBISS.SR-ID 9987330